

M. Szabó István

Félbehagyott szavak antológiája

Szúrj át a vastag fekete vászondarabon egy vékony tűt. Kissé mozgasd meg a hegyes tűt, csak éppen annyira, hogy a vászon ne zárja vissza sebét miután a tűt eltávolítottad. Emeld a szemed elé a fekete, kilyukazott vászondarabot: apró, vékonyan átszűrődő fénysugarat fogsz látni.

Mindezt éjszaka tedd, mikor a fények elrejtőznek. Koromsötétnek kell lennie. Csak az átszűrt vászondarabon keresztül szüremlik a fénysugár. Hogyan, miként, nem tudom. Van valami rejtett erő itt. Emiatt sokan nem is látják a fénysugarat. Valójában roppant kevesen látják. De még a látók között is alig akad valaki, aki bizonyos idő múltán visszaemlékezne erre az apró fénysugárra, melyet egy tű fakasztott egy vastag fekete vászondarabon.

Nem így a rabok. Ők mindig visszaemlékeznek arra a fénysugárra, mely a kulcslyukon átszűremlett lépésnyi hosszú zárkájukba, pontosan délben. Egykoron nem volt szükség arra, hogy óra segítségével tudjuk meg: dél van. Valamikor régen a hajnalnak, a reggelnek, a délnak, a délutánnak, az estnek és az éjszakának megvolt a maga érzése. Manapság már nincs meg.

Így a sötétzárkában lévő rabok sem abból tudták, hogy dél van, mert átszűrődött az a fény a kulcslyukon, hanem *így* tudták: most el kell jönnie a délnak, mert dél-ézés van. És íme: néhány percen belül megjelent a fénysugár. Hamarosan ebéd. A nap egyetlen étkezése.

Khajmor megrázta fejét és az égre tekintett. A vastag felhőkön át is látni a holdat, az is visszaveri a maga fénysugáradagját, miként visszaverik a maguk adagját a kavicsok, a parányi esőcseppek. Eltűnnek a felhők és kibukkan a hold, gondolta. Elmosolyodott. De azért kár lenne ezt *szépnek* bélyegezni. Az elmúlás sohasem szép. Szép a születés, sőt, olykor a halál is az. Ami közte van, az az elmúlás - nem pedig a halál. Egy vékony fénysugár az élet, nyújtózik születés és halál között. Alakja e fénynek végtelenül változó. Nem lehet megfogni. Ki lehet oltani, el lehet terelni irányát. Ám mégis célba fog érni. A halálba. Ugyanakkor magának az életnek nincsenek céljai. Célja az étellel rendelkező lénynek lehet csupán. Így ő a fénysugár a két pont között: az élőlény.

Persze azért az elmúlástól félni a legostobább dolog a világon, töprengett tovább. A dolgok nem vésznek el a semmiben. Ha elvesznének, mi magunk sem lennénk itt, az emberek. Lenyomatunkat meghagyjuk, itt hagyjuk, és ez által bizonyos mértékben előre kifermáljuk az utánunk következők útját. Jóformán senkinek sincs ereje ezt a kifermált utat megszakítani, más irányba téríteni, jóformán senkinek. Holott tagadhatatlan, hogy a dolgok csupán adva vannak, és nem sorsot formálnak. Tudomást vehetünk róluk, sőt, tudomást kell vennünk róluk, de vagy elfogadjuk, vagy eltaszítjuk azokat.

Khajmor nem hitt a Sors Nagy Könyvében. Nem hitt abban, hogy minden tettünket, tettét feljegyzik abba a nagy könyvbe, és egyszer majd, a végítélet óráján, számon kérik tőle, tőlünk. Khajmor nem hitt a halálban sem, és nem hitt a születésben sem. Valójában nem is tudta elválasztani a kettőt egymástól. Ha igaz lenne a születés és a halál léte, ha létezne mindkettő, okoskodott, akkor minden pillanatban meghalnánk, és minden pillanatban újraszületnénk. Hiszen ezt jelenti az elmúlás. Kinek lenne ideje minden ezredsekundúmban újra és újra elvágni azt a bizonyos fénysugarat. Senkinek. Így nem létezik elmúlás, nem létezik születés és halál. Az a fénysugár nem más, mint a lét látható oldala. Khajmor nem érezte úgy, hogy életben van, nem, ezt egyáltalán nem érezte. Persze halottnak sem hitte magát - és nem kóválygott e két lét között sem. Khajmor létezett, és ennek bizonyosságáról semmi más nem győzhette volna meg jobban, mint lépteit, mozdulatait, és lépteit visszhangja, mozdulatainak neszezése a nedves, sötét utcákon.

Hetek óta hőségben fetrengett a kisváros. Hetek óta nem esett eső: az ég még a harmattal is takarékoskodott. Az öregek a termőföldeket bámulták, csóválták a fejüket, hogy odavesz a termés, a fiatalabbak meg otthon kuksoltak, mivel a gyárakban nem volt munka - a 47 fokok melegben tilos volt dolgozni.

Khajmort nem viselte meg a hőség, ő a városon kívül lakott kis házában, melyet eperfák öleltek körül. Jóformán csak reggel és este lépett ki a házikóból, hogy meglocsolja a növényeket: a káposztát, az epret, a hagymát, a ribizlibokrokat. Ilyenkor megjegyezte kutyájának, annak a kis korcsnak: - Meleg van, bizony nagyon meleg van. És lelocsolta a kutyát is.

Napközben könyvei közé húzódott, esetleg írt, este kisebb sétákat is megtett, igaz nem minden egyes este. Sétáláskor elnézte a napszámosokat szállító buszokat, teherautókat, melyek piszkos gázzal köpték tele az amúgy is túlsúlyos levegőt. Mikor aztán tizenegy óra fele járt az idő, hazament. Éjszaka meg tovább tevékenykedett: írt, olvasott. Khajmor sohasem aludt. Ezt a szokást, másoknak szükségletet, tizenhét éve vette fel, mikor Früstenfeld városának határába költözött. Nem csak úgy, elhatározásból, hanem mert szervezete többé nem volt hajlandó az alvásra. Kezdetben roppant zavarta ez az átváltozás, aztán lassan-lassan belenyugodott. Felhasználta az éjszakáit: olvasott, sokat olvasott, irogatott. Mintegy tizenháromezer könyvből állt a könyvtára. Eléggé szép számú gyűjtemény, ha azt vesszük figyelembe, hogy Gorkijnak mintegy tízezer könyve volt. A sok könyv már alig fért el a kis házikóban (konyha, hálószoba, kamra, fürdőszoba, padlás, pince), de ő újabbakat és újabbakat rendelt. Tizenháromezer könyv: harmincöt év gyűjtögető munkája. Kezdetben nehézkesen halad a gyűjtögetés, hozzá kell szoknia az olvasáshoz, a könyvhöz, 1948 után rendszeresen kezdett olvasni. Azelőtt is forgatta ugyan a könyvet, de nem volt tudatos, inkább olyan írásokat olvasott, melyeket az akkori rendszer megtűrt. 1951 után pedig már tudatosan elhatározza: élete hátralévő részét a könyvek közt tölti.

Itt van másik tevékenysége is: az írás. Khajmor írt. Sokat nem, és soha nem is vallotta magát írónak, nem is úgy percepálta a világot, mint egy olyan objektumot, melyet meg kell írni. Sok író gondolkodik így, Khajmor szerencsésen elkerülte e hibát. Az utóbbi tizenhét évben kezdett el alaposan, nagyon komolyan írni (mindaddig emlékeit vetette papírra, formázta elbeszélésekké, novellákká, szó sincs arról, hogy memoárt írt volna). Kötetet sohasem állított össze, ennek szükségét nem látta. Írásait megjelentették a különféle lapok, némi hümmögéssel ugyan, és ez őt teljesen kielégítette.

Miért írt? Nos, mert ennek egyfajta szükségét érezte. Vannak, akik ebben a formában egyfajta naplót vezetnek, különös, publikálásra szánt naplókat, akár többet is egyszerre; különös személyekkel népesítik be írásaikat, valós személyekkel, valótlán személyekkel, és a személyeket abszurd történetekbe, helyzetekbe helyezik, némi magyarázatot illesztnek az adott írásokhoz, s már készen is van a mű. Imígyen talán megszabadulnak frusztrációjuktól, ha ugyan adleri módon magyarázzuk ezt a folyamatot. Vannak, akik hivatásszerűen művelik az írást, írnak valamiért, valakiért. Nemzetért, szomszédasszonyért. Khajmornak van nemzete (német), nincs szomszédasszonya - de nem a nemzetéért írt. Neki szinte csak úgy, magától van az írógép a kis asztalán, mellette meg a fehér ívpapírok. És ha van, ne legyen ott hiába, hogy őt idézzük elferdített formában. Persze sohasem vallotta volna be magának, hogy szükségből ír. Igényelte az írást, az írás hangulatát. Sokszor elgondolkodott azon, hogy miért is írt Hamvas Béla, a rendszer által félreállított filozófus, misztikus, vallástudó, kinek írta kis házikójában a nihilista, egzisztencialista írásokat, melyek meglehetősen hasonlítanak egymáshoz. Ilyenkor lehajolt, kezébe vett egy gallyacskát, egy kavicsot, kitépett egy fűszálat, morzsolgatta és maga elé képzelte Hamvast, ahogy ott görnyed a rossz asztal felett és ír. Gyertyafény: születik a Scientia Sacra, a Karnevál, a Karácsony, születnek az esszék. Sohasem tudott rájönni a válaszra. Fel-

nevetett: ha tudnám, hogy miért írt Hamvas Béla, tudnám azt is, hogy miért írok én. Hamvas látványa elringatta, elméjét megtöltötte valami nyugalommal.

Khajmor alkotásai ugyancsak messze álltak Hamvas Béla munkáitól. Ő képzeletbeli világokat faragott. Felhasználta ugyan élete történéseit, személyeit, de teljesen átalakította őket. Novelláiban, elbeszéléseiben hangosabban énekeltek, csicseregtek a madarak, csordogáltak a patakok, csapdostak a pillangók, mint ahogy beszéltek az emberek. A mondanivalóval valami keveset törődött, inkább elringatni akart, oly módon adni, hogy az ne tűnjön adásnak, juttatásnak.

Faragta írásait, és sohasem ragasztott vissza semmit. Márványtömb volt számára az írás, michelangelói márványtömb. Forma és szabály, emlegette, forma és szabály, minden igaz és semmi sem igaz. Bár nem ez a legpontosabb meghatározás, törölte meg arcát a bizonyos reflexszerű mozdulattal. Sokkal közelebb áll hozzám ez a szétmorzsolts gallyacska, mint az írás bármely szabálya. De mégsem érezte kielégítettnek magát. Elégedett és elégedetlen volt minden munkájával, alkotásocskájával - miként ő becézte írásait. Elégedett volt, hogy meg tudta fogalmazni gondolatait, azt a pillanatnyi képet, mely átsuhant testén, lelkén, hogy beleremegett, elégedetlen volt, hogy minden hiábavaló. A gally léte, annak szétmorzsolása sokkal többet tud adni, mint egy egész könyvtár, még csak értelem és értés sem kell hozzá. Nem kell értelem, csak központi és vegetatív idegrendszer. A gally léte kielégítőbb minden alkotásnál, mert a gally, az gally. Nem több és nem kevesebb. Megpróbálta Arisztotelész négy okozatával is magyarázni az írást, s olykor úgy érezte, ez áll közelebb az írásbéli vágyának megmagyarázásához. Bár riasztotta a pusztá idealizmus, a legjobb magyarázatot ebben a négy okban találta meg. Anyagi okom a papír, formai okom az éppen írandó írás lényege, a létrehozó ok az elmém, gondolkodásom mivolta, a célok pedig a szándékom. Írok, mert szándékozom írni.

Ha bevallja magának azt, hogy szükségből ír, akkor sem jut közelebb a megoldáshoz.

A hetek óta uralkodó hőség csaknem ostorcsapásnyi idő alatt reccsent darabokba: iszonyatos, földremegtető villámlás, dübörgése hosszú ideig hallatszott, aztán egy kiadós, több mint négy óráig tartó eső. Ereje az első két órában a lehető legnagyobb: egy óra múltán már patakokban ömlött a víz az utcákon, a rossz csatornázás nem bírja elnyelni a vízáradatot. Az utolsó két órában valamelyest csökkent a zuhatag ereje, nem sokat. Végül csaknem elállt az eső, csak néhány szétporló csepp formájában maradt ott Früstenfeld városa felett. Minden növény, minden állat, minden ember örömmel fogadta ezt a zuhatagot, a növények szomjasan szívták a vizet, az emberek nem álltak menedékbe, hadd mossa végig testüket az eső, az állatok pedig hagyták, hadd igya be bundájukat a víz. A gyerekek kiszaladtak az udvarra, a kis tömbházak elé, a házak udvarára, hogy lemossa a víz a több hetes meleget, szárazságot, vagy kiálltak az ajtóba, kiültek az ablakokba. Nagyokat szipáskoltak a megtisztult levegőből, nyelték magukba az esőszagot. Örültek, örültek.

- Megázunk, sietnünk kell - ül be a kisautóba az asszonyka. A közeli üzletből jött ki, átsietett az utcán. Kezében papírzacskók, rajtuk szétfolyó esőfoltok. Testével védi az áradat elől, nem sok eredménnyel.

- Ne siess, ázni akarok - követi nevetve a férje.

Fogai csillognak, haja lelapul, borostás arcán végigfolyik a víz, ruhája teljesen átázott.

- Gyere már, Heinrich, gyere már - szorong felesége az autóban. A papírzacskókat óvatosan már elhelyezte a hátsó ülésen, kezével lesuhintotta az esőcseppeket. Zsebkendőjét húz elő, arcát törülgeti.

- Merem hinni, hogy ilyen gyors támadást csak a németek intéztek annak idején - nevet Heinrich, és beül az autóba. Úgy rázza le fejről a vizet, mint kutya rázza ki a bundájából.

- Na, ne csináld már - mondja az asszonyka, de már ő is nevet. Előveszi a kissé nedves zsebkendőt, férje fejére dobja.

- Bő... - ölti ki az a nyelvét viszonzásul. Indít.

Khajmor a kis tornác alá húzódva nézte végig az esőt. Négy órán keresztül alig mozdult valamit, olykor rágyújtott egy cigarettára, s nézte annak azonnal elillanó füstjét. Kuttyája ott kuporgott a lábánál, alaposan átázott bundája. Az állat kissé reszketett. Később elaludt, elmaradt reszketése is. Az esőcseppek olykor belopták magukat a kis tornácra is. Néhány csepp Khajmor kezére esett, ő meg le sem törülte: hagyta, hadd folyjanak végig kissé már ráncos bőrén, csípős nyomot hagyva. Ha az állatra estek, mozgásba hozták bundáját, olykor a fülét.

Lassan-lassan beesteledett. Itt-ott feltűnt néhány reszketeg csillag, homályosan a hold is érzékeltette magát. Kiritkult az eső is. Könnyű szél fakadt az eperfák között, végigsuhant a tornácra, felébresztette a kuttyát. Az állat felállt, nyújtózkodott, közben prüszkentett néhányat. Aztán gazdájára nézett. Khajmor megsimogatta.

- Te macska - mondta neki. A kutya csóválni kezdte farkát.

- Csak meg ne fázz. Nyomás befele. Itt a vacsoraidő.

Khajmor lassan állt fel, derekában kisebb fájdalom vert tanyát, végtagjai elzsibbadtak. Ő is nyújtózkodott. Bement a házba, a kis korcs utána somfordált. Fényt gyújtott, hunyorgott. A kutya leült a konyha közepére, farka a padlót söpörte.

- Hát akkor együnk valamit - nézett a kis korcsra. Megropogtatta derekát.

Elkészítette a kutya eledelét: kevés tej, kenyér, kevés túró. Mutatóujjával kavarta össze az egészet, majd letette a padlóra. A kutya megszagolta a tálacskát, néhány pillanatig mintha habozott volna, aztán két lépést hátrament és felemelte mellső bal lábát.

- Te macska - ráncolta össze gazdája a szemöldökét. - Eszed meg, de gyorsan!...

A korcs leengedte lábát és Khajmor háta mögé somfordált. Ott leült, vakarózni kezdett.

- Bolhás macska! Én is ezt eszem, miért nem jó neked?

Asztalt nem terített, csak úgy, a lapra kitette a kenyeret, a túró, a tejet. Enni kezdett, alapos rágás után nyelt le minden falatot. Pár perc telt el így. A kutya nézte, egyszer még vakkantott is, mire odadobott egy falatot. Röptében kapta el, gyorsan, csaknem minden rágás nélkül lenyelte. Khajmor nevetett.

Evés után hátradőlt a recsegő karosszékben, rágyújtott. Még két szál cigaretta volt a pakliban. Mélyen leszívta a cigarettafüstöt, lassan engedte ki tüdejéből. Miután befejezte a szertartást, felállt, pénzt vett magához. Ott tartotta a konyhaszekrény első fiókjában, hátul.

- Ennyi elég lesz - dűnnyögte magában. A kuttyát kirakta a kis tornácra, melléje helyezte az edényét.

- Te itt maradsz - intette meg jól szimulált szigorúsággal, mire a korcs tüstént levágta fenekét, füleit kihegyezte. Mintha vigyázzba állt volna.

Bezárta a ház ajtaját, kilépett a tornácra. A föld felázott, lába kissé belemélyedt.

- Megyek cigarettáért - kiáltott vissza a kutyának a kapuból. Az állat erre a kiáltásba tüstént a tálba dugta orrát, habzsolva evett.

Khajmor zsebre vágta kezét, dudorászott. Így ment végig az úton, be a városba. Olykor elhaladt egy-egy lámpa előtt, ilyenkor árnyéka nevetségesen megnyúlt vagy összeroskadt. Olykor belelépett egy-egy pocsolyába, ilyenkor vagy abbahagyta a dudorászást és megszívta fogát, vagy halkán kuncogott. Az út felénél kissé fázni kezdett, ezért meggyorsította lépteit. Jó tizenöt perc alatt tette meg a két kilométeres távot, további tíz percébe került, amíg a kacsaringós utcákon végigment, hogy ott álljon végre Früstenfeld egyetlen, éjszaka is nyitva tartó, vegyesboltja előtt. Valaki az üzlet ajtaja mellé hatalmas tükröt helyezett a falra. Olcsó reklámfogás, gondolta magában, ahogy a tükröt megvilágító neonsövet nézte. Szeme kissé elkáprázott, nem látta tisztán alakját.

Egészséges volt, olyan egészséges, hogy az ritkaság. Nem is nézett ki öregnek, olyan ötven év körülnek, holott pontosan hatvanegy esztendő. Vékony, fehér szakálla árulkodott csak valamit a koráról, ám az sem túl sokat, hiszen vannak emberek, akik már negyvenöt éves korukban fehér szakállal járkálnak. Haja szőke, vékonyszálú, de dús, sehol sem kopaszodik. Kissé alacsony volt homloka, szemei mélyen ültek üregükben, de kékes-barna csillogásukkal azonnal felhívták magukra a figyelmet. Arca csaknem kerek, bőre sötétbarna, mély ráncokkal szája körül, homlokán. Pocakja is volt Khajmornak, egy kicsi pocakja. Jól állt alacsony termetének.

Tekintetét a járdára szegezte, türelmesen várt, míg teljesen visszanyeri látását. Aztán tovább álldogált. Azon kapta magát, hogy gondolkodik: belépjen-e az üzletbe vagy ne. Nevetséges, hiszen azért jöttem, hogy cigarettát vásároljak, azt pedig kissé körülményes lenne innen, az ajtó elől megvenni. Mosolygott, megérintette a hasát. Még egy pillantást vetett tükörképére, kiringatta magát a kényelmes gondolatok közül, megnézte az ajtóra helyezett piros-kék-fekete színben pompázó reklámokat, és belépett az üzletbe. Az ajtó csikorogva csukódott be utána.

- He!... - kapta fel fejét a pénztárban bóbiskoló ötven év körüli asszony. Nyújtózkodott ültében, karórájára pillantott.

- Mondja meg nekem is, legyen szíves - mosolygott Khajmor.

- He!... Hé... Elnézést... Mit? Mit mondjak meg? - kérdezi az asszony, miközben térdén a kék munkaköpenyt rendezgette.

- Hány óra... - intett Khajmor a kiszolgáló csuklója felé. Az ismét az órára tekint.

- Igen... Hmm... Tizenkettő lesz tíz perc múlva...

- Köszönöm.

Aztán csak ott álldogált az üzletben, a pénztár mellett. Nézte az asszonyt, nézte a pénztár mellett lévő asztalkán felsorakoztatott száraztésztákat.

- Mit tetszik? - reccsent rá valaki. Megfordult.

Negyven év körüli férfi állt háta mögött, kék köpenye lisztes és tintafoltos. Körme piszkos, töredezett, haja ritkás, arca nikotintól barna. Tömzsi, izmos ember.

- Cigarettát - mondja Khajmor, s mosolyog. Már meg is van a védelem, merjen itt valaki vásárolni, gondolja.

- Egy pakli Voldren lesz, köszönöm. Ne, legyen inkább három, akkor holnap nem kell bejönnöm a városba.

- Nem idevalósi? - kérdezi a férfi.

- Nem, nem vagyok idevalósi, és nem is lakom a városban. Nem messze a várostól van a házam
- int Khajmor az üzlet keleti oldala fele. Kissé megborzong.

- Vagy úgy. Akkor jól teszi, ha több dohányt vesz. Nem valami mulatságos dolog nap mint nap cigarettáért menni. De elküldhetné az asszonyt is. De ebben az órában nem lehet az asszonyt elküldeni... De ki tudja... - beszél a férfi, egyre és egyre. - De talán az asszonyt is elküldhette volna. Hol az asszony? Miért nem küldte el az asszonyt? - s ezt úgy kérdezi, hogy majdnem ráfőrdet Khajmorra.

- Nincs asszony - mondja, és ismét végigfutott rajta a borzongás. - Nincs asszony.

A pénztáros a kasszagépre könyökölve hallgatja őket. Ilyenkor minden idegen szó egy kis szórakozás. Aztán észbe kapott:

- Mit is kért?...

- Három pakli Voldren lesz - lépett közelebb a férfi a pénztárhoz.

- Hét schilling - vette elő az asszony a cigarettát és nyomogatta meg a gombokat a pénztárgépen. Az nyikorogva okádta ki a papírt.

- Janosz, ez megint elromlott... - húzogatta a kart idegesen.

- Engedjen oda - mondta János, és öklével nagyot csapott a kasszára. Berregés, a gép leállt.

- Maga magyar? - kérdezi Khajmor magyarul.

- Igen, igen - mondja gyorsan a férfi. Öröm csillan a szemében. - Maga is?

- Nem - intett Khajmor. - Volt néhány magyar barátom, tudja... - mondja, és maga elé pillantott.

- Hogy került ide? - kérdezi a férfit pár pillanat csend után.

- Ötvenhat - legyintett János. - Ötvenhat, tudja, hogy mi az?

Khajmor nem szól semmit, csak a fejével inti, hogy tudja.

- Fizessen.

A zsebében kotorászik, játszik szórakozottan játszik az aprópénzekkel.

- Fizet már?

- Csak a pénzem... - mondja, és mosolyog.

- Igen, a pénze - mondja János. - Csak gyorsabban, mert nem érünk rá hajnalig.

- Miért, hová kell menniük?

- Mit érdekl az magát...

- Érdekelni érdekel bizony. Bár tényleg nem tudom, hogy miért.

Csörren az apró a pulton. A pénztárosnő lassan nyúl utána, tekintete merev.

- Jó éjszakát... illetve kellemes szolgálatot - mondja Khajmor és kimegy. Az üzlet előtt rá akar gyújtani, s ekkor jön rá, hogy otthon hagyta a gyufáját. Visszamegy.

- Egy doboz gyufát is, legyen szíves. Az enyémet sajnos otthon hagytam.

- Ja... - morogja János. - Vegye az enyémet. Hagyja az apróit.

- Köszönöm - kapja el Khajmor a feléje röpülő dobozát. Ott az üzletben rágyújt, vissza is adná a gyufát.

- Mondom, a magáé. Tartsa meg, nekem nem kell - vonogassa a fejét János, és igazgatja köpenyét.

- Nagyon köszönöm. Nos, akkor a viszontlátásra - mondja magyarul

- Ja... Gute nacht... - válaszol János. A kaszásnő nem mond semmit.

Khajmor kilépett az ajtón, kissé keserű ízzel a szájában. Feljebb húzza a nadrágját és belemegy az éjszakába, gyorsan halad, hamarosan a háta mögött tudja a várost. Egy autó áll meg mellette.

- Merre megy?... Elviszem... - nyitja a sofőr az ajtót.

Khajmor néhány pillanatig habozik.

- Vagy inkább gyalog menne ebben a nedves, szeles időben?

Észre sem vette, hogy szeles az idő. Eldobja a cigarettavéget, mely majdnem a szájára égett, rátapos, beül az autóba.

- Köszönöm, jó estét.

Az ötven év körüli férfi bólint. Aztán megkérdezi, hogy hová vigye.

- Csak valamivel feljebb, nem lakom messze - mutat felfele az úton.

- Rendben - mondja a férfi. Hangja kissé csalódott, ami arra készteti Khajmort, hogy megkérdezze:

- És ön hová tart?

- Bécsbe.

- Addig hosszú az út - mormogja Khajmor.

- Igen, addig hosszú az út.

A visszapillantó tükörben lassan múltak el a városka fényei. Eleinte még házak, oszlopok, csillogó fények látszanak, aztán minden egyetlen ponttá zsugorodott össze, egyetlen apró, tűhegynyi fényponttá, hogy az is eltűnjön.

1938-ban meglehetősen rövid volt a Bécsbe vezető út. Inkább az út felé vezető út volt valamivel hosszabb. De az sem sokkal.

- Puskalövés nélkül akarom elfoglalni Ausztriát - rendelkezett Hitler, s a dolgok pontosan így is történtek. A kellő propaganda után a német hadsereg március 12-én kezdte meg a benyomulást Ausztria területére; a húszéves Khajmor a középhadosztályhoz tartozott. Önkéntes német katona, mint oly sok más fiatal. Büszke német katona, aki Hitler minden egyes szavát mérhetetlen tisztelettel illette, olykor úgy morzsolta azokat, mint a muzulmán a Korán szúráit. Boldog volt, hogy ott lehetett a német hadsereg első tulajdonképpeni megmozdulásakor. Vége van a hosszú gyakorlatoknak, vége van a laktanyai életnek, megtörtént az első menetelés, hogy azt egy újabb menetelés kövesse, és azt még újabb menetelés, kezdetét vette a jogos háború, háború, melye elvezet a Német Birodalom kialakulásához.

Ausztria mindig is német volt, még ha nem is a legtisztább vérből származó német lakja. De német, s ezt senki sem tagadhatja. A történelem elválasztott bennünket, de most összekovácsoljuk a láncot, megfeszítjük. És még hány és hány, a Birodalomtól elszakadt német várja, hogy jöjjön a felmentő, a megmentő sereg, élén a Messiással, kinek áldott arcképei előtt

gyertyákat gyújtott oly sok asszony, kinek arc képe előtt imádkozott és imádkozik oly sok német lélek. A Messiás! Eljött közénk!

Március 13-án már Bécsben voltak. Útjukat nem akadályozta semmi és senki, előrevonulásuk valóságos ünnep volt, virágos, könnyes, lobogós, dalos ünnep. Bécs! A nagy elmék városa! Bécs visszanyeri végre valahára egykori pompáját és visszakapja az őt megillető helyet a Nagy Német Birodalomban, minden német Birodalmában! És sorba állították a felmentő sereget Bécs utcáin és hátrább szorították az ünneplő tömeget és feszes vigyázzba meredtek a katonák és folytak a könnyek az arcokon, és a csönd most nem a gyász csöndje volt, hanem az öröm csöndje, az izgalom csöndje, mely megelőzte az Ő eljövételét, ide, Bécsnek városába. Ó, áldott a mai nap!

És egyszerre felszakadt a csönd és hatalmas zajhullám zúdult végig a városon és minden félelem és minden kétségbeesés és minden várakozás összeroppant... És feltűnt a fekete autó, a fekete Mercedes, és benne ott áll a Führer, a Nagy Terv Kigondolója és Végrehajtója. És az autó jóformán lépésben haladt végig a városon, a fellobogózott városon, a szvasztikába csomagolt városon. Nyomában ünneplő, csaknem őrvongó tömeg. A Führer meg ott van az autóban, áll, olykor tiszteleg, büszke, győzedelmes, tiszta tekintettel méregeti az embereket, nézi a város épületeit. És pillantását próbálja megragadni mindenki, hadd rejtse el magának azt a töredéknyi pillanatot, mely értékesebb mindennél de mindennél... Pillanat, mely életet ad és ellenséget roppant kettőbe, magához ölel, felmagasít, isteni!...

Khajmor remeg. Fegyverét szorosan magához szorítja, hogy ujjai beleféherednek. Hitler ott halad el előtte, rátekinthet. Khajmor azonnal tiszteleg, sarkait összevágja, szoros vigyázzba húzza testét. A Führer bólint, tekintete kemény; Khajmor izzad, rohamosan esik össze a tekintet alatt, de tartja magát, tartja, pillanatig sem üzné, kergetné ki izmaiból, testéből, tudatából az acélos magatartást. Közben meg évszázadok telnek el, lassú-lassú, lomha évszázadok, már nem is 1938-at írnak, hanem időtlenséget, szikrázó végtelenséget. Mintha Mozart Requiemje harsogna fülében, de boldog, torz, ünneplői átiratban. Aztán valami recsenés, roppanás, a Führer elhalad, és Khajmor megrogyan. Boldog, nagyon boldog, úgy érzi, most lett végre férfi, most lépett arra az útra, mely a beteljesüléshez vezet, úgy érzi, most avatták be egy akkora titokba, melyet megnevezni nem tud, de minden zsigerében érzi, s melyért pillanatok alatt, habozás nélkül feláldozná a lelkét is. Ismét láttam a Führert, rám tekintett, rám nézett, észrevett, immáron ismer, tud rólam - ég agyában, ég testében, perzseli lelkét. Ismét láttam a Führert, dobog a szíve, lüktet agyában a vére. Kissé oldalt fordul, néhány pillanatig még látja a tömeg felé kinyújtott kezét. A Führer kezét. Kéz, mely megáld mindenkit, hogy mindenki megáldja Hitlert.

Este ünnepi vacsora a katonáknak. Forró babléves, melléje kiadós marhasült, puha kenyér, kevés tészta, utána meg egy üveg sör és egy pohár bor. Fejenként egy pakli dohány. Khajmor boldogan fogyasztja az ételt. Nem is érzi lábaiban a több napos menetelést, a testében lappangó tompa fáradtság messze tűnik. S mivel még sohasem fogyasztott italt, az alkohol kissé fejébe száll. Gondolatai kuszák, de ugyanakkor fenségesek is. Többször is kezébe veszi puskáját, babrál a késével. Meg is vágja mutatoujját. Nem érez fájdalmat, kezét zsebkendőjébe törli, a vér szétfut a vékony, finom vásznon.

Estebéd után kimenőt kapnak, másnap reggelig. Ritka alkalom, de ebben a városban nincs mitől tartani, itt most csaknem mindenki ünnepel. A kaszárnya nincs valami messze Bécs központjától, talán két kilométerre. Khajmor egyik bajtársával összeakaszkodva megy az utcára. Fogalma sincs, hogy merre menjenek, de mivel Hansnak már van tapasztalata az ivásban, mulatásban, úgyhogy a kocsmák felé veszi az irányt. Khajmor átadja neki a pakli dohányt.

- Te nem, hogyhogy nem? - kérdezi Hans. Khajmor nem válaszol. Mert ő sem, gondolja magában. Mert ő sem. Nem kellett volna meginnom a sört és a bort sem. Mert ő sem. Soha egyetlen kortyot sem. Ő tiszta, minden tekintetben.

Megáll.

- Nem megyek tovább - mondja Hansnak.

- Ugyan már miért?

Mert ő sem menne tovább, gondolja magában. Mert ő sem.

Kikerülnek néhány egymásba kapaszkodott katonát, akik meglehetősen részegen vonulnak, igaz, csendben vannak. A Führer nem szereti a zajt. A Führer nem szereti a részeg katonát. S ha már részeg a katona, legyen csendben.

- Hiszen te még nem is voltál normális vendéglőben - mondja Hans. - Gyere már. Ma minket ünnepel több millió ember. Hősök vagyunk, a Führer eszköze, jobb, erősebb keze.

Gondolkodik. Most nehéz gondolkodnia. Aztán ezt mondja:

- Hát akkor legyen. Elvégre ma minket ünnepel egy egész ország. Sőt, két ország ünnepel minket... Illetve már egy ország.

- Na látod, öregem - nevet a mindig vidám Hans. Ő két dologért szereti a háborút: a nőkért és az italért. Szereti ugyan a Führert is, de mindig is többet foglalkozott az előző kettővel; s a huszonnégy éves fiú már jó néhány kalanddal dicsekedhet. Élvezettel, nevetve mesélte el Khajmornak, miként lopta ki a házmester lányát a szobából s vette el annak szüzességét, s hogy mekkora botrányt csapott apja, mikor rájött, hogy a lepedő alatt egy szalmazsák van, nem pedig a lánya.

- Mert okos volt az öreg, okos ám - nevette. - Tudta, hogy már hónapokkal korábban szemet vettem a lányára, a csinos kis Heviára. Ezért is figyelte minden lépésemet, állandóan ott ólálkodott körülöttem. De én túljártam az eszén. Az öreg egyik este kissé részegen jött haza - mert sokat ivott, Isten áldja meg ebben a szokásában -, és akkor sort keríthettem a dologra. Mert nemcsak az öreg figyelt engem, hanem én is az öreget. Barátom, milyen nő volt az... az a Hevia... úgy ficánkolt, mint a partra vetett hal... Eleinte egy kicsit nehezen ment a dolog, de nagyon, nagyon hamar belejött a kicsike.

És így tovább. Hansnak voltak kalandjai cseléd lányokkal, munkáslányokkal és munkásasszonyokkal, prostituáltakkal, de még lecsúszott arisztokrata hölgyekkel is. Szerették a nők, volt a fiúban valami izgatónak, valami vadnak, valami ösztönszerűnek. Khajmor piros arccal nevetgált a történetek alatt, izgatottan, zavartan. És nem merte bevallani, hogy neki még sohasem volt dolga lányokkal. Szerencsére Hans sohasem kérdezte. Hans azzal is megelégedett, hogy ő mesélhet. Mert Hans csak magára szeretett figyelni, saját szavait akarta hallani, az volt neki az élvezet, ha mások is az ő szavait mondják vissza: ha a saját szavait hallja kifolyni mások szájából. Hans - ő Hans volt. Senki sem tudott haragudni rá, bár állandóan valami csínytevésével foglalkozott a komoly feladatok teljesítése helyett. Felettesei többször is megrótták, ám titokban maguk is kacagtak a fiú turpiságai felett.

- Szerzünk neked is egy csinos lányt. Na, mit szólsz hozzá?

Khajmor zavartan vigyorgott, vére pirosra mázolta arcát. Az alkohol, gondolta. Ha nem ittam volna meg...

- Bíz csak rám magad, s akkor nem lesz semmi baj - nevetett Hans.

- Ettől félek.

- De nagyon?

- Nem nagyon.

Ott haladtak a fellobogózott, kivilágított, virágos utcákon. Mindenféle katonák, civil meglehetősen kevés.

- Stop, itt letérünk! - kiáltott fel Hans. Rámutatott egy kisebb épületre. Az ablakokon kiszűrődik a fény, a homályos, sárga fény.

- Hallod? Zene... - ringatta meg testét.

- Nem, nem hallok semmit - fülelt Khajmor. Zavara még növekedett. Vajon mit tenne a Führer egy ilyen helyzetben, gondolta, s ez kissé megerősítette. Izgatottan vágyakozott arra, hogy egy igazi nővel lehessen, még ha prostival is, ám ugyanakkor előre szégyellte magát tapasztalatlansága miatt.

- Te kezdő - kiáltotta Hans. - Ezen még van, amit dolgozni. De ne aggódj. Hamarosan rendbe hozzuk a dolgokat, szépen, ügyesen. Igazi kocsmatöltelékkel faragok belőled, különbet mindannyinál. Híred lesz, öcsém, nagy híred, még a kivénhedt csapongók is hozzád járnak majd tanácsért? Na? Na? Mit szólsz hozzá? Na?

Khajmor hallgatott. Mit is mondott volna? Füle hegyére piros foltot vont a szégyenkezés. Lelkében hirtelen apró kis égő csipkebokrok ütöttek tanyát. Nagyokat nyelt, nehezen: szája teljesen kiszáradt. Hans nem zavartatta magát, maga után vonta társát, s mindjárt ott is voltak a vendéglő bejárata előtt. Ki akarta nyitni az ajtót, mire az kicsapódott, részeg katonák estek ki rajta, vihorászva, röhögve, mint valami negyedikes diákok, akik titokban megrészegedtek. Egyikük hangosan felkiáltott, többször is, mire a vendéglőből kilépett egy tiszt, megragadta a katonát, szót nem szólt hozzá, csak felpofozta. Társai ez alatt néhány méterre elhúzódtak, onnan nézték őket. A tiszt néhány perc után elengedte a katonát; ennyit mondott, hangja pukkant, mint az üvegből kihúzott dugó:

- Los jettz!

Khajmor és Hans ez idő alatt merev tisztelgésbe húzták magukat. Nem megyek be, nem, semmi pénzért nem megyek be - gondolta Khajmor -, nincs az a pénz, amiért bemennék oda. A füle most is égett, szíve hevesen vert. A tiszt rájuk nézett.

- Ide?

- Igen! - szólt hangosan Hans.

A tiszt bólintott. Bement a vendéglőbe, az ajtót becsukta maga után. A katonák eliszkoltak.

- Nos akkor... - nyúlt Hans az ajtó után.

- Hans, én nem megyek be - mondta Khajmor, és legszívesebben visszaroht volna a kaszárnyába.

- Nem, nem. Bejössz. Bejössz, ha a hátamon is kell, hogy bevigyelek - komolyodott el Hans. - Érveim nincsenek. Nem is kell, hogy legyenek. Bejössz, mert német vagy. Német vagy, győztes német vagy egy leigázott országban. Én ezt kiélvezem. És te is ki fogod élvezni, mert ennek így kell lennie! - az utolsó szavakat már majdnem kiáltotta.

Kinyitotta az ajtót.

- Befe! - mondta, hangja rekedt volt.

Khajmor bement.

- Na, így már mindjárt jobb - Hans ismét nevetett. Belépett, becsukta maga mögött az ajtót. Khajmor úgy hallotta, hogy az ajtó súlyos zajjal gördül a helyére. Pedig nem is tűnik valami nehéznek az az ajtó. Összerezdült.

Hans sohasem vesztette el jókedvét, még ha néha a bosszúság fel is kerekedett benne néhány pillanatra. Észre sem vette az ajtó zaját.

Sárga gázégők világították meg a helységet, a levegő fülledt, szivarfüstös, mintegy háromszáz ember kipárolgása bűdösíti, nehezíti. Közkatonák a sarkakban, a tiszték a karzaton, kurvák mindenhol. A Führer nem szereti a prostituáltakat, de ilyenkor elnézi. A háborúban felgyülemlett feszültségeket legjobban a kurva tudja levezetni, ha távol van a család. Gramofonok harsognak, zenekar recseget, mindenféle kiáltozások, kurjantások. A terem közepén táncolnak, rikoltoznak. A kavarodás, a ricsaj fület hasogató, a levegő tüdőt fullasztó, szemet kimaró. Egy részeg katona áll a színpadon, dülöngélve énekel érthetetlen éneket. Odakintről nem is hallani mindezt, odakint csak a fény látszik, a sárga gázégők fénye. Khajmor nem is tudta, miként halhatta meg Hans a zenét

- Na, beljebb, gyerünk beljebb! - kiáltotta Hans.

- Csak asztalt kapjunk valahol - nézett körül. Pillanat múltán rángatni kezdte Khajmort.

- Oda, a sarokba - kiáltotta. - Ott van egy asztal.

Miután átverekedték magukat a tömegen, és az asztal mellé értek, Khajmor látja, hogy két részeg katona alszik az asztalra borulva.

- És ezek? - kérdezi. Már megfordulna, elmenne, de Hans elkapja a karját.

- Hogy mennyi bajom van veled barátocskám! Még egy kicsit várni kell, aztán mindjárt szabad lesz itt... Figyelj és tanulj.

Körülnéz, majd egy perc múlva odalép az asztalhoz, a katonák mellé. Óvatosan rácsap az egyik hátára, de semmi reakció. Még egyszer ráüt, ekkor nagyobb, hallatszik tenyere csattanása. A katona meg sem mozdul, holtrészeg. Hans vigyorog. Felemeli a katonát, begurítja az asztal alá. Khajmor rémülten nézi.

- Csitt - emeli mutatóujját szájához Hans, majd odalép a másik katonához. Rácsap a hátára, mire az megmoccan. Hans ekkor a füléhez hajol, és beleordít:

- Riadó!

A katona nagyot ugrik, vigyázzba áll. Hans a fülébe suttog valamit, mire a katona hanyatt-homlok elrohan.

- Uram, foglaljon helyet - int Hans Khajmornak. - Kérem, ne rugdossa zsámolyunkat, attól tartok, hogy talán felébred. Óvatosan helyezze rá a lábát. Egészen finoman. Ül már le, te álomarcú leányzó!

Leülnek.

- Mi volt ez?

- Mi volt mi? - teszi az értetlent Hans, s közben úgy vigyorog, mint a kapzsi egy arannyal teli szekér láttán, melyet most vittek be portájára. - Ja, ez? Ez? Hát így kell egy zsúfolt ivóban helyet szerezni.

- Hova küldted?

- A kaszárnyába. Azt mondtam, hogy riadójuk van.

- Hitt neked...

- Dehogyis!... Részeg mint az ágyú, inkább csak úgy szaladt. Szeretem ezt a katonaságot...

- Honnan tudad, melyik a részegebb?

- Sehonnan - vonta meg vállát Hans. - Tippettem. Különben vagy elküldöm mindkettőt, vagy az asztal alá rakom. Bort! - kiáltott rá az asztaluk mellett elhaladó kövér kiszolgálóra. - Két literrel!

- Rögvest - mondta az asszony, s két perc múltán már vissza is tért. Két üveg vörösborral, meg két söröskorsóval. - Elfogyott a borospohár - vonogatta vállát bocsánatkérően.

- Jó az így is - intett Hans. - Csak legyen.

Töltött, előbb magának. Khajmor poharát kissé figyelmetlenül töltötte meg, melléje loccsantott egy keveset.

- Egészségünkre!

- Heil Hitler! - emelte fel karját Khajmor, és ivott.

- Heil Hitler - viszonzta Hans, majd ő is ivott.

Mikor letették a poharat, már mindkettőjük szeme csillogott.

- Miért van itt gázvilágítás? - nézett körül Khajmor.

- Mit tudom én... nem is érdekel - mondja Hans, és maga elé bámult.

- Így egyedül nem valami élvezetes - mormogta, és végignézett a vendéglő mulatozó seregén. - Ott! Látod? Ott! - bökte meg Khajmor vállát, és szeme megvillant.

Az a mutatott irányba nézett. Két fiatal lányt látott; nagy tollas legyezővel takarták el arcukat, mindketten fekete szoknyát viseltek, a szoknya alól kivillant fehér harisnyájuk. Fekete cipő, piros pántlikával. Bő ing takarta felsőtestüket, alapszíne fekete, ezüstös csíkokkal. Nyakuk fedetlen, ezt a tollas legyező olykor látni engedi. Hajuk kissé rendezetlen kontyba van csavarva, mely magasan a fejük felé tornyosult.

- Csoda, hogy még nem szedték fel őket - csillognak egyre jobban Hans szemei. - Várj itt - veszi fel a poharát. - Mindjárt jövök.

Hova is mennék, kérdezi magában izgatottan Khajmor. Azon kapja magát, hogy imádkozik: legyenek prostituáltak a lányok. Arca elpirul. Istenem, mire vetemedek, gondolja. De szégyenérzetét zavar váltja fel, mert íme, Hans már vissza is jött a lányokkal.

- Bemutatom a gyönyörű Ingridet és a gyönyörű Karint - s miközben ezt mondja, mintegy felkínálja a lányok kezét Khajmornak.

- Heil Hitler - áll vigyázzba Khajmor. - Hölgyeim, köszöntöm önöket.

- Ja ja, önök így köszönnek - neveti el magát Karin. - Igen, igen, jó estét. Kedves fiúnak látszik - fordul Ingridhez, aki már le is ült.

- Valóban az - vigyorog Hans. - Csak kissé feszült. Azt hiszem, nem sok dolga volt még lányokkal. Mit isznak, kedveseim? - és meg sem várva a választ, kiáltott: - Pincér! Sört! Vodkát! Bort! Most, azonnal, a fenébe is!...

- Ah... igen - jegyzi meg Ingrid. - Neved?

- Khajmor.

- Ah... érdekes név... Eredete?

- Tényleg, barátocskám. A neved különös, eddig fel sem figyeltem erre - mondta Hans, miközben átölelte Karin derekát. Közelebb vonta magához, az nem tiltakozott. - Pincér!

- Valójában nem is tudom, apám ötlete volt. Csak ennyi, ennyi a biztos.

- Káron a túlvilági hajós - mondta Ingrid, - a mor, a mortus pedig a halállal kapcsolatosan jelent valamit. Nem így van?

Khajmor hallgat, fogalma sincs, hogy mit mondjon. Különben ő sohasem gondolt így a nevére. Egészen elfogadhatónak találta azt.

- Te kire vagy halálos, édesem? - kérdezte Ingrid, és átnyúlt az asztalon és megfogta Khajmor kezét. Az úgy érezte, hogy egész teste lángra lobban, a szégyen szúrós-csipkebokros lángjára.

- És kit akarsz közülünk elvinni?

- Senkit... - mondta, halkán, zavartan, mire Hans röhögött kezdett. A homályban megvillant tökéletes fogsora, minek láttán Khajmort mindig irigység szorította össze. Csak most nem.

Közben meghozták a bort, a vodkát, a söröspoharakat. Hans töltött, a lányok sörét vodkával keverte, majd felemelte poharát:

- A háború minél hamarabbi végére!

- És győzelmünkre - tette hozzá Khajmor. Minek ez a sok ital, gondolta, miközben szájához emelte a poharat.

A két lány nevetett. De Ingrid arcán kisebb felhő is átszaladt, ám ezt senki sem vette észre.

Ittak. Hans mélyen belekortyolt korsójába, csaknem kiitta tartamát. A két lány apró kortyokban ivott, lassan, hosszasan. Khajmor nagyot húzott a vörösborból, nyelt, mire erős köhögés fogta el. Hans megveregette a vállát:

- Csak így tovább, barátocskám.

A lányok rágyújtanak, Hans tüzet ad nekik. Miközben meggyúlnak a cigaretták, a tekintetek egymásba olvadnak. Hans Karint nézi, majdnem levetkőzteti tekintetével, Khajmor meg Ingrid szemébe néz, mélyen, teljesen tapasztalatlanul. Ártatlan kisfiú, gondolja magában Ingrid, és mosolyog. Vajon tényleg prostituált lenne, kérdezi magában Khajmor, és megrázza a fejét. Nem. Nem lehet az. De mégis az. Hogyan?

- Tessék - nyújtja a doboz cigarettát Khajmor felé Ingrid. - Vegyél.

Hans vigyorog. Általában fordítva szokott történni: a kurvát kínálja a katona. Olykor öt doboz cigaretta ára egy kefélés, a háború hőfokától függően. Van, amikor öt tojás, vagy tíz tojás. Esetleg komiszkenyér, katonakenyér. Több, vagy kevesebb. De jöhet konzerv, vaj, akár konzervtej is, igaz, az ritkábban: azt senki sem szereti. Pénz? Az minek? Azt nem lehet megenni. Illetve ez is a háború hőfokától függ. S igaz az is, hogy minél magasabb a háború hőfoka, annál kisebb a testek hőfoka. A háború elszívja az ember melegét.

Közkatonáknak más a tarifa, a tiszteknek más a tarifa, a csencselőknek, a civileknek szintén más. De egyelőre még nincs is háború. Még bőség van, így a prosti is megkínálhatja a katonát.

Megindult a beszélgetés. Két pártra szakadt a négytagú társaság, Hans Karinnal beszélget, Khajmor meg Ingriddel. Mennyi idő telik el? Khajmor későbbi visszaemlékezései szerint mintegy húsz perc, Hans később azt mondta, hogy jó sokáig kellett fűzni azt a két kurvát.

Ingrid alapos tudással rendelkezik. Idéz Goethe verseiből, Nietzsche filozófiájából, egész részeket mond el a Zarathusztrából, néhány szóban elemzi Wagner munkásságát, sőt, beszél Nietzsche és Wagner kapcsolatáról is. Tisztában van az ógörög filozófusokkal is, sokukat idézetekkel elevenít fel. Khajmor szeme csillog. Ilyen alapos tudással régóta nem találkozott. Szavaik felkarolják egymást, összefonódnak. Csak amikor Khajmor Hitlerről, a Führerről kezd beszélni, akkor löki el magától Ingrid. De Khajmor ezt észre sem veszi. Egyre csak beszél, beszél, beszél, örömmel, tüsszel. Olykor nevetnek, ritkán.

Hans és Karin annál többet nevet. Szemük csillog, kezük egymásban, Hans egészen közel húzódik a lányhoz, a combját is megsimogatja. Izgatja a lány harisnyakötője. Karin nem tiltakozik. Hans keze egyre feljebb csúszik, már a lány szeméremszőrzetét simogatja. Óvatosan. Karin kissé elkomolyodik, piheg, arca lángba borul. Kissé előre dől, mellei megkeményednek, ajka kiduzzad.

Egyre több német katona jelent meg az ivóban, végül már talpalatnyi szabad hely sem maradt. A gramofonok, zenekar zúgását elnyeli a kiáltozás, a táncosok megállnak, egymáshoz préselődnek, egyre több részeg hever a padlón, rájuk taposnak.

- Sehogy sem jó, hölgyeim - szakítja meg Hans a pillanatok varázsát. - Ide már nem férünk be, végül az asztalunkra telepszene. És felébredhet a zsámolyunk is. Mondják: valahol nem tudnak egy szabad szobát?

Khajmor úgy éri ez, mint a jeges zuhatag. Összehúzza magát, elsápad. Ingrid elvörösödik, és Khajmor keze után nyúl. Karin nevetett, szeme csillog.

- Sokba kerülünk nektek - mondja.

- Ám ha sokat kérsz, akkor sokat is várok el - emelte fel poharát Hans, és hatalmasat kacagott. Ivott, majd megjegyezte: - Illetve várunk el, hiszen ketten vagyunk.

- Karin, menj a kulcsért. A második emeleten van két szoba - szólt csöndesen Ingrid.

- Most már mindjárt jobb... sokkal jobb - töltött Hans magának. Szürcsölni kezdte italát. Idegesítően szürcsölte, Khajmort ez még a nagy zajnál is jobban idegesítette.

- Miért nincs itt villanyvilágítás? - kérdezte Hans váratlanul.

- Kétszer égett le a tulajdonos háza rövidzárlat következtében - válaszolt Ingrid. Khajmorra nézett. - Te velem jössz? Rendben?

- Igen...

- Nem hiszem - mondja Hans, és megrázza a fejét.

- Mit? - kérdi a lány.

- Hogy ezért lenne itt gázvilágítás.

Ingrid szótlan marad, csak a vállát vonja meg.

Karin megjött a kulcsokkal, le sem ült, hanem kérte a pénzt. Hans fizetett, habozás nélkül.

- Menjünk.

Miután átverekedték magukat a termen, koszos, recsegő falépcsőn haladtak felfele. Elérték a tisztai karzatot. Azon keresztül kellett menni. Tisztelgés, minden másodpercben tisztelgés. Egy tiszt Khajmor nadrágjába kapaszkodik, odahány a fiú cipője mellé. Nem ereszti. Khajmor ez alatt vigyázállásban van, Hans a háta mögött röhög. Végre elszabadul, kijutnak a tisztai részről. Ismét lépcső. Aztán folyosó. Mindössze egy gázlámpa világította meg. Karin balra tért.

Utána a többiek. Ismét lépcső, ismét folyosó. Részegek mindenhol. Biztos, hogy ezt akarom, kérdezi magában Khajmor. Ingridre pillant. Vajon ő mit akar? Biztos, hogy ő is ezt akarja? Fizettünk, az igaz.

Ismét folyosó, ismét lépcsősor. A fények egyre halványabbak. Már nem is látják egymást, csupán a körvonalakat követik. Olykor részegekbe botlanak, különféle zajokat hallanak. Khajmornak az az érzése, hogy hosszú órák óta járnak a végeláthatatlan folyosókon. Ideges, sőt, kissé fél is. Végül gyufa lobban Hans kezében.

- Meddig kell menni még, hölgyeim - kérdi Hans.

Karin válaszol:

- Ez itt a mi szobánk - mondja. Pontosan egy fészület alatt áll meg. Khajmor észreveszi a fészületet, rossz érzés keríti hatalmába. Hányingere van.

- Ki jön velem? - kérdezi Karin.

Hans előrelepett, eldobja a még égő gyufát, vigyázzba vágja magát, szalutál. Khajmor elsápadt, gyomrához teszi a kezét.

- Én - kiáltotta Hans, és a lány feneke után kapott. Az felnevetett, kinyitotta az ajtót, maga után húzta a fiút.

- Szórakozz jól, öregem - mondta Hans, majd becsukta mögöttük az ajtót. Kihallatszott Karin nevetése.

- Ott van a miénk - mondta csöndesen Ingrid, s a szemben lévő ajtóra mutatott. A kulcs megcsendült kezében; nyitott.

Khajmor belépett a lány után. Teljes a sötétség, nincs ablaka a szobának. A levegő kissé áporodott, izzadtságtól bűdös, más, Khajmor számára ismeretlen szagok is keverednek benne. Ingrid gyufát lobbantott lángra, mire ő a szeméhez kapta a kezét. A lány meggyújtotta az ágy mellett lévő, kis éjjeliszekrényre helyezett petróleumlámpát. Sárga fény vont a homályba a szobát, úgyhogy körülnézhetett. Alig néhány lépés hosszúságú szoba; szőnyeg nincs, helyette színes rongydarabok borítják a padlót. Az ágy vaságy, rajta aránylag tiszta, itt-ott foltos, zöld ágynemű. Mellette egy szekrény, barna; sárga virág díszíti fiókjait. Fehérre meszelt falak, itt-ott szürke foltokkal. A mennyezetet penészfoltok borítják, a sarokban szivárog lefelé a víz. A falon valami árnyék, s ahogy Khajmor közelebb lépett, fészület bontakozik ki a homályból. Közepes nagyságú fészület, rajta bronz jézustest. Meghökken, ellép.

- Igen? - kérdezi Ingrid.

- Nem szeretem az egyházat - mondja Khajmor. Más nem jut eszébe, leül az ágyra.

Ingrid melléje. Szenvtelen hangon kérdi:

- Le akarsz feküdni velem?

Khajmor hallgat. Pár perc csend után mondja:

- Igen. De csak ha te is akarod.

- Fizettetek, nem?

A fiú hallgat.

A lány feláll, vetkőzni kezd. A katona szégyenlősen lehajtja fejét.

- Várj... - mondja, és megfogja a lány kezét. Az leül melléje.

- Szűz vagy? - kérdezi. Hangja még mindig szenvtelen.

- Igen.

- Nem baj.

Khajmor hallgat.

- Zavar a feszület - mondja pár perc múlva. Csak azért, hogy szóljon, törje meg ezt a süket, pattanásig feszülő csendet.

Ingrid hallgat. Khajmor feláll, hogy lehúzza csizmáját.

- Nagyon szorít - mondja, miközben vesződik. Nagyon rúg, a lábbeli a szoba sarkába repül. Utána megy, közben megbotlik az egyik rongydarabban, elesik. Nevet, nagyon ideges. Feláll, leporolja magát. Hozza a csizmát. Leül.

- Remélem, nagyon hamar győzünk - mondja. Más nem jut eszébe, másra nem is mer gondolni. Ingrid hallgat. Cigaretta vesz elő táskájából, rágyújt, hiányos öltözékében leül a katona mellé.

- Kérek én is - mondja Khajmor. Csak azért, hogy csináljon valamit.

A lány szótlánul megkínálja. Odaadja a gyufát is. A katona ügyetlenül rágyújt. Köhög, ahogy az első füst tüdejébe érkezik. Szeme könnyes lesz, elnyomja a cigarettát.

- Bocsánat - mondja, miközben a szemét törli.

- Nem tesz semmit.

- Remélem, győzünk - ismétli -, hamarosan.

Mellette a lány összegörnyed, a padlóra dobja a félig elszívott cigarettát, el sem tapossa.

Khajmor feláll, lekuporodik a lány elé.

- Jól vagy, Ingrid? - kérdezi, és ekkor szólítja a lányt először a nevéen.

Ingrid int, hogy semmi baj. Khajmor visszaül az ágyra.

- Nem győztök - mondja ekkor a lány. - Nem győzhettek. Senki sincs veletek. Senki sem volt veletek, senki sem lesz veletek. 1941-ig úgy tűnik, hogy nyerni fogtok. Aztán csapásokat kaptok, többet, egyre többet.

- 1941-ig messze befejezzük a háborút - mondja idegesen Khajmor. Hol van ilyenkor Hans? Ő mindig tudja, miként kell beszélni a lányokkal. Miért is nem inkább Ingridet választotta, mint azt a vigyori Karint. És mi ez a marhaság, amit ez a lány itt összehord? Mi ez?!

- Nem. 1945. szeptemberében lesz vége - mondja Ingrid. Arca hófehér, még a homályban is látszanak a kék erek bőre alatt.

- Addig harcolunk?

- Igen.

- Honnan tudod?

- Tudom. Azt is tudom, hogy akkor te már nem fogsz harcolni.

- Miért? - Khajmor borzongott, kínosan vigyorgott. - Halott leszek?

- Nem. Nem akarsz harcolni. Akkor már régen nem harcolsz.

- Nem hinném - mondja, s dühös lesz. Mit fecseg ez itt összevissza?

Ingrid hátradől az ágyon, ruhája felcsúszik. A fiú némán, mérgesen kémleli fehér harisnyáját, fekete cipőjét. Ugyanakkor valami kéjt is érez, valami ravaszkodó, otromba, hízelgő kéjt.

- Ez lesz a második nagy háború, amely a világ minden emberét érinti majd - suttozza a lány.

Khajmor felszökik, idegesen jár fel-alá a kis szobában. Megáll a feszület előtt, leköpi. Úgy freccsent ki belőle a nyál, mint összenyomott tályogból a genny.

- Ne! - sikolt Ingrid.

- Mit ne?! - ordít Khajmor. - Mit ne, kedvesem? Mit ne?!

- Azt ne...

- Ezt ne? Ezt - ne? - üvölt a fiú, és lekapja a keresztet a falról. - Nem volt elég kétezer év hazugság, még több kell neked, te kurva?!

Odacsapja a feszületet a padlóhoz. Az időmart keresztől lepattan a bronztest, a sarokba csapódik, a fa darabokra reccsen.

- Istenem... - nyög fel Ingrid.

- Melyik isten? A tied vagy az enyém? Melyik isten, te kurva?! - üvölti Khajmor. - Miféle háborút, te istentelen? Miféle háborút veszítünk el te kurva?! Melyik háborút? Nem loptak eleget tőlünk az angolok, a franciák, minden tolvaj nép Európában, de nem csak Európában, hanem tengeren innen és tengeren túl is! Nincsenek velünk az olaszok? A japánok? Nem fogunk nyerni? Nem fogjuk visszakapni jogos öntudatunkat, földjeinket, nem egyesül nemzetünk? Te rohadék! Ezt mondja a te istened? Ezt kárálja a te istened? Te kurva! Ringyó! Te becsstelen!

- Istenem... istenem... - nyögi egyre Ingrid. Előre-hátra hajlong az ágyon, szemei túlvilági tűzben égnek. Nyögése már nem a fájdalom szülöttje.

- Veszítetek! - kiáltja. Kiegyenesedik, a hirtelen mozdulattól ruhája lehull válláról, fedetlenül hagyja kebleit. Khajmor izzó szemekkel mustrálja. Keze mintegy öntudatlanul veszi elő a kést derékszíjáról.

- Most hallgass, kicsikém - lép a lányhoz. - Most hallgass, légy teljesen csendben.

Ingrid szoborként áll. Khajmor lehasítja a ruháját. Ott áll a lány, alsónadrágban, harisnyában. Khajmor leszakítja az alsónadrágot, az ágyra dönti Ingridet; iszonyatos aktus kezdődik. Közben a kést a lány fülének szegezi. Az éles fegyver felsebzi a lány érzékeny, finom kis fülét, Khajmort a vér látványa megőrjíti. Hirtelen megszakítja az aktust, lemászik az érzéketlen lányról. Uralkodni próbál az elméjét elöntő kábulaton.

- Veszítetek...

Arca elfehéredik, izmai pattanásig feszülnek. Már nem tudja, mit tesz.

Arra ocsúdik, hogy keze véres, mellette Ingrid számos sebből vérző teste. Megöltem. És akkor mi van? Háború van, emberek halnak, emberek szenvednek. Háború van. Jól tettem. Ő is ezt tette volna.

A mellkasát veri, üvöltözik. Nyílik az ajtó, belép Hans, utána Karin.

- Jaj! Gyilkos! - kiáltja a lány. Rohanna ki a piszkos szobából, de Hans gyorsan elkapja, beteszi utána az ajtót. Belöki a sarokba, akkora erővel, hogy Karin feje a falnak ütközik és eszméletét veszti.

- Hagyd abba, te marha - fogja meg Khajmor karját.

- Megölted?

- Nem tudom... Nem tudom... Führer... Nem tudom... Ő tudja... Nem tudom... Megöltem - Khajmor hangja mintha a nyirkos padló alól hördülne fel.

- Rendben. Semmi baj - mondja Hans. Odalép Ingrid holttestéhez, megvizsgálja.

- Igen, halott. Megölted.

Elvesz egy párnát az ágyról, Karin fejéhez teszi. Előveszi pisztolyát, föbe lövi a lányt. Khajmor felkapja a fejét.

- Kár érte, igazán jól dugott - mondja Hans. Hangja teljesen rekedt.

- Öltözz - folytatja. - El kell tűnnünk innen. Öltözz te marha - kiált rá Khajmorra, mikor az nem mozdul. Mennünk kell innen!

Mikor kilépett az autóból, ismét esni kezdett az eső. Az első cseppek kezére hulltak. Hideg cseppek. Búcsúzik, de a sofőr nem válaszol, csak a fejével int. Becsukja az ajtót, a zár halkán kattant, a jármű elsuhan. Villámcsapás. Khajmor kissé meggörnyed, de kiegyenesedik, mélyet szippant a levegőből. Nincs mit titkolnom magam előtt, gondolta, talán még mások előtt sem. Bár talán örültnek néznek, s igazuk is lenne, bizonyos mértékben. Ingrid pontosan tudta, hogy miként fog végződni a nagy háború, a második nagy háború. Mi magunk persze sohasem gondoltuk volna, hogy világháborúba fog torkollani az „élettérnyerés”.

Miért lehet engem hibáztatni azért, mert hittem? - tette fel a kérdést, és a fákra pillantott. Mintha azoktól várná a választ - persze, dehogyan is várt válaszra. Egyetlen pillanatig sem ítélte el magát azért, mert akkoriban Hitler tanaiban talált kapaszkodót. Nem érezte úgy magát, mint akit manipuláltak, felhasználtak volna, s még most, 1979 nyarán is meg volt győződve arról, hogy Hitler egyes tanai csak jót jelentettek Németországnak.

Nem, akkoriban találtam máshol kapaszkodót, nevetett magán. De lett volna arra lehetősége, hogy találjon ily fiatalon és abban a korban más kapaszkodót? Úgy tekintett vissza az ifjú Khajmorra, mintha az sohasem tartozott volna hozzá. Ám mégis, valahol büszke volt magára. Büszke volt arra, hogy hinni tudott. A hitet nem lehet elítélni, az egyetlen dolog ezen a világon, mely nem állítható bíróság, esküdtszék elé. És mégis, sokan megteszik ezt, sok esetben. A hit következményét el lehet ítélni: magát a hitet soha.

Mosolygott. Azért volt elégedett, mert tudott hinni. Már akkor is, abban a korban is tudott hinni. Olykor az az érzésem, hogy születni kell a hitre, motyogta maga elé. Olykor az az érzésem, hogy a hitnek kenyérre van szüksége. Olykor az az érzésem, hogy egy nagy rakás hittel rendelkezünk, csak hogy oly sokan nem tudják megtalálni hitük tárgyát... ezért elfojtják magukban a hitet.

Beért az udvarra, leült a ház elé, a lépcsőkre. Tudomást sem vett az esőről. A kis korc felébredt, ugatott, csak úgy, büszkeségből, s mikor látta, hogy gazdája jött haza, nyújtózkodott és visszafeküdt aludni. Khajmor elővette a cigarettásdobozt zsebéből, lassan kibontotta, ráérősen kotorászott a gyufa után, végül rágyújtott. Nézegette János gyufáját: ő vajon miben hisz? Abban, hogy dolgozhat egy üzletben? Talán igen. Ezért meg aligha lehet elítélni.

Nézte az ellibbenő füstöt. Üres szemekkel. Arra ébredt, hogy a cigarettavég égetni kezdte ujját. Eldobta, belenézett a szemerkélő éjszakába. Olyan iszapos most az égbolt... olyan szomorú, olyan üres, olyan nagy és mégis lágy, nagy, gyönyörű sötétség.

Lehet tagadni azt, hogy több tízmillió német hitt Hitler szavainak? Lehet tagadni azt, hogy Hitler millió és millió embernek adott kenyeret? Igaz, a hadiipart állította talpra, megszegvén az első világháború után kiszabott feltételeket. De ki kérdezi ezt bárki is, mikor kenyeret adnak kezébe. Mikor kérdezi meg az éhező, hogy honnan van a kenyér?

„Habe Hunger. Suche Arbeit. Mache Alles”^{*} - jutott eszébe a munkakeresők nyakában látott tábla felirata. Hosszú, kopott, rongyos kabát, kitaposott lábbeli, kávébarna fekete foltokkal takarított, pecsétes ing, piszkos, kockás, foltos nadrág, mocskos, lesoványodott, test, pókhálójuk, beesett, fehér arc, fénytelen tekintet, rövid, zsíros haj, tetves. Ott áll a sarkon, ott áll minden sarkon, egyszerre könyörög az egész földkerekségen. Mindenkinek, mindenkinek.

Könny gördült ki szeméből, leszaladt arcán. Na, Khajmor, na, bízta magát. Ne sírj...

- Jaj, Uram, olykor nagyon, nagyon nehéz tud lenni... - sóhajtotta.

Nem volt mit csodálni azon, hogy Hitlert milliók követték. Nem és nem!

Kattant a villanykapcsoló. Odaült a konyhaasztalhoz, lesuhintotta a morzsákat. Miért olyan valószínűtlen minden? Rádólt az asztalra, sírt, nagyon, nagyon sokáig. Khajmor gyakran sírt. Holott, nem volt érzékeny ember. Olykor csak úgy jöttek a könnyek, s utat kellett engedni azoknak. S ha nem enged utat a könnyeknek, szerencsétlennek érezte magát, végtelenül nyomorultnak.

Másfél órába is beletelt, míg kizokogta magát. Odakint szakadt az eső. Kiment, leült a földre, akarta, hogy verje a zápor. Arcát a fekete égnek emelte. Már nem sírt. Sírt az ég helyette. Néhány percig mozdulatlanul ült, majd lassan-lassan előre-hátra kezdte ingatni testét. Szikra gondolat, érzés, annyi sem volt benne. Csak ült, csak mozgott. És ebben a kettőben, ebben a helyzetben maradéktalanul jelen volt egész mivolta.

Az eső aztán továbbvonult. Khajmor ott maradt a földön, arcát továbbra is az égnek emelte. Kibukkant néhány csillag, de ő nem látta.

Mikor mozdulni akart, feje nem engedelmeskedett. Egészen belebénult az égbemámulásba. Jó idejébe került, míg képes volt megmozdítani.

A világ szép, és én ezt tudom, bízta magát. De milyen az a világ, melyről tudni *kell*, hogy szép? Milyen az a világ, ahol minden, minden megtörténhet? Hansot ott lőtték le a sztálingrádi csatában, addigra már SS-Unterscharführer volt, a Vaskereszt Lovagrend kitüntetéttje. Hans a nagy SS-ben, melybe oly nagy gonddal válogatták ki az embereket. Ő pedig csak egy altiszti fokozatot ért el. „Nincs lehetetlen...”, idézte Hitlert, a nácizmus kedvenc gondolatát. A világ szép, és én ezt tudom. Még akkor is, ha ötvenmillió ember halála keretezi ezt a szépséget. Még akkor is, ha emberek millióit éhezették halálra a koncentrációs táborokban. Még akkor is, ha mellettem reccsent szét a koponya, fröcskölt szét belőle az agyvelő, csapódott arcomnak. Még akkor is, ha szétlőtt gyomrot kötöttem be és láttam az emberi ürüléket a belekben. Még akkor is, ha ruhámra zuhogott a véres és az emberi vértagok foszlányai.

Csak kapaszkodót találj ebben a világban, és akkor minden a lehető legszebb lesz. Olcsó, siralmas, gonoszul álcázott vigasz ez. De csupán ezt hagytuk meg magunknak. És ettől lesz szép, ettől gyönyörű, végtelen, siralmas, gyászos. De van.

^{*} Éhes vagyok. Munkát keresek. Mindent elvállalok.

Átöltözött, visszaült a konyhaasztal elé, rágyújtott. A kutya megkaparta az ajtót, beengedte. Rongyot dobott a földre, oda fektette. Az állat hamarosan elaludt. Khajmor pár pillanatig nézte. Az állat olykor összerездült álmában, végül a hátára feküdt, négy lábát az égnek meresztette, úgy aludt tovább.

Hajnali négy óra. Ilyenkor alszanak legmélyebben az emberek. Ő tizenkilenc éve nem aludt egyetlen pillanatot sem. Holott lelkében voltaképpen csend honolt. Óriási áldozatok árán volt képes megérteni önmagát, volt képes elfogadni azt, hogy valamikori hitéért nem szabad megvetnie, elítélnie önmagát. Többek közt azt is meg kellett tanulnia, hogy nem szégyen németnek lenni. Idővel mintegy feloszlatta a saját nemzetiségét: nem érezte magát egyetlen nemzethez sem közel, sőt, megvetette azokat az embereket, akik ragaszkodtak nemzeti mivoltukhoz. A nemzet nem más, mint korlát, mondogatta magában. Ugyan elismerte, hogy a nemzeti tudatnak vannak előnyei, de úgy találta, hogy kevés az előny és sok a hátrány. Ezért is nem ment vissza Németországba. Előbb Magyarországon telepedett le, Budapesten, igaz, akkoriban nem nagyon volt más választása, ám 1951-ben belefáradt az országon uralkodó rendszerbe, ezért Ausztriába költözött. Nagyon, nagyon közel Magyarország határához.

Hogyan tovább? A kérdés létezett is, és nem is: valószínűtlen ködbe burkolózott, és látszólag eltűnt mindkettőjük lelkében. Ott fészkelte, titok is volt, más ember számára el nem érhető, kapcsolat is volt, mely összetartozásukat megerősítette, mégis szétaszította őket. Hans állandó vidámsága néhány hét múltán odalett, tipikus német katona lett belőle, olyan, mint melyet a Führer megálmodott: kemény, nélkülözést tűrő, parancsnak vakon engedelmessé. Khajmor még erősebben kapaszkodott hitébe, a Führerbe vetett hitébe; a Német Birodalmat látta maga előtt, miként tágulnak határai, nő tekintélye, nő szava, s végül már egyes-egyedül formálja a világnak sorsát. Immáron nem volt szükség fegyverre, nem volt szükség erőszakra, a népek önként hajtották meg fejüket a ragyogó óriási német szellem láttán, mert íme, az Übermensch** elérkezett, s miként sorsa azt diktálja, vezetésre született, nagyságát semmi utol nem éri, még maga Isten sem, hiszen az emberfeletti ember önmagát teremtette, nem függ a teremtőtől, felette áll minden törvénynek; miként is lehetne egy ily ragyogó szellem ellen fegyvert ragadni, miként is lehetne ezt a ragyogó szellemet legyőzni...

Az első ember, akit meggyilkoltam. Nem katona, nem ellenség, hanem egy prosti. De a prostituált is lehet ellenség. Ez a kurva mégis az ellenséghez tartozik.

Nem lett nagy ügy az estből. Elterjedt ugyan a hír, hogy két lányt meggyilkoltak az egyik bordélyházban, de vizsgálat az ügyben nem indítottak. Megszállás esetén sok minden megtörténik, megesik, minden foglalásnak vannak áldozatai, golyó által, avagy más eszköz által.

Ám az idő lassan-lassan kezdte a ködöt szétzilálni. Hans gonosz emberré vált, és mivel rangot kapott, igazi örömmel szekírozta embereit. Parancsait hajszálpontosan kellett teljesíteni; az egyenruha, a felszerelés egyetlen csoportnál sem volt olyan tiszta, ragyogó, mint Hans embereinél. Állandóan lovaglókorbács volt kezében, csizmáját és embereit csapkodta. Mivel minden parancsot szigorúan végrehajtatott, hamarosan altiszti ranggal tüntették ki.

Khajmor elsüllyedt az idealizmus rózsaszínű, olykor véres tavában. Hitler beszédeit tanulta, mormogta. Ő volt az egyetlen ember Hans parancsnoksága alatt, akit Hans meg sem szólított, ha hibázott. Harcra vágyott, közelharcra, golyók sistergésére, parancsra, hogy célja legyen, mert íme: itt ül a kaszárnyában, s poshad, poshad bele önön szennyessé gondolataiba, egyetlen menedéke a Führer beszédei.

** Emberfeletti ember.

Az ártatlanok vére előbb vagy utóbb lángra lobban és perzselni kezdi azokat, akik az ártatlanok vérét ontották. Nem bosszú, nem gyűlölet, nincs benne semmi negatív érzés: csupán ez a világ rendje. Egyszerűségében csaknem érthetetlen.

Mikor 1939 második felében, szeptember elsején Lengyelország ellen kellett vonulniuk, úgy fogadták a hírt, mint a megváltást. Rövid szabadságot kaptak a hadba vonulás előtt, két hét után ismét találkoztak.

- Hogy vagy, öregem? - kérdezte Hans, s szavaiba igyekezett valami kis incselkedést is belopni.

- Köszönöm... - mondta Khajmor.

Együtt meneteltek a harctéren. Hans mindkettőjük életét mentette meg azzal, hogy hidegvérrel felkapott egy eljűk esett, de még fel nem robbant gránátot, és messzire dobta. Khajmor nem maradt sokáig adósa. Akkor rántotta földre, mikor sortűzre készültek a lengyelek: a golyók Hans füle mellett centire süvítettek el. Elveszítette bal fülére hallását, jó három hétbe belekerült, míg visszatért a hallása.

Ám az aktív időszak nagyon hamar véget ért: 1939 telén már elfoglalták Lengyelországot a német hadtestek. Rövid küzdelem volt, állapította meg Khajmor. Többre vágyott. Nem, nem rang után, mert parancsolni nehéz: ő szolgálni akart. Ugyan szeretne volna, ha az SS tagjai közé választják, de tudta: alacsony termete miatt sohasem veszik fel az elitek közé. Azon elitek közé, akik nem Németországnak, hanem egyenesen az imádott vezérnek, Adolf Hitlernek tesznek esküt. Kívülről tudta az eskü minden egyes szavát: „Hűséget és bátorságot fogadok neked, Adolf Hitlernek, mint a Német Birodalom vezérének és kancellárjának. Neked és az általad kijelölt előjáróknak engedelmességet fogadok mindhalálig. Isten engem úgy segítjen.” A Waffen SS esküje volt ez, melyet mindig április 20-án, Adolf Hitler születésnapján tettek le, ünnepélyes körülmények között. Beleborzongott, ha felidézte a fenséges szavakat.

Szinte csodálkozott azon, hogy a harcok hevében fel-felbukkant Ingrid képe: mosolygott a lány, s szinte védte a német katonát. Számtalanszor történt meg, hogy meg kellett volna halnia, de a golyók csodával határos módon elkerülték. Eleinte ez fel sem tűnt. Hitem óv meg, gondolta, hitem és odaadásom a Führer iránt. Mert Ő minden.

Ám a télen valamelyest megpihent a német hadsereg, megpihent Khajmor is. És ekkor előtörték az egykori történések. Csaknem minden éjszaka arra ébredt, hogy ismét és ismét előveszi fegyverét, hogy az örömlány arcába lőjön. Olykor meg abban a szobában találta magát, ahol Hans meggyilkolta Karint. Olyankor ő volt a gyilkos, nem társa, ő fogta a fegyvert. Érezte az acél gonosz vigyorát, miként arra készül, hogy halált okádjon. Csizmái alatt ott húzódott a nedves rongydarabokból összeállított szőnyeg, a falon meg ott fityegett a feszület. És ez a feszület is vigyorog, vigyorog akár a fegyver a kezében; a falakon vér folyik, apró lyukakból fakad fel a vér, pillanatnyi tétovázás után vékony, cérnavekony vonalakban folyik alá. Újra dördült a pisztoly, a dördülés kissé visszatolja karját. Ingrid és Karin arca helyén egy lyuk tűnik fel. Sikoltás:

- Ne!

Éjszakákat töltött álmatlanul, görcsösen kapaszkodva ágyába, takarójába. Foszlásnak indult rongydarab lett belőle: elhanyagolta a tisztálkodást, a borotválkozást, nem beszélt bajtársaival, s lehetőleg elkerült mindenféle nyilvánosságot. Néhány hét után mindez megváltozott: tisztaságmániás lett, órákig tisztogatta felszerelését, naponta kétszer borotválkozott, pedig semmi szüksége nem volt rá. Hans hümmögött. Bizonyos távolságból mindig is szem előtt tartotta Khajmort. Oly szépen halad felfele a ranglistán, nem engedheti meg, hogy egy prostituált véget vessen ennek.

1940. áprilisában Dánia és Norvégia ellen fordult a német hadsereg. Khajmor azt sem tudta, hová legyen örömeiben. Izgatottan figyelte az eseményeket, holott a közkatonákhoz nem sok jutott el a politikai történésekből. Ám mikor a norvég politikus, Quisling előző év decembereiben látogatást tett Berlinben, tudta, hogy támadás lesz, még hozzá hamarosan. Nem, még ekkor sem hitt Ingrid jóslataiban, legszívesebben kitépte volna magából, legszívesebben fél karjától is megvált volna, csak hogy elfeledje.

Navriknál erősebb ellenállásba ütköztek, ekkor sebesült meg először. Lábát érte lövés, bal lábszárizmán átszalad egy golyó. Fel sem kiáltott, úgy rogyott le, majd fegyverére támaszkodva betámolygott egy sebesültellátó sátorba. Sebét összevarrták, lábát bekötözték, ő meg összeszorított fogakkal nézte a véres gézt. Most kénytelen lesz néhány napig feküdni. Gondolkodásra, emlékezésre van kárhozhatóva. Itt, a tenger partján.

Hans a vállára csapott:

- Hős lettél, öregem, igazi hős - mondta nevetve. Őt mindedig - a hallását megrontó esetet kivéve - nem érte sebesülés.

A valósághoz tartozik az is, hogy Khajmor némileg büszke volt sebére. Nem riasztotta vissza az a tudat, hogy sokkal, de sokkal rosszabbul is járhatott volna. Számtalan katonatársát lőtték ki mellőle, olykor pontosan az előtte lévő védte meg saját halálával őt a haláltól. Hányszor zuhant rá mindedig emberi holttest!

Ezen a néhány napos fekvés alatt vette fel azt a szokást, melyet élete végéig megtartott: az írást. Nem naplót vezetett, inkább papírra vetett mindent, ami eszébe jutott. Eleinte néhány verset is fabrikált, aztán abbahagyta. Egyfajta jegyzeteket vezetett: „*Most jött be Hans, hogy meglátogasson. Hozott egy narancsot, fogalmam sincs, honnan szerezhetette, nem kérdeztem. Ma új ingeket osztogattak, én is kaptam kettőt. A halat nem szeretem, itt elég sokat eszünk. Nem fáj a fejem, csak nagyon ritkán. Jól vagyok.*” Vagy: „*Ma láttam két szelet kenyeret egymásra téve, és eszembe jutott nagyanyám, aki folyton úgy evett, hogy két szeletet egymásra rakott, azt meg beletördelte a levesbe. Nem volt foga, csak így tudott enni.*” És ehhez hasonló dolgokat. A felületesen olvasónak nevetségesnek tűnhetett mindez, s ezt ő is tudta. Ezért jól elrejtette ezeket az írásokat. Maga sem tudta, hogy miért ragaszkodik ennyire hozzájuk. Csak úgy érezte, belehalna, ha egyet is elhagyna közülük. Egyszer az egyik fecnit elveszítette. Napokig kereste, s mikor aztán ráakadt kabátja egyik zsebében, nagyon, nagyon boldog volt.

Ezek a fecnik segítették hozzá ahhoz is, hogy imígyen egyfajta naplót vezessen életéről. Ugyan, roppant töredékes napló volt ez, mások számára jóformán teljesen értelmetlen. Khajmor lassan érkezett el ahhoz, hogy kívülről kezdje látni magát. A töredékeket olvasván úgy érezte, hogy egy idegen személlyel kommunikál, és némileg félve vette észre, hogy ez az idegen személy ő maga. Olykor nagy örömmel, nevetve olvasta sorait, olykor meg félve húzódott el azoktól. Igénye, hogy írja a töredékeket, egyre nagyobb és nagyobb lett. Már nem múlt el nap, hogy ne vetett volna valamit papírra. Gyerekkori emlékek, hűség a Führerhez, a halál szeretete, a közelmúlt történései. Merülés, igen, gondolta. Életében először tapasztalta ekkor a merülést. Mikor Nietzsche szavait olvasta, még távol állt a merüléstől. Hiszen minden németnek tudnia kellett Nietzsche szavairól, gondolatairól, ám ez sokak számára csupán automatikus gondolatfolyamatnak maradt meg. És Khajmor sem volt külön.

Az értés ekkor, a naplójegyzetek olvasásakor és újraolvasásakor következett. Ekkor értette meg Zarathusztra szavait, ekkor tanulta meg, mintegy véletlenszerűen, a különbséget a zuhanás és a tudatos leszállás között. Íme, leszállok, gondolta magában, mikor elővette jegyzeteit. És valóban leszállt. Leszállt önmagába, mélyen, álmélkodott az emlékek felett, az emlékek íze felett. Lassan-lassan megtanult különbséget tenni az emlékek között. Tudatosan kezdte

művelni azt. A múlt imígyen dinamikus folyamat lett, mozgó, hullámzó tengerré változott, a maga kisebb-nagyobb szigeteivel, és Khajmor majdnem minden szigetet pontosan be tudott határolni. Nagy, nagyon nagy örömmel tette ezt.

Az emlékezés után a kérdések következtek. És ez már jóval nehezebb szakasza volt a napló-írásnál. Khajmor addig is rákérdezett a dolgokra, de a dolgok eredetére soha, soha. Úgy érezte, úgy hitte, hogy minden, de minden a Führertől származik, minden jótétemény; a rossz pedig nem más, mint önön hibája. Vagyis ha valami rossz történt vele, az csupán a saját hibája következtében lett így. Ám a kérdések lassan, egyértelműen más útra terelték; csaknem félve vette észre, hogy a dolgok tényleges eredete után kezd mélységesen érdeklődni, és messze-menően nem elégíti ki az addig igaznak hitt magyarázat. Félve értette meg, iszonyattal vette észre, hogy minden dolog belőle indul ki és hozzá tér vissza, bármit is tesz, az csakis az ő tette. És mindehhez nincs köze a Führernek, nincs köze a Német Birodalomnak. Nincs köze a német hitnek, mely még mindig, mint fényes láng, oltári láng ragyogott előtte. Mi több, bizonyos idő után megfogalmazódott benne a gondolat: az embereknek nincsenek hibáik. Az embereknek tulajdonságaik vannak, melyeket lehet rossz avagy jó tulajdonságokként emlegetni. Mi több, bizonyos tulajdonságok, melyeket jónak lehet elfogadni, bizonyos helyzetekben rosszak, és fordítva. Teljesen összezavarodott. Mindeddig az út világos volt: a Führer útja. Lehet, hogy Hitler szavai és gondolatain kívül semmi sem rejtőzik benne? Lehetséges ez?

Önkéntelenül is a keresztény dogmák, tanítások jutottak eszébe, melyeket még gyerekkorában, magától sajátított el. Khajmor protestáns volt. Konfirmálása most más fényben tűnt fel előtte: mindeddig undorodva gondolt vissza rá. A Német Birodalomban nincs helye az olyan eszméknek, melyek szöges ellentétben állnak a nácizmus tanításaival. A Führer nem foglalkozott Isten létevel, nem is tagadta, de nem is támasztotta alá a hitet. A zsidótörvények pedig bizonyos értelemben nem csupán a zsidóságot pellengérezték ki, hanem a zsidók istenét is. Miként is lehetne egy olyan Istennek engedelmeskedni, gondolta egykoron, aki egy alja népet választott ki magának, aki olyan nép kezébe juttatta a hatalmat, mely semmi egyebet nem tesz, mint kihasználja és aláássa a német nép jóhiszeműségét, erős mivoltát. Nem, ilyen Istenben Khajmor nem találhatott kapaszkodót, így undorodva dobta el magától.

Ám most a Tízparancsolat, Mózes Könyve, az Evangélium tanításai sorozatosan eszébe jutottak a naplóvezetés során és a kérdezés során. És ennek következtében roppant kényelmetlenül érezte magát. Tűz csapott fel benne. Ezért napokig, hetekig nem írt semmit, semmit. Kereste a minden katona számára kényelmetlen feladatokat, hogy imígyen vezekeljen kételkedéséért, hogy hitét megerősítse Hitlerben: pöcegödrot takarított, segédkezett a konyhában, lábbeliket takarított, sebesülteket látott el stb. Nagy örömmel vett részt a rutingyakorlatokon, nem mulasztott volna el egyet sem. Ám bizonyos idő után rémülten vette észre, hogy vezekelése bizonyos értelemben keresztényi. Ekkor abbahagyta. Némán feküdt, napokig nem tett semmit, ismét nem mosakodott. Felettesei ekkor többször megintették, és ő örült az intéseknek, szorgalmasan végezte a vezekelésként kiszabott feladatokat.

- Öregem, te egészen becsavarodtál - vigyorgott rá Hans többször is. Ám a következő pillanatban lehervadt arcáról a vigyor. Khajmor tekintetében láng égett, a tisztaság lángja, de ugyanakkor keveredett benne a borzalom, a félelem lángja is. Nem is válaszolt Hansnak. Az meg hamarosan békében hagyta. Tudta ő is, őket csak a titok köti és kötötte össze mindig, semmi egyéb. De hetek múltán kijött a béketúrésből. Khajmor nem jelent meg az egyik gyakorlaton, melyet ő folytatott le. Beteget jelentett. Beteget jelenteni a Német Birodalom hadseregében egyet jelentett a dekadens gyengeséggel. Hans mint egy örült vágatott be a hálóba, s rohant egyenesen Khajmor ágyához.

- Mi van veled, te mocskos disznó?! - ordította eltorzult hangon. - Nem bírod elviselni azt, ami történt, és ami már *megtörtént?*

Khajmor némán feküdt. Hans körbejárta az ágát.

- Te szenvelgő hős! Te anyámasszony katonája! Te beteg szar! Te rohadat állat, te! Állj fel, ha hozzád beszélek, te semmirekellő barom!

Khajmor felállt, vigyázzba húzta magát Hans előtt.

- Futólépés a gyakorlótérre! Egy-kettő!

- Igenis! - válaszolt Khajmor pattogó hangon, és már indult volna is, de valamilyen erő arra kényszerítette, hogy leüljön ágyára.

- Nem, Hans, mégsem megyek Hans - mondta csöndesen. Az erő elszállt a lábából, üresnek érezte magát.

Hans elsápadt.

- Parancsot tagadsz meg? Főbe akarod lövetni magad?

- Nem, Hans, mégsem megyek Hans - ismételte meg Khajmor, és maga elé nézett.

- Mi az, mi történik veled? - kérdezte Hans. Tehetetlennek érezte magát, ezért haragja is lecsillapodott. Sőt, mintha valami bajtársi együttérzés is megcsillant volna komor lelkében. Leült Khajmor mellé.

- Nem megyek, mégsem megyek.

Hans hallgatott. Pár pillanat múltán halkán megszólalt.

- Nézd, öregem, már megtörtént. Nincs mit tennünk. Csak előre van, hátra már nincs. Azt nem lehet megváltoztatni.

- Nem érted. Hiszen nem is akarom megváltoztatni.

- Akkor?

- Akkor... akkor semmi. Csak semmi.

- De mennünk kell. Tovább és tovább.

- Nem érted Hans. Hát persze, hogy mennünk kell, persze, hogy igen. De mi van, ha az út vége már bizonyos? Akkor érdemes végigmenni az úton?

- Hát persze! Persze! Egyébként is, sohasem bizonyos a vég, nem is lehet bizonyos!

- De igen. Ez már bizonyos - Khajmort elöntötték az Ingriddel kapcsolatos emlékek. Felszikkasztotta előtte a lány jóslata, hogy el fogják veszíteni a háborút. - Lassan kivégezzük magunkat, Hans.

- Nem, nem értem - Hans mit sem tudott arról, hogy annak idején Ingrid dátumról dátumra elmondta a háború történetét. - Hogyhogy kivégezzük magunkat? Miről beszélsz?

- Erről a háborúról, Hans. A mi háborúnkról. A Birodalom háborújáról.

- Hiszen győzni fogunk! Eddig is nyertünk, és továbbra is nyerni fogunk!

- Csak eddig nyertünk, Hans. Még egy ideig fogunk, aztán a vesztes következik.

- De a Führer...

- A Führer téved.

Khajmor elsápadt, ahogy szavait kiejtette. Hans szólani sem bírt. Olyan csend zuhant közékük, melyet elbírnai emberi lény képtelen. Később Hans ezt mondta:

- Ezt jelentenem kell ... El kell mondanom feletteseimnek. Egy áruló van közöttünk. Egy áruló, akit példásan meg kell büntetni.

- Tégy amit akarsz...

- Mennem kell. Gyakorlatot kell tartanom - mondta aztán Hans. És imbolygó léptekkel kiment a hálóból.

Khajmor gyomra háborogni kezdett. Erős hányinger vett erőt rajta, alig bírt eltámolyogni egy vederig. Térdre esett, gyomra tartamát kiürítette. Perceken keresztül szorították a görcsök, még akkor is, mikor már gyomra kiürült. Aztán felállt, gyomrára szorított kezekkel ágyához támolygott, lerogyott. Még mindig görcsök szorították össze.

- Én istenem - mondta -, én istenem, mit tettem, mit teszünk...

És ekkor már a keresztény istenhez szólt, nem Hitlerhez.

Hans sohasem jelentette fel barátját. Maga sem tudta, miért. Valahányszor rászánta magát, mindig közbejött valami: vagy a tiszték nem értek rá, vagy valami kurta parancs térítette el gondolatait. Később feledésbe merült az egész.

1941. december 21-én Hans Sztálingrád ostromakor elesett, mesterlövész végezett vele.

Früstenfeld városkájában vásárolta meg jelenlegi lakhelyét. A fák között megbújó kis házikó úgy hívogatta, mintha az anyja lenne, s magához szeretné szorítani. Khajmor a ház megtekintése után azonnal kifizette árát, néhány hónap múltán pedig beköltözött. Napokig ki sem tette a lábát az udvarról, ott bókászott a kertben, belenézett a mély kútba, magába szívta az eperfák téli illatát, az almafák kissé tolakodó szagát, nagyokat evett, nagyokat ivott. Nem voltak szomszédai, ismerősei sem, így nem zavarta senki. Néhány hét után aztán tovább folytatta a korábban megkezdett hivatalos ügyek lebonyolítását; három hét múltán megkapta a tartózkodási engedélyt.

És tovább pihent. Nagy sétákat tett, kiment a Feistritz folyó partjára, elnézte a téltől piszkos vizet, a csobbanó halakat, a rekettyebokrokat, a fagyoskodó horgászokat, az arra kóboroló, tétova szerelmeseket. Életében először pihent meg emlékein, élete történéseit most volt ideje teljesen leseperni magáról. És ettől az időszaktól kezdődően világosan kezdte érezni, hogy ő már semmi, de semmi mást nem akar az élettől, mint emlékezést. Tökéletesen elégedett volt eddigi élete emlékhalmazával, rendszerezett emlékhalmazával, többre egyszerűen nem vágyott. Olykor kimozdult Früstenfeldből, átment Magyarországra, hogy meglátogassa Jutkát. De évente alig egyszer vagy kétszer. Nem szeretett utazni, s különben is, ő már csaknem az egész Európát bejárta. Talán csak az okozott némi élvezetet az elsuhanó tájban, hogy nagy erővel folytatták az újjáépítést. Mivel ritkán hagyta el Ausztriát, az előzőleg még romokban álló településeket kész, teljesen új városoknak, falvakként látta a másodszori, harmadszori utazáskor. És ilyenkor mosolygott és fejét a vonat ablakának támasztotta, hogy homlokán kifehéredett a bőr a nyomástól és jéghidegre hűlt.

Olykor eszébe jutott családja képe is, mint kissé homályos, sárgás fotográfia. Kapcsolatuk már háború közben teljesen megszakadt, sohasem tért vissza a München melletti kis falucskába. Khajmort nem is érdekelte, hogy élnek-e vagy halnak, miként megy sorsuk. Apja protestáns lelkész volt, aki képes volt felhagyni hitét azért, hogy Hitlert szolgálja. Részt vett az első világháborúban is, mint táborigyelmező, s olykor bizony képes volt fegyvert is ragadni egy-egy

hevesebb támadás, roham esetén. 1917-ben hazaküldték a frontról, mert egy ágyúlövedék elvitte fél lábát. Hazament családjához, de vajmi keveset törődött velük: fiatal feleségével és lányával. Izgatottan figyelte a háborús híreket, olykor órákat töltött az udvaron azzal, hogy a porba rajzolta a frontok állását, stratégiákat gondolt ki, és nem habzott azokat levélben megírni, elküldeni a különféle vezérkaroknak. Persze szóra sem méltatták, de ő ennek ellenére egyre írta ezeket a gondosan megfogalmazott leveleket. Németország csúfos legyőzése roppant megviselte, olyannyira, hogy minden idejét a spiritualizmussal töltötte. Ugyan eleget tett papi kötelességeinek is, bár ez inkább volt a német vér rendszerető tulajdonságának volt tudható, nem lélekből érzett isteni kötelességnek.

Mikor 1918-ban, a háború végén megszületett a fia, ezt valamiféle isteni kinyilatkoztatásnak tekintette, ígéretnek egy következő háborúra. Bizonyíték arra, hogy Isten nem feledkezett meg a Nagy Német Birodalomról, s egyszer majd visszaadja dicsőségét. Nem is oly soká tart ezt a szégyenteljes állapot, nem kell várakozni oly sokat, mint a bibliai népek, íme, fia életében megtörténik ez. Ezért órákat töltött el Khajmor bölcsője mellett, mormogta a latin igéket, az érthetetlen mondatokat. Olykor halkabban, olykor hangosabban. Ki tudja, hogy ekkor már hol járhatott a spiritualizmus szennyében... A Khajmor nevet ő választotta, s bár mindenki csodálkozott a különleges néven, ő ragaszkodott hozzá: Khajmor, a halálhozó. Messiás, ha úgy tetszik, motyogta magában, de ezt nem mondta senkinek sem. Képzeletében Khajmorok tízezrei, százezrei születtek, egy eljövendő apokaliptikus hadsereg katonái, akik tökéletes világot, német világot tudnak majd teremteni.

Anyja mesélte neki, s később apja maga is, hogy 1919-ben gyökeresen megváltozott az életük. Apja Münchenben járt, és sugárzó arccal tért vissza. Elmondása szerint olyan emberekkel találkozott, akikről világosan látszott, hogy meg fogják változtatni Németországot, elsöpörök a gyalázatos igazságtalanságokat és megszüntetik a nyomorult rabszolgasorsban tengődő német nép kálváriáját, képesek arra, hogy dicső nemzetté tegyék, képesek lesznek arra, hogy lemossák a nagy háborúban kapott szégyenfoltokat. Még azon az éjszaka különféle ingákat, kártyákat szedett elő, s megjósolta, hogy néhány évtized múltán hatalmas változások történnek a megnyomorított birodalomban. És az addigi komor élet, ami oly sápadtan eluralkodott Khajmorék házában, messze tűnt. Apja, Friedrich, állandó izgalomba került, rokkantsága ellenére mindet megmozgatott, hogy a Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter-Partei számára tagokat toborozzon. Még a templomban is kihirdette a pártot, annak nagyszerű küldetéséről beszélt, nagy erejéről, mely hamarosan megmutatkozik. És gyűltek is az emberek, szép számban. Friedrich pap néhány hónappal később a párt helyi képviselője lett. Gyakran utazott Münchenbe, s minden hazatértekkor órák hosszat volt képes beszélni egy Adolf Hitler nevű egyénről, aki „vékony ugyan, vérszegény ugyan a szerencsétlen, de nagy változtatásokra képes, igazi német tűz ég benne”, s „azért vékony szerencsétlen emberfia, mert végigharcolta a Nagy Háborút, és még csak tiszté sem nevezték ki; a háború után meg, mint megannyi nemes honfitársunk, kénytelen volt a mindennapi beszerzésével tölteni minden percét, hogy valahogy életben tudjon maradni”. Ilyenkor a pap az asztalra vágott, s csaknem kiáltva folytatta: „de ennek már vége, és vége is lesz egyszer s mindenkorra, Isten bennünket úgy segítjen!”.

Teltek-múltak az évek, s ahogy Khajmor nőtt, úgy vert otthont benne az, hogy Adolf Hitler Isten küldöttje, aki meg fogja váltani a németeket minden gyötrődésüktől, lemossa minden múltbéli foltjukat. „Mindig lelkedben legyen, fiam, hogy te kitüntetett vagy az Isten által, mondogatta apja, mert árjának születél, a legigazabb emberi faj gyereke vagy, akinek már meg lesz az a szerencséje, hogy megtekintse a nagy birodalmat, minden német igaz hazáját. Most szenvedünk a terhektől, melyeket más népek róttak ránk, de hamarosan megfordul a szerencse, mert íme, az idő közeledik. Ez legyen a te fátylád, ez vezessen téged az életben, az élet nehézségei között ez a gondolat legyen a vezető fény”.

Elérkezett az 1923-as esztendő. Khajmor már egészen jól tudott olvasni, okos kérdései büszkeséggel töltötték el apját, aki mondogatta is gyakran a szomszédoknak: meglássátok, nagy ember lesz az én fiamból. És ez az esztendő fordulópont volt a család életében. Csaknem hihetetlennek tűnt az, hogy Friedrich pap 1923 kora nyarán parancsot kapott az egyházkerülettől: költözzön Münchenbe, hogy ott töltsse be papi hivatását, mivel München egyik körzetében haláleset következtében üresen maradt egy papi hivatal. Friedrich azt sem tudta, örüljön, avagy búslakodjon a kinevezés felett, ezért úgy döntött, egyiket sem teszi. Ugyanakkor azt is tudta, az egyház egyáltalán nem örül annak, hogy politikai tevékenységet is kifejt a papi hivatás mellett, ezért úgy is lehet értelmezni a kinevezést, mint eltávolítást. Utolsó istentiszteletén burkolt formában ezt ki is jelentette. Hozzátette: hamarosan visszatérek, de most oda megyek, ahová az Úr parancsol engem, ahol a legnagyobb szükség van rám. És ti, testvéreim, ne féljete, a párt vigyázni fog rátok.

Nyomorult, kis papi lakba költöztek be München városában. Khajmor nagyon hiányolta a nagy udvart, iszonyodott a bezártságtól. Apja sokkal komorabb lett. Gyakran eljárt a nemzeti-szocialisták gyűléseire, csak ez villanyozta fel kissé. Anyja minden érzelem nélkül fogadta az elköltözést; a lány örült, hogy jobb iskolába járhat, divatosabban öltözhet, anyjának meg aligha lehetett beleszólása abba, hogy mi történik a családdal. Friedrich nem tűrt ellentmondást, mi több, azt sem tűrte, hogy felesége kinyilvánítsa érzelmeit. Nem, az ő szemében az asszony nem egyéb, mint a teremtés egyik mellékajzata, mely csupán azért nyert létet a világban, hogy a férfit annak rendje-módja szerint kiszolgálja, jó katonákat szüljön a hazának. Mikor látta, hogy felesége a Bibliát magyarázza Khajmornak, csaknem megpofozta: „engem megmételyeztek ezzel a zsidó könyvvel, ne tedd ezt a gyermekkel”. De Khajmor titokban végigolvasta a Bibliát, mi tagadás, élvezte is. És ekkor mindössze öt éves volt.

1923. október nyolcadikán zavargás tört ki Münchenben. Miként kiderült, Kahr bajor főállambiztos beszédet tartott a Bürgerbräu pincében, Hitler meg a Röhm SA fegyvereseivel körülvette a sörcsarnokot. Adolf Hitler bejelentette, hogy átveszi a hatalmat. Ám ez nagyon elhamarkodott tettnek, kijelentésnek bizonyult: Kahr és Lossow tábornok katonái pillanatok alatt lefegyverezték az SA fegyvereseit. Ekkor a munkáspártiak más taktika mellett döntenek. Végigvonultak a városon, azt várván, hogy München lakossága csatlakozik hozzájuk, s így el tudják érni céljukat. Tévedtek: mindössze néhány száz személy csatlakozott hozzájuk, köztük Friedrich pap is, aki mint őrült, rohant el otthonról. Az összecsapásnak áldozatai is voltak: 16 munkáspárti személy életét vesztette. Hitlert sikerül kimenekíteni a forrongásból. Másnap Von Kahr főállambiztos törvényen kívül helyezte a Német Nemzetiszocialista Munkáspártot.

Idegfeszítő hetek bizonytalansága következett. Khajmor apja néhány napig istentiszteletet sem tartott, hanem a városban rohangált, hogy információkat szerezzen Hitler hollétéről, a munkáspárt további terveiről. Otthon mindenben hibát talált, ezért agyba-főbe verte feleségét, ütlegelte leánygyermekét is; Khajmort sem kímélte, holott addig sohasem emelt kezét a öt éves gyermekre. Aztán kiderült, hogy Hitlert letartóztatták: Münchentől hatvan kilométerre rejtőzött el egy villában. Letartóztatása után Landsbergbe szállítják, és következő év április elsején elítélték, öt év börtönbüntetést róttak ki rá. Friedrich pap e hírek hallatán idegileg teljesen tönkrement. Úgy érezte, minden terve, minden vágya a német nagyságot illetően egy nyomorult, alattomos láng áldozata lett. És mindezekért a zsidókat kezdte okolni. Eszeveszetten fújta a nemzetiszocialista propagandát: hogy a zsidók kezében van a világ minden kincse, ereje, és ezért is olyan a világ amilyen. Szidta a tőkéseket, mert hite szerint azok is zsidók, és kizsigerelik a világ munkásságát olyannyira, hogy még a falat kenyeret sem tudják előteremteni. És zokogva csuklott össze valahányszor a nagy háború jutott eszébe, ahol maga is elhagyta fél lábát.

- Hát ezért harcoltam, te rohadt nagy Németország? - ordította az utcán, hogy mindenki őt nézte. - Ezért, hogy meggyalázz, hogy elvedd a hitem?

És rákapott az alkoholra is. Az addig színjózan életet élő papra úgy csapott le a mámor ördöge, mint ahogy villám csap a szénásszekérbe. Pár pohárkától már tökrészeg volt, s ilyenkor nadrágjába csinált, részegen feküdt az utcákon, nemegyszer a rendőrség hozta haza, ám sokszor megtörtént az is, hogy a fogdában töltötte az éjszakát. Ha pedig valahogy hazatámolygott, akkor előadásokat tartott családjának a Nagy Németországról, a német léteerről, a Bibliában írottak hamisságáról, a szellemek és démonok uralmáról.

Végül maga az egyház lépett közbe, hogy Friedrich pap életét normális kerékvágásba zökkentse. Mindenekelőtt szanatóriumba küldték, s mikor tiltakozott a beutalás ellen, akkor rendőrséggel vitették be. Ott valósággal pokol volt az élete: gyöngye szervezete olyannyira rászokott az alkoholra, hogy az eltelt két esztendő alatt alkoholista lett. Borzalmas kínokat élt át, míg távozott szervezetéből a méreg. Két hónapot töltött az egyházi szanatóriumban, aztán hazaküldték. Papi beosztását visszakapta - ám az egyház megintette, hagyjon fel a politikával, mert ellenkező esetben kénytelenek lesznek elbocsátását kezdeményezni. És Friedrich pap meghajtott a fejét: felhagyott a politikával és az alkohollal. De úgy élt, mint egy test szellem nélkül, akár egy robot: feladatait pontosan elvégezte, de minden érzelem nélkül, családjában körében néma volt, semmi tanújelét nem adta annak, hogy érdekelne valamennyire is sorsuk. Hónapok múltak el így. A kis Khajmor még örült is ennek a nagy csendnek. Vidám kisgyerek volt, aki nem értette apja bánatát, szigorúságát, kegyetlenkedéseit, apja és családjának helyzetét a két világháború közötti időszakban. Annak örült, hogy elkezdhetette az iskolát. Mindjárt a második osztályt: mert mikor tanítója látta, hogy milyen jól tud olvasni és számolni, kérvényt nyújtott be az igazgatósághoz: tegyék lehetővé, hogy Friedrich pap gyermeke vizsgázzon, mely elégséges eredmény esetén biztosítja számára a második osztályba való áthelyezést. És Khajmor sikeresen ejtette meg a vizsgát. Buzgón vetette magát a tanulásba, tanítója messze-menően elégedett volt vele. Csak az bántotta néha, hogy olyan kérdéseket tett fel a gyerek, melyekre nem tudott válaszolni, s ezek a kérdések némileg el is távolították a gyermektől. Olykor teljesen alaptalanul büntette meg, szándékosan tette nevetségessé. Khajmor eleinte értetlenül fogadta ezeket a büntetéseket, a későbbiekben pedig megvetéssel. Hiába panaszkodott otthon, hogy tanítója kegyetlenül bánik vele, apja nem törődött vele, anyja meg nem szólhatott bele a dolgok menetébe. Khajmor némileg veszített ugyan vidámságából, de azért nem hagyta magát. Megtanult megállni a saját lábán, önkéntelenül, hiszen nem is tudta, hogy ez a függetlenedési folyamat valahol nem természetes, hanem a kellemetlen történések, körülmények következménye.

Apja apátiája akkor sem engedett fel, mikor híre röppent, hogy Adolf Hitlert amnesztiában részesítette a kormány. És még akkor sem, mikor Hitler bejelentette pártja újjáalakítását. Ám mégis történt valami, ami állásfoglalásra készítette, életében immáron másodszor, ugyanazon hit mellett.

Valaki a templomban istentisztelet után a kezébe nyomott egy könyvet, melynek címe ez volt: Mein Kampf (Harcom). Szerzője pedig Adolf Hitler, aki e művet Landsberg-i fogsága alatt fogalmazta meg.

- Nem hagyjuk magunkat, tiszteletes úr - suttogta izgatottan a könyvet átadó személy. - Nem *hagyhatjuk* magunkat. Lássá, a német nép megmentője visszatért. Olvassa csak el ezt a könyvet, hadd lássa maga is, hogy mily dicsőséges célokat tűzött ki maga elé Hitler, micsoda jövő vár a mi nagy német nemzetünkre. Látja, a nagy vezér még sanyarú börtönében sem feledkezett meg kötelességeiről a német néppel szemben, még a borzalmas fogsági körülmények sem törték meg hitét, sőt, megerősítették!

Friedrich pap valami köszönetfélét motyogott bajusza alatt, hazavitte a könyvet, feldobta a konyhaszekrény tetejére, és az ott is maradt volna örökre, ha a véletlen nem hozza úgy, hogy egy részletet olvasson belőle az újságban. „Egyedüli jog az erőben van” - volt a hosszú részlet címe. Friedrich pap rá sem tekintett a szerző nevére, így fogalma sem volt, hogy a Harcomból olvas részleteket. Azon kapta magát, hogy az eleinte automatikusan olvasott sorok felgyújtják lelkét és értelmét, s végül már falja a sorokat, a gondolatokat. „Ma 80 millió németet számlálunk, de külpolitikánk csak akkor lesz helyesnek elismerhető, ha alig száz év múlva 250 millió német fog élni a földön... Csak egy elegendő nagyságú térség e földön biztosíthatja egy nép szabadságát... Új földterület szerzése a fölösleges népesség letelepítése végett sok előnyt jelent, főképp, ha nem a jelent, hanem a jövőt nézzük. Ennek megfelelően nekünk, nemzeti-szocialistáknak tántoríthatatlanul ki kell tartanunk külpolitikai célunk mellett, nevezetesen, hogy a német nép részére biztosítsuk az őt megillető földterületet... Mert amit a történelem hasznosan germanizáltatott, az mindig az a föld volt, melyet eleink karddal megszereztek és utána német paraszttal betelepítettek...”

A hosszú részlet alatt pedig ott állt a kis betűvel szedett mondat: „Részlet Adolf Hitler Mein Kampf című művéből”. Friedrich pap reszketni kezdett, elvörösödött, majd elsírta magát. És ismét meggyalázva érezte magát és nemzetét. Sírt, hogy oly hosszú ideig bántalmazta családját, zokogott, hogy oly sokáig volt kegyetlen magával szemben, a német eszmékkal szemben. Zokogott, hogy ily sokáig elnyomta magában a nemzetiszocialista eszméket. Több mint fél óráig rázta testét az érzelmi vihar, s mikor valamelyest megnyugodott, eszébe jutott, hogy ő is rendelkezik a Mein Kampf egyik példányával. Néhány pillanat gondolkodás után eszébe jutott, hogy a konyhaszekrény tetejére dobta a könyvet. Ment előszedte, leporolta, felütötte, és olvasni kezdte. Arra ébredt, hogy felesége figyelmezteti: közeledik az istentisztelet ideje. Felállt, felöltötte a papi ruhát, átment a templomba, megtartotta az istentiszteletet - maga sem tudja miként, ám a hívek szerint ez volt egyik legszebb prédikációja -, majd azonnal hazament, s abban a különös, forrongó lázban, mely lehetetlené tesz egy falat kenyér, egy korty víz elfogyasztását, mely maradéktalanul magának követeli az embert, végigolvasta a vaskos kötetet.

Ekkor már az 1928-as esztendőt írták. Friedrich pap ismét kezdett járni a nemzetiszocialista gyűlésekre, teljesen visszanyerte életkedvét, ismét büszkeséggel töltötte el az a tudat, hogy ő a német nép fia. Olykor bántotta ugyan, hogy fél lábát elveszítette, hogy csonkulása miatt már nem felel meg annak a büszke, méltóságteljes német emberideálnak. Ám a párt emberei megnyugtatták: legyen büszke, hiszen a német hazáért vesztette el a lábát, feláldozta azt a német hit oltárán. És Friedrich pap megnyugodott, sőt, büszkeség töltötte el. Fiának újboni nevelését azzal kezdte, hogy elolvastatta vele Hitler könyvét. Nem csalódott az eredményben: a tíz éves Khajmort éppúgy gyújtotta fel Hitler munkája, miként őt, az apját. Csaknem naponta beszélgettek órák hosszat a nemzetiszocialista eszmékről, s Friedrich pap örömmel látta, hogy fiában pillanatról pillanatra erősödnek meg a nagyszerű német eszmék. Kitűnő katona lesz belőle, gondolta magában elégedetten. Amikor pedig Khajmor elmondta néki, hogy tanítója még mindig mily igazságtalan vele, elment az iskolába, felszólította a tanítót, hogy ne kivételezzon a fiúval; ugyanakkor meghívta egy nemzetiszocialista gyűlésbe is. A tanító meghökkent, hogy maga a pap is meggyőződéses nemzetiszocialista, hiszen ő is felfigyelt már erre a különös, egyre erősödő pártra. Többek között ez készítette arra, hogy abbahagyja Khajmorról szembeni igazságtalan büntetését. Sőt, most már kedvenc tanítványa lett a fiú. Részt vett egy gyűlésen is, s néhány hónappal később már maga is a párt tagja lett, a párt által meghirdetett eszmék meggyőződéses híve.

Az 1928-as esztendő vége és az 1929-es év eleje meglehetősen eseménytelenül telt el a család életében. Friedrich pap egyre nagyobb örömmel látta, hogy pártja egyre és egyre több tagot toboroz, egyre több befolyást szerez úgy a politikai, mint a tőkés körökben. Bár némileg megzavarta, hogy a párt vezetői a tőkés barátságát is keresik, hamarosan túltette magát ezen. Terveikhez pénzre van szükség, mondogatta magában, imígyen mosva tisztára lelkében a párt vezetőit és önön lelkiismeretét.

1929. október 25-én bomba robbant a világban. De olyan bomba, mely sújtott mindenkit, közembert, tőkést, katonát, hivatalnokot egyaránt. Ezzel a dátummal kezdődően több éves keserű, csaknem teljesen kilátástalan időszak vette kezdetét: a világgazdasági válság.

Emberek tízmilliói maradtak munka nélkül az egész világban, kis- és közepes vállalkozók sorozatosan mentek tönkre néhány hónap leforgása alatt; s mivel nem volt kereseti lehetőség, az eladatlan termékeket megsemmisítették: a tengerbe vetették, eltűzelték, vagy csak úgy hagyták megrohadni az egészet. Németország helyzete még súlyosabb volt, hiszen az ország még mindig nyögte az első világháborús terheket. Az ország ipari termelése közel felére csökkent a válság következtében, nem egy vállalkozó föbe lőtte magát, mert képtelen volt elviselni óriási veszteségét. De a köznép soraiban is rengeteg volt az öngyilkosság. A mindennapi kenyér megszerzése csaknem lehetetlen dologgá változott; a német kormány megtehetetlenül nézte, miként megy tönkre még jobban az ország.

Friedrich pap családja is megsínylette a válságot, igaz, nem túlságosan. Abban a szerencsés helyzetben voltak, hogy nem kellett sokat aggódniuk a mindennapi előteremtése felett, szerencsére a hívek adományai biztosítottak számukra egy elviselhető életmódot. Khajmor tovább folytathatta tanulmányait, nem kellett részt vállalnia a megélhetés munkájában, mint oly sok diáktársa. Apja sem zavartatta magát különösebben, annak ellenére, hogy a javak fogyásával egyenes arányban nőtt a hívek száma. Az emberek a szükség következtében egyszeriben az Isten felé fordultak, s valami leírhatatlan az a könyörgés, mely nap, mint nap felcsuklott az éhező emberek szájából: kenyeret, Istenem, kenyeret.

Vigasztalás mellett Friedrich pap arra bízta az éhezőket és nincsteleneket, hogy lépjenek be a nemzetiszocialista pártba.

- A jövő a ti kezetekben van - hangoztatta -, csupán ti vagytok képesek arra, hogy megtörjétek ezeket az igazságtalan terheket, csupán általatok tudja levetkőzni a Német Birodalom azt az átkot, melyet Franciaország, Anglia és a zsidók által vezetett országok, vállalatok és kommunisták mondtak ki rá. Csupán ti vagytok képesek arra, hogy általatok megteremtsük - mi megteremtsük - az igazságos, anyagiakban és szellemiekben és hitben és erőben és hatalomban utolérhetetlen Német Birodalmat. Lépjetek be a nemzetiszocialista pártba, még ma, hogy megteremthessük a jövőt, Adolf Hitler és Isten segédelmével.

Hallgattak is Friedrich papra az emberek, meg nem is. Ám annyi bizonyos, hogy mire az 1930-as esztendő őszi választási időszaka elérkezett, a nemzetiszocialista pártnak négyszázezer tagja volt, a Parlamentben meg, az eredmények alapján, 107 helyet foglalt el. És ez volt a párt sikereinek első szakasza. Ezt követően tagjainak száma rohamosan duzzadt. Hitler kenyeret, életteret, hatalmat ígért; alig múlt el nap, hogy valamely felvonuláson mindezen ideákat hangoztos, tüzes, örületbe kergető beszédben el ne mondta volna. Lassan-lassan egyre több és több egyenruhás személy jelent meg Németország mocskos, nyomorult utcáin, s ezek a személyek nyíltan agitáltak: halál a kommunistákra, halál a zsidókra, életteret a német nemzetnek, a világ kiváltságos népének. Ekkor kezdték el a zsidók megverését, üzleteik tönkretetését. A kommunisták üldözése sokkal könnyebb volt, hiszen ezt a pártot az akkori kormány tagjai is megvetették, ezért szemet hunytak az agresszivitások, provokálások felett.

1931-ben az egyház Friedrich papot visszaparancsolta a München melletti kis falucskába. „Tovább nem tűrhetjük, hogy politikai demagógiát folytasson a szószékről, megcsúfolva ez által egyházunk tanításait” - állt az egyházi parancslevélen. Ugyanakkor az egyház azt is kilátásba helyezte, hogy eltiltják a papi gyakorlattól, ha tovább folytatja a nemzetiszocialista eszmék terjesztését. És Friedrich pap engedelmeskedett. Látszólag alázatosan, bűnbánóan. Ám jól tudta ő, hogy pártja még nem eléggé erős ahhoz, hogy az ő megélhetését biztosítsa, s ennek következtében abbahagyja lelkészi hivatását. Hitét Istenben régen elveszítette, ezt maga is tudta. Habár Hitlert úgy tekintette, mint Isten küldöttjét, ezt az ellentmondást nem volt képes megmagyarázni. Csupán valami misztikus valóságnak fogta fel, mely az emberi elme számára befoghatatlan, teljesen érthetetlen, csupán érezhető.

Tehát várakozó álláspontra helyezkedett. Visszaköltöztek a München melletti falucskába, ahol kitörő örömmel fogadták őt az emberek. „Íme, megmondtam néktek, hogy egyszer visszatérek - kezdte meg az igehirdetést -, és jóslatom valóra vált”. Másnap a falu nemzetiszocialista lakói felvonulást rendeztek Friedrich pap tiszteletére, utána meg ünnepélyesen felkérték, hogy legyen a helyi szervezet vezetője. A müncheni szervezet áldását adta a pap kinevezésre, az egyház keze meglehetősen gyenge volt itt - így a pap lett a nemzetiszocialista párt képviselője a kis faluban. Ettől a pillanattól kezdve megkülönböztetett figyelemben, tiszteletben volt része. S annak ellenére, hogy a világgazdasági válság még mindig tartott, Németországban is, ő semmiben, de semmiben nem szenvedett hiányt, akárcsak Münchenben.

Khajmor roppant élvezte azt, hogy apja ilyen kitüntetett helyet foglal el a közösség életében. Habár édes gyerek maradt, egyfajta gőg uralkodott el rajta, igaz, némileg mérsékelt gőg. Ekkor tizenhárom éves volt, és csaknem kívülről tudta a Mein Kampf-ot. Az iskolában jeles tanuló volt, sőt, olykor letromfolta az egyszerű falusi tanítót. Magával hozta Münchenből a müncheni gyermekek magabiztonságát, merészségét, ugyanakkor már jócskán kifejlődött benne a függetlenség érzése is, s ennek következtében a falu gyerekei között óriási tiszteletnek örvendett. Ám ez a tisztelet azzal is járt, hogy igazi barátai nem voltak. Hiszen tagadhatatlan, hogy ebbe a tiszteletbe valami félelem is vegyült. Khajmor pedig nem tudta eldönteni: örüljön avagy siránkozzon ennek a tisztelettel vegyes félelemnek. S mivel a német felnőtt ideaképe lebegett előtte, úgy döntött, hogy csak úgy, egyszerűen elfogadja ezt a tiszteletet, nem örül neki, nem törődik vele, de fontosnak tartja létét a férfiaság következtében. Igazán gőgös csak akkor volt, mikor tanítójával kellett beszélnie. Mélységesen megvetette ezt a vékony, fehér emberkét, aki többek közt Thomas Mann, Heinrich Heine, Heinrich Mann, Erich Kästner stb. szavait, gondolatait próbálta átültetni a nebulók fejébe.

- Zsidók ezek, mind zsidók - mormolta Khajmor, és pennáját tönkretette azzal, hogy a tintafoltos fapadba ütötte.

- Valami baj van? - kapta fel a fejét a csattanásra a tanító.

- Zsidók ezek, tanító úr, mind zsidók! - kiáltotta Khajmor.

A tanító hallgatott. Tisztában volt azzal, hogy Friedrich tiszteletes fiának hiába magyarázná meg az önmagába vett gondolat értelmét, tisztaságát, mely gondolat voltaképpen már nem is függ attól, hogy milyen nemzetiségű gondolkodó vetette papírra; tisztában volt azzal, hogy a nemzetiszocialisták zsidóellenessége az egyik legerősebb propagandája, kohéziós ereje a pártnak. S bár maga is zsidó volt, nem, mégsem látta értelmét a hiábavaló magyarázkodásnak. Így okoskodott, s aligha tagadható, cáfolható igaza: „nincs mit tisztázzak, mikor nem hibáztam”. Hanem úgy tovább oktattatta a többieket, közben meg azon gondolkodott, hogy külföldre kellene menekülnie, az Újvilágba. A München melletti kisfaluban már egyes egyedül ő volt zsidó, s tudta: lába alatt egyre forróbb a talaj. Ha nem megy önszántából, meglincselik,

szerencsésebb esetben elüldözik a faluból. Már így is hetente betörik lakása ablakait, különféle fenyegető feliratokat írnak a kerítésre, döglött kutyát, macskát, patkányt dobnak be udvarára.

Khajmor otthon beszámolt arról, hogy tanítója miket oktat az iskolába, mire apja elhatározta: a gyermeknek mostantól kezdve Münchenbe kell járnia iskolába. Többé nem is engedte a falusi iskolába a kölyköt. Ahhoz ugyan szegények voltak, hogy bennlakáshoz juttassák a gyermeket, ezért egyelőre kénytelen lesz gyalog járni a gyermek. Am mivel maga is csaknem mindennap bement a városba, könnyebb dolga lesz a gyermeknek. Majd együtt mennek be a városba. Néhány napon belül sikerült találnia egy olyan iskolát, mely megfelelt elképzeléseinek. Személyesen győződött meg az oktatás milyenségéről azzal, hogy maga is végig ült egy egész napot az iskolában. Elégedetten tért haza, meg volt elégedve az oktatók szigorúságával, ideológiai beállítottságukkal. (Amit nem tudott, az az volt, hogy az iskola igazgatóját rokoni szálak kötötték össze Heinrich Himmlerrel, aki rávette őt arra, hogy változtasson a rendhagyó tanítás módszerein, teret engedve ezáltal az olyan személyek tanításainak, akik származásukra nézve tisztán németek voltak. Ugyanakkor azt sem tudhatta Friedrich pap, hogy az iskola teljes munkaközössége - ugyancsak Himmler befolyására - a nemzetiszocialista párt tagja volt.)

Khajmor alig egy hete örült a váratlan szabadságnak, mikor apja bejelentette, hogy Münchenben választott számára megfelelő iskolát. Némileg izgatottan várta, hogy megismerhesse osztálytársait; homályosan érezte: az a tény, hogy a városba jár iskolába, még jobban el fogja szakítani a kisfalu gyermekeitől, ismerőseitől, s ez őt jobba, vagy rosszabbá teheti. De olyannyira meg akart felelni - többek közt önmagának -, hogy ez az érzet alig zavarta.

Első napja a müncheni iskolában roppant feszengve telt el. Apja - annak ellenére, hogy már betöltötte a tizennegyedik életévét - kézen fogva vitte be osztályába, s ültette le a padba, az első sorok egyikébe. Majd katonásan rövid búcsút vett tőle, ám azelőtt hangosan intette a többi diák és a tanár előtt, hogy tanuljon szorgalmasan, legyen igaz fia az elközelő Német Birodalomnak. Khajmor meglepődött, mikor apja szavait tapssal üdvözölték az osztályban, köztük a tanár is. Ezután következett az oktatás. Meglehetősen szégyellte magát, mikor diáktársait hallotta felelni: rájött, ismeretei némileg hiányosak, s ebben az intézetben sokkal többet várnak el minden egyes tanulótlól, mint bármilyen más iskolában. Az órák közti szünetekben furcsa történésnek lett tanúja: néhány gyerek az óra végeztével azonnal kiszaladt az osztályból, végigrohantak a folyósón, és megálltak az illemhely ajtaja előtt. Ott tartózkodtak egész szünetben: néhány gyermeket nem engedtek be a helységbe. Ő maga meg sem próbált a vécére menni, látván ezt.

Diáktársai valami lekezelő kedvességgel fogadták. Bemutatkoztak, sorra kezet fogtak vele, de többségük nem kereste társaságát. Csupán négyen voltak köztük olyanok, akik beszédbe elegyedtek vele, érdeklődtek lakóhelye, szülei stb. iránt.

Oktatás után - délután öt óra volt, mire véget értek az órák, s az iskolai program hosszúsága ki is fárasztotta a rövidebb órarendhez szokott Khajmort - apja általában ott várta az épület előtt. Néhány kérdést intézett hozzá, aztán indultak is hazafele.

Ahhoz, hogy időben az iskolához érjen, Khajmornak hajnali három órakor kellett kelnie: az oktatás pontban hat óra harminc perckor kezdődött. Jócskán elfáradt, mire az iskolába ért, de szava sem volt. Apjának is hiába mondta volna, hogy mennyire fárasztja a hosszú gyaloglás, az megszidta volna, s felhívta volna figyelmét arra, hogy néhány esztendő múltán sokkal több mindent kell majd kibírnia.

Már harmadik hete járt az iskolába, s ez idő alatt egyszer sem használta a mellékhelységet, mikor egyszer aztán nem bírta tovább kíváncsisággal. Odament a vécé ajtajához.

- Zsidó vagy árja? - vetette oda foghegyről az egyik felvigyázó.

Khajmor megdöbbsent, de pár pillanat múltán már nevetett is.

- Árja vagyok! - kiáltotta, mire beengedték.

A felkiáltás megváltoztatta státusát az iskolában. Elűnt az a leereszkedő kedvesség, mellyel mindaddig kezelték diáktársai, helyébe melegség költözött. És az a pár fiú, aki mindaddig kedvesen bánt vele, eltávolodott tőle. Khajmor csak ekkor fogta fel, hogy az intézmény tanulóinak mintegy kétharmada ugyanazon tanokat fogadja el igaznak, melyekben ő is hitt. Azokat pedig, akik más nemzetiségűek (zsidók, franciák, magyarok), kiteszítják maguk közül, mint alsóbbrendű fajtájúakat.

Khajmort végtelen nagy öröm töltötte el. Hiszen olyan ifjak közé került, akik hasonlóképpen gondolkodnak, éreznek, mint ő. És e pillanattól kezdődően mintha szárnyai nőttek volna: hihetetlen erővel ült neki a tanulásnak, hogy lemaradását behozza, lelkesen részt vett a társai által szervezett gyűléseken, sőt, egyszer maga is szónokolt és szavait óriási tetszésvihar követte. Immáron az utcán is kezdte hordani a horogkeresztet: anyját arra kérte, varrjon neki karszalagot, melyet hordhat kabátján és ingén. Gyakran azon vitatkozott diáktársaival, hogy fel kellene kérni az iskola igazgatóságát: csapja ki a nem árja eredetű diákokat az iskolából. Társai csak nagy nehezen tudták lebeszélni: „a mi időnk még nem érkezett el” - mondogatták. Ám Khajmor 1933. január 31-én érkezettnek látta az időt. Előző nap Berlinben fáklyás menet vonult fel azt ünnepelevén, hogy Hitlert a birodalom kancellárjává nevezte ki Hindenburg marsallelnök. A fiú úgy döntött: a maga módján úgy ünnepli meg Adolf Hitler kinevezését, hogy kérni fogja a tisztátlan elemek eltávolítását az iskolából. Sikerült elérnie, hogy az igazgató elé kerüljön, ám mikor előadta jöttének okát, Franz igazgató elkomorodott és kiutasította. Khajmor kissé megijedt: lehet, hogy tettének következménye az iskolából való eltávolítás lesz.

Néhány nap múlva hivatta az igazgató, s ekkor meg volt róla győződve, hogy kicsapják. De nem ez történt.

- Üljön le - mutatott az igazgató a bőrfotelek egyikére. A fiú leült, alig ért a bútordarab széléhez.

- Neve? - kérdezte Franz igazgató.

- Khajmor. Joseph Khajmor.

- Kissé különös hangzású neve van, fiatalember. Nos, térjünk a tárgyra. Gondolom, nem tudja, miért hívtam.

Khajmor nemet intett, majd válaszolt:

- Igazgató úr, ha kicsap az intézményből, ha nem, kérésemet akkor is indokoltnak tartom. Nem tűrhetjük tovább, hogy tisztátlan faj mocskolja be e nagyszerű árja intézményt.

Franz igazgató néhány pillanatig elgondolkodva tekintett az elszánt fiúra, majd a következőket fogalmazta meg:

- Kérése hihetetlennek hangzik. Ön, fiatalember, még jóformán a gyermek eszével gondolkodik, és ezt felrovom önnek. Úgy gondolom, helyesen teszem azt, ha oktatóival is beszélek.

Szünet következett. Khajmor alig bírt uralkodni érzelmein. Az igazgató felállt, az ablakhoz lépett, kinézett az utcára. Megfordult.

- Dohányzik? - kérdezte.

- Nem - pattant a fiú szájából a válasz. Csaknem dermedtté döbben a kérdéstől.

- Helyesen teszi. Nekem sem kellene. Követni kellene a birodalmi kancellár példáját. Tudja ön, hogy Adolf Hitler nem dohányzik, nem iszik, nem eszik húst?

- Nem. Nem volt tudomásom róla - válaszolta halkán Khajmor. Nem értette, hogy Franz igazgató miért húzza az időt.

- Ön nem tudja, én pedig igen, és most általam Ön is megtudta. Érti e kijelentés igaz értelmét?

Khajmor hallgatott. Belsejében felpislákol valami, mely hasonlít az örömhöz, de egyúttal a szorongáshoz is.

- Nem, nem teljesen.

- Ön meglehetősen elhamarkodja a dolgokat, fiatalember. Olyan vágyakat fogalmaz meg, melyek kielégíthetetlenek, ezért jobb is, ha lemond róluk. Érti már?

Az igazgató rágyújtott. Khajmor tudatába meg eljutott az értés, bár nem mondta ki. Nem, nem merte kimondani.

- Nem vagyunk abban a helyzetben, hogy eltávolítsuk az idegen fajtájú növendékeket az iskolából. Sem anyagilag sem hatalmilag nem engedhetjük meg ezt magunknak. Érti?

- Igen, értem, igazgató úr.

- Kedves Khajmor! A mi időnk még nem érkezett el. Nem vagyunk olyan hatalmasak, hogy maradéktalanul azt tehessük, amihez kedvünk van. Még egyelőre szükség van arra, hogy nem árja származású gyermekek is részt vegyenek óráinkon. Az igazi lényeg megértésétől ők úgyszólván távol maradnak... és ez normális is, hiszen nincs, ahogy tanításaink igazi lényegét megérthessék. Ám megmondom önnek, fiatalember, hogy egyszer majd elkövetkezik az az idő is, melyről Ön beszélt. Mindössze legyen türelemmel - hiszen nem tart már soká.

Khajmor boldog, végtelenül boldog volt.

- Igenis!

- Eljön majd az idő, mindössze néhány év hibázik még. S míg az idő eljön, kénytelen vagyok azt parancsolni önnek, hogy türtőztesse magát, és ne hívja fel vezetőinek figyelmét olyan kérdésekre, problémakörökre, mellyel már maguk is foglalkoznak. Elmehet.

A fiú felállt, tisztelgett, elindult. Az ajtóból visszaszólítja az igazgató.

- Azért csak vigyen magával egy szivart. Nem árt meg önnek, ha megkóstolja a férfiak ezen eledelét.

Khajmor visszalépett, elvette a szivart, ismét tisztelgett, majd eltávozott. A folyósón halad az osztálya felé. Végtelenül boldog volt, végtelenül. Mielőtt beérne a terembe, kettétörte a szivart és a szemetesbe dobta. Hiszen Adolf Hitler sem dohányzik!

Odabent fojtott izgalommal fogadják osztálytársai. Alig várták az óra végét, hogy rákérdezhessenek a történetekre.

- Kicsaptak? Ki fognak csapni? Elfogadták javaslatodat? Felhívták az apádat? Megbüntettek? Kicsapnak három napra? Mi történt?

Khajmor mosolygott, a hatás kedvéért megvárta a kérdésözön végét, s amikor ritkultak a szavak, és már feszültek a pupillák, izzadtak a kezek, csak akkor, csak akkor válaszolt nyugodtan:

- Nem csaptak ki, és nem is fognak kicsapni.

Néhány újabb kérdés után pedig ismét hatásszünetet tartott, és a következőket mondta hideg hangon:

- Azonban még várunk kell. Sajnos még várunk kell.

Büszkeség és boldogság töltötte el szívét. Úgy érezte, nagy szolgálatot tett Adolf Hitlernek, méltóképpen megünnepelte annak hatalomra jutását. Szíve egyszerre dobbant a többi meggyőződéses nemzetiszocialistáéval: igen, alig néhány év, sőt, talán néhány hónap választja el őket attól, hogy minden erejükkel, elméjük minden gondolatával a Német Birodalom szolgálatába álljanak. A jövő ragyogó, az elmúlt időkre pedig egyre fehérebb fény vetül: a sebek lassan befornak, a nagy háború utáni gyalázat továbbtűnik, nincs többé rabszolgaság, nincs többé gyarmati létforma Németország számára. „Mi békét akarunk” - jutottak eszébe a vezér szavai, s ilyenkor bizsergés szaladt végig a testén, lelkén. Mi békét akarunk, igen, a mi békénket.

A történetek után Khajmor valóságos hős lett az iskolában. Még a felsőbb tagozatos diákok is tisztelettel ejtették ki nevét, s úgy emlegették, mint akinek fiatal kora ellenére már a pártban lenne a helye, a vezetők között. S ha már nem teheték meg azt, hogy rangos pártbéli vezetővé emeljék ki, az iskolai Hitlerjungen alakulat vezetői funkcióját kapta meg. Nagyon kevesen tiltakoztak ez ellen, azok is meglehetősen hamar elhallgattak azon tüzes szónoklat után, melyet tartott székfoglalásakor.

Ám a párthoz is eljutott tettének híre, hiszen a diákok többségének nemzetiszocialista volt a szüleje. Néhány nap után meghívták a párt egyik gyűlésére, s Khajmor izgatottan öltötte fel ünneplő ruháját, tűzte karjára a szalagot, melyre édesanyja a horogkeresztet hímezte. Remélte, hogy most számtalan embernek mondhatja el, hogy miért is cselekedte azt, amit szerinte minden német meg kellett volna, hogy tegyen. Meglehetősen kellemetlen meglepetésben részesült: a terem, ahol Göring szónoklatát meghallgatni gyűltek össze a párttagok, telides-tele volt egyenruhás személyekkel, csupán a sajtó képviselői viseltek civil ruhát. Szorongva ült le az utolsó sorok egyikében, ám annál lelkesebben tapsolt, mikor Göring szokásos vadászruhájában belépett a terembe, s helyet foglalt a szószék mellett elhelyezett székek egyikén. Néhány kisebb rangot viselő személy tartott beszédet Göring felszólása előtt, ismertetve a párt politikáját, célkitűzéseit, az eszközöket, melyekkel meg lehet a célkitűzéseket valósítani. Még két szónok volt hátra, mikor valaki megérintette a fiú karját. Khajmor odanézett, mi tagadás, kissé meg is ijedt. Szemüveges, kopasz személyt pillantott meg fekete egyenruhában, aki SS jelvényt viselt. Intett neki, hogy kövesse. Khajmor lehajolva osont ki a teremből, félve követte a fekete egyenruhást, aki az egyik közeli szobába vezette.

- Öltse ezeket magára, minél gyorsabban - mutatott az asztalra helyezett egyenruhára. Szava roppant kemény, pattogós volt, ezért Khajmor minden tiltakozás vagy kérdés nélkül engedelmeskedett. Pillanatok alatt úgy belebújt az egyenruhába, mintha egész életében csak ezt tette volna. Az SS tiszt elégedetten pillantott végig rajta, mormolt valamit, és visszavezette a fiút a terembe. Khajmor önmagával eltelve követte. Hiszen az a pillantás, melyet vetett a tükörben visszatekintő egyenruhás fiatalemberre, meggyőzte arról, hogy ő valóban a katonai szolgálatra született, vagyis a Német Birodalom szolgálatára. Amiről nem tudott, az az, hogy az egyenruhát pontosan az ő méretére varrták: Hitler titkosszolgálatára már kitűnően működött.

Abban a pillanatban lépett be a terembe, amikor Hermann Göring belügyminiszter lépett a szószékhez. Leült Khajmor is, és maga is tapsolni kezdett. Több mint három perces taps köszöntötte a belügyminisztert, aki végül erélyes intéssel vetett véget a ritmusos csattogás-özönnek. És beszélni kezdett.

Ám szavaiból Khajmor mit sem értett. Nem azért, mert nem figyelt, nem. Inkább a tudatalattija itta a szavakat, a mondatokat, mert értelme csaknem extázisban fetrengett. Megfeledkezett újonnan kapott egyenruhájáról, megfeledkezett énjéről, nevéről, kilétéről, múltjáról, mindenről, ami ő maga. Arra ébredt, hogy Göring kiejti a nevét, a szószékhez hívja.

- Joseph Khajmor!

Nem, nem hitt fülének. Akár egy nagy csattanás, úgy hatott ez rá: ijedtséggel, borzasztó veszélyérzéssel töltötte el. Ám amikor a belügyminiszter rámutatott, és sokkal erélyesebben mondván megismételte a hívást, és minden szem ránézett, akkor hitte is, meg nem is. Felállt, inkább feltápászkodott, végigment az emberekkel telt termen, a szószék fele tartott. Közben Göring beszélt. Beszélt, hozzá is meg a jelenlévőkhöz is, Khajmor iskolai tettét ismertette. S mikor a cselekvés méltatásához érkezett, a fiú ott állt a szószék előtt. Göring lement a néhány lépcsőn, kezét fogott vele, kérdezett tőle valamit, hogy mit, azt Khajmor nem is értette, ám mégis világosan és habozás nélkül válaszolt. És azon találta magát, hogy a nemzetiszocialista párt egyik legfontosabb vezetője a szószéknél a következő kérdést teszi fel neki:

- Kedves barátom, mondja, mi készítette arra, hogy a tisztátlan diákok eltávolítását kérje iskolájából?

A fiú megbátorodott, kihúzta magát, kezét háta mögé rejtette, arca lángba borult, és így válaszolt:

- Adolf Hitler iránt érzett tiszteletem, szeretetem.

Olyan taps tört ki a teremben, mintha maga a Führer tartott volna beszédet. Göring a tapsoló, álló hallgatóság felé fordult:

- Mondom Önöknek, ha népünk minden egyes fia ily tisztelettel, hűséggel, bátorsággal, szeretettel szolgálná a Német Birodalmat és tisztelt vezérünket, helyünk a világpolitikában hónapokon belül megváltozna.

A kijelentése után még egyszer kezét fogott Khajmorról, és helyére küldte.

Csaknem leírhatatlan volt az a büszkeség, amely eltöltötte Friedrich pap szívét, mikor fia elmesélte neki a történeteket. Határozott: Khajmornak ezentúl Münchenben a helye, ott kell neki lakást biztosítani, hogy maradéktalanul ráfigyelhessen a párt szándékaira, részt vegyen annak minden megmozdulásában. Gyönyörködve nézte fia egyenruháját, miközben közölte vele szándékát.

Így történhetett meg az, hogy 1933. februárjában Khajmor München egyik külvárosába költözött. Szobája akár egy csavargó szálása, mert többre nem futotta: penészes falak, molyrágta függönyök, szűtte ág, szék, mosdó, asztal, rongyos, foltos szőnyeg, recsegő padló, nehezen csukódó üveges, koszos, valamikor barnára festett ajtó. De mindez már Münchenben volt, Münchenben. Többé nem kell éjszaka kelnie, hogy iskolába menjen, azonnal vehet részt a párt megmozdulásaiban, több időt tölthet a tanulással: ott van a tűzfészekben.

S mintha mindezt ünnepelte volna meg a birodalom: február 27-én este kilenc óra előtt valamivel szabotázs történt, szabotázs, mely a nemzetiszocialista párt végső győzelméhez vezetett. Kommunisták gyújtották fel a Reichstag épületét Berlinben, azt az épületet, ahol a Birodalmi Gyűlést kellett volna március elején megkezdeni. Adolf Hitler és Hermann Göring tíz órakor már az épületben tartózkodott, hogy megszemléljék a pusztulást. Hitler az égő ülésterem előtt a következőket mondta: „Isteni jeladás ez! Senki sem akadályozhat már meg minket abban, hogy vasökölrel zúzzuk szét a kommunistákat!”

A rendőrségi nyomozás kiderítette, hogy Marinus van der Lubbe, egy holland munkanélküli gyújtotta fel a Reichstag épületét: a gyújtogatónál kommunista párttagsági könyvet találtak. Másnap letartóztatták Torgler kommunista képviselőt, tíz napra rá Georgi Dimitrov kommunistát, utóbbi két társával együtt. A gyújtogatás következtében a választásokon semmisnek nyilvánították a kommunista pártra leadott szavazatokat.

Khajmor izgatottan olvasta a lapokat, hallgatta a rádiót. Keze számtalanszor ökölbe szorult, arca számtalanszor elfehéredett. Ilyen aljasságot a kommunistáktól... Nemtelen kutyáknak tekintette őket mindaddig is, ám a történetek után olyannyira undorodott még a kommunista szótól is, hogy dühbe gurult valahányszor valaki kimondta. Elégedetten olvasta a választási plakátokat: Taposd szét a kommunizmust! Verd szét a szociáldemokráciát! Szavazz Hitlerre! S amikor hat hónapi tárgyalás után a lipcsei bíróság felmentette a vádlottakat, nem hitt a fülének. Még mindig ilyen gyengék lennének? - kérdezgette magától. Még mindig nem tudjuk érvényesíteni az erősebb akaratát? De valamelyest megelégedett azzal is, hogy törvényen kívül helyezték a kommunisták pártját.

Többek közt ez készítette arra, hogy néhány iskolatársával Berlinbe utazzon, és ott részt vegyen a május tizedikei könyvégetésen. Háromnapos utazás után érkeztek meg Berlinbe. Khajmort teljesen lenyűgözte a fellobogózott, állandóan ünneplőbe öltöztetett város. Alig várta, hogy az Opernplatzon éjszaka felcsapjanak a lángok; lelkesen dobálta az erkölctelennek bélyegezett, zsidó származású gondolkodók, írók könyveit. Egészen hajnalig ott kuporogtak iskolatársaival, s örültek annak, hogy odahaza, Münchenben is égetik a könyveket, és nem csak Münchenben, hanem a Német Birodalom össze városában. Ez a fajta szellemi purifikáció bizony nagyban hozzájárul ahhoz, mondogatták, hogy az árja ifjúság csakis az igaz tudás tanításában részesüljön.

A délelőttöt Berlin megtekintésével töltötték, ezt követően megebédeltek az egyik olcsó vendéglőben, majd tovább folytatták útjukat a belvárosba, várva az esti órákat, ugyanis 21 órakor volt vonatuk hazafelé. Közben Khajmor tekintete megakadt egy nagy plakáton, mely ékes betűkkel hirdette: Wagner előadást tartanak Berlinben, az előadandó mű címe Lohengrin. Tisztában volt az opera témájával, sőt, egyszer alkalma volt arra is, hogy Münchenben lásson egy részletet az előadásból. S bár nem értett a zenéhez, érezte: a zenekar hamisan játszott a dallamokat, az énekesek nem énekeltek kellőképpen, színészi teljesítményük pocsék volt. Ám semmi pénzük arra, hogy jegyet váltsanak az előadásra. Khajmornak merész ötlete támadt: használják fel azt az összeget, melyet a hazautazásra tartogatnak, az éjszakát valahogy átvészelik, aztán másnap felkeresik a párt egyik székhelyét, és a párt segítségét kérik a hazautazáshoz. Társai néhány percig húzódoztak az ötlettől, később aztán beleegyeztek. Rohantak jegyet vásárolni.

Este aztán izgatottan foglalták el helyüket az operaház előadótermének egyik sarkában. Bámulták a tarka embersereget, az egyenruhákat, a díszes asszonyi öltözeteket, s árva kukkot nem mertek szólani, nem mertek mozdulni sem. Khajmor a zenekar hangolására figyelt, mikor tapsban tört ki a nézősereg és egyik társa olyannyira megszorította karját, hogy már csaknem fájt:

- Odanézz!

És Khajmor követte tekintetével a kinyújtott kar irányát. Hogy néhány pillanat múltán úgy szökjön fel székéről, mintha az lángolna alatta, s úgy nyújtsa tisztelgésre karját, mintha az egy meztelen, döfésre, szúrásra kész kard lenne. Adolf Hitler lépett be az előadóterem egyik páholyába, a Német Birodalom kancellárja. Tisztelgett, többször is, majd leült. Mintha ez jeladás lett volna, mindenki elfoglalja helyét. Elkezdődik az előadás: a Lohengrin nyitányának

hangjai csendültek fel, mint bűvös mágia, mint egy új élet és történelem ígérete, sőt, annak már részleges megvalósítása is.

És Khajmor figyelt. Elmerült a Lohengrin hangjaiban, és elmerült a sötétben alig látható kancellár arcában. Érzéseit nem tudja uralni: arca könnyes lett, keze remegett, teste csak óriási erőfeszítések árán tudott megmaradni a széken. Az előadás első felvonása már véget is ért, mire engedett valamelyest e kábulat, hogy aztán tovább folytatódjon a további két felvonás alatt. És mikor elhagyták az operaházat, csak akkor eszmél fel valamennyire, csak akkor tudatosította ismét az énjét, saját mivoltát. Akkor változott ismét Khajmorrá, érzékelt a maga körüli világot valós mivoltában.

A parkban aludtak. Egyikük őrt állt: ha rendőrség jön, ne tekintsék őket gyanús elemeknek. Reggel pedig felkeresték a párt egyik székházát - Khajmor csupán ekkorra nyeri vissza teljes mértékben öntudatát. A székházban előadják egy korosodó katonatisztnak idejövételük okát, s az összeráncolt homlokkal hallgatja végig őket. Bár neheztel rájuk, és meg is inti a három izgága diákot, hogy többé ilyet ne tegyenek, biztosítja számukra a Münchenbe való visszautazás lehetőségét: egy katonai teherautón kapnak helyet. Néhány napi zötykölődés után hazaéreztek, holtfáradtan, piszkosan, korgó gyomorral, de boldogan. Khajmor hazatértekkor mindjárt beszámolna a történelekről, de előbb apja haragját kellett elviselnie. Kevés tartotta Friedrich papot vissza attól, hogy megverje gyermekét - csupán annak az emléke, mikor ezt meg is tette: a züllöttség iránt érzett viszolygása mentette meg Khajmort. Mikor aztán végighallgatta a fiú lázas szavait, megnyugodott. Magában elhatározta, hogy sokkal hosszabb kötélre engedi őt, mert íme, meg tud bízni benne, hiszen fia lelkét, elméjét kitölti a nemzetiszocialista párt iránt érzett kötelességtudat, szeretet, ezért csaknem teljesen lehetetlen, hogy visszaéljen a beléje vetett bizalommal.

A következő néhány esztendő meglehetősen eseménytelenül telt Khajmor életében. Részt vett az utcai felvonulásokban, olykor verekedett is, ha a szükség úgy kívánta. Zsidók üzleteit törték össze, tisztátlanokat vertek el, pártgyűléseken vettek részt. Figyelemmel követte a politikai eseményeket, s közben alaposan felkészült érettségi vizsgájára. Filozófia, történelem és matematika: e három tárgyat szerette a legjobban, tanárai meg is voltak elégedve vele. A filozófiában vonzotta a tiszta értelem, a történelemben a tapasztalatot látta, míg a matematika az idea-szerűségével kötötte le. S bár kedvelte az irodalmat is, különösképpen a rövidebb prózákat, verseket, nem teljesen mélyült el ebben a tudományban, mert némileg értelmetlennek látta. Nem, az irodalom csak élvezet, gondolta magában, míg a filozófia, a történelem és a matematika a hasznosság tudományai, mindig is szüksége van rá az embernek.

Örömmel üdvözölte, hogy 1933 októberében a Német Birodalom kilépett a népszövetségből, örvendett annak is, hogy a gazdasági világválság véget ért. Ekkor már a birodalomban is jelentősen javultak a gazdasági lehetőségek: egyre kevesebb lett a munkanélküli, az életkörülmények egyre elviselhetőbbek lettek. Khajmor is átköltözhetett München piszkos külvárosi szobájából a belvárosba, egyik diáktársával közösen béreltek ki egy hatalmas szobát a város központjában.

Amiről nem tudhatott sem Khajmor, sem a birodalom nagy része, az a 1934. június 29-30. éjszaka volt. Ezen az éjszakán az SS és a Gestapo több mint ezer olyan személyt végzett ki vagy hurcolt el, aki fontos szerepet tölt be a birodalom ellenzékében, illetve a Führer útjában álltak, vagy más politikai célokat szerettek volna követni. Ugyanezen év augusztusában meghalt Hindenburg marsallelnök, ekkor Hitler végképp magához ragadja a hatalmat. Ekkorra már betiltották az össze politikai pártokat és a szakszervezeteket is. 1935 márciusában bevezették az általános katonakötelezettséget, annak ellenére, hogy a nagy háború után kötött békeszerződésben ezt szigorúan megtiltották. S bár a birodalomnak mindössze százezer katonája

lehetett, több mint ötszázötvenezer katona vonult be. Khajmor is jelentkezett, ám korára való tekintettel elutasították. Apja megróttá ezért, figyelmeztette, előbb szerezze meg érettségi oklevelét, csak azután kezdje meg a katonaéletet. Friedrich pap életében nagy változás állt be: ebben az esztendőben végre elhagyhatta az egyház kötelékeit, és végképpen a párt szolgálatába állhatott, mint a kis falu polgármestere. Ebben az időben a falucska teljes lakossága a párt tagja volt, s nem kis szerepet vállalt fel ebben Khajmor apja.

Ugyanebben az esztendőben a Führer lesz a német katonai védőerők főparancsnoka.

1935 szeptemberében életbe léptek a zsidóellenes törvények. Megjelentek a különféle feliratok, melyek zsidóellenes tevékenységre szólították fel a birodalom minden árja lakosát. A parkokban a padokon megjelentek a feliratok: csak árják részére. A zsidó lakosság egy része elmene-kült, másik része pedig megpróbált túlélni. Zokszó nélkül viselték a sárga csillagot, mit sem tehettek az ellen, hogy üzleteiket figyelmeztető feliratokkal látják el, a későbbiekben pedig ki is fosztják, fel is dúlják azokat. Megkezdődtek a deportálások a különféle koncentrációs táborokba, elszállították mind a zsidó lakosságot, mind azokat, akik nem értettek egyet Hitler politikájával, és ennek tanújelét is adták. Ugyanebben az évben a birodalom birtokába veszi a Saar vidéket.

Végre 1936 augusztusában Khajmor letehetette az érettségi vizsgáját. Jelesre vizsgázott, ezt apja el is várta tőle. Ekkor már megkezdődött a spanyol polgárháború, melyben a német birodalom katonái is kivették a részüket. És ebben az évben a Führer remilitarizálja a rajnai övezetet. Létrejön az Antikomintern Paktum a Német Birodalom és Japán között, a paktumhoz 1937-ben Olaszország is csatlakozott. Létrejön a Berlin - Tokió - Róma tengely.

Khajmor az érettségi után kénytelen volt hazatelepülni a München melletti kis falucskába. Apja nagyon szigorúan felszólította, jöjjön haza, mert az itthoni tanítónak szüksége van egy olyan kisegítőre, aki képes megfelelőképpen oktatni a diákokat, ugyanakkor képes vezetői szerepet is betölteni a Hitlerjugend vidéki körében. A fiatalember kelleetlenül teljesítette a felhívást, hiszen úgy érezte, helye Münchenben, sőt, Berlinben van. Szeretett volna egyetemi tanulmányokat is folytatni, azonban apja leintette. Miként elmondta, a Német Birodalomnak hamarosan erős katonákra lesz szüksége, olyanokra, kik nem gondolkodnak, hanem habozás nélkül végrehajtják feletteseik parancsait. Titkolt szándéka az apjának az volt, hogy fia hadd pihenje ki a tanulás fáradalmait. Friedrich polgármester ingái, kártyái azt jósolták, hogy a német haderők hamarosan óriási háborúba kezdenek. Igaz, titokban művelte e játékait - ahogy ő nevezte magában -, hiszen a nemzetiszocialista felfogás összeegyeztethetetlen volt a mágiával. Holott Himmler az SS haderőt pontosan az árja mitológiára alapozva építette fel, s ő maga is roppant sokat foglalkozott az okkultizmussal, híresztelések szerint még kutatókat is indított a Szent Grál felfedezésére.

Friedrich polgármester nem csalódott kis játékszereiben: 1937 novemberében Hitler ismertette háborús terveit a Kancellári palotában. 1938 márciusában pedig megtörtént az Anschluss, vagyis Ausztria hozzácsatolása a Német Birodalomhoz. Ennek következtében a Birodalom örömmámorban úszott.

Khajmor rövidesen megkapta behívóparancsát. Kiképzése kemény volt és alapos, olykor-olykor bizony meg is szeppent, s azt gondolta, hogy nem lesz képes kibírni azokat a próbatételeket, fizikai erőt és erős akaratot követelő gyakorlatokat, melyeknek alávetették. De szeretete és kötelességérzete a Führer iránt olyannyira motiválta, hogy hamarosan hozzászokott a szokatlan életmódhoz. Gőgje messze szállt, mikor katonatársai meséit hallgatta: rájött, mindaddig kizárólag a könyvek, és a párt töltötte ki minden gondolatát, a valós életet meglehetősen elhanyagolta. Nem viselte meg életkörülményeit olyannyira a gazdasági válság,

mint a körülötte lévő emberek nagy többségét, letehetette érettségi vizsgáit (emiatt gyakran csúfolták is katonatársai). Bár ugyanakkor egyfajta idealizmus is eltöltötte: úgy érezte, valamivel kiválóbb, hiszen volt arra lehetősége, hogy felfedezze a tiszta német irodalmat, történelmet stb., míg a többiek képzése meglehetősen sok kívánnivalót hagyott maga után. Amikor ezt merészkedett elmondani, még jobban kinevették, és szemére hányták, hogy fogalma sincs a nyers erő hasznosságáról, mibenlétéről: íme, még a gyakorlatokat is eléggé nehezen képes teljesíteni. Többek közt ez is hozzájárult elhatározásához, hogy kérvényt nyújtott be vezetőihez: hadd legyen tagja azoknak a csapatoknak, melyek bevonulnak Ausztria területére. Tapasztalni akart, tapasztalni, erősödni. Kérését teljesítették.

Kemény napokba telt, míg sikerült összeszednie magát, míg sikerült értelmét a világosság terére összegyűjtenie. A gyengélkedőre került, sokan már azt hitték, hogy elveszítette értelmét. Sok katonával megtörtént, hogy a háború szörnyűségei láttán megőrültek. Legalábbis a fiatalok, az újoncok; a régebbi katonákon már erőt vette egyféle elfásultság. Csupán az mentette meg, hogy az egyik fiatal orvos nem adta fel a reményt. Nem szívesen utalták be a gyengélkedőre: német katona ne legyen beteg. Arról, hogy hazaküldik, szó sem lehetett: ő maga sem akart hazamenni, de tisztjei sem engedték volna soha. Ha már egyszer a fronton van, ott fog elpusztulni. Ha túléli a háborút, akkor hazamehet.

Az eddigi győzelmek mind-mind megsemmisültek előtte: mintha a Német Birodalom nem foglalta volna el Ausztriát, Lengyelországot, Norvégiát, Csehországot, nem lett volna szövetségeseik Olaszország. Akkor, amikor a Führer a legnagyobb bizalmát élvezte a német népnek, amikor egyre nyerte a háborút, akkor veszítette el Khajmor a hitét az árja elméletekben, a nemzetiszocialista ideológiában. Nem a háború szörnyűségei voltak a kiváltó okok, hanem Ingrid maga: egy prostituált. Az emlékezés, igen, Ingrid jóslatai. A két prostituált halála, és talán az elfáradás. Holott ez utóbbi talán teljesen alaptalan, hiszen még mindig ott feszült az energia a testében, még mindig tette kész volt. De már más tetteket akart, más tetteket.

Szabadulni a hadseregből? Nem, nincs hová mennie. Apja a tulajdon kezével ölné meg, ha mindez kiderülne. A világban jelenleg sehol sincs nyugalom. S ha megszökne, azonnal elkapná a katonai őrség. Sok szökés nem volt a német hadseregben, mert ez teljesen értelmetlen dolog volt. A katonaszökevényeket mindig elkapták és kivégezték, legtöbbször meg sem várva a bírósági ítéletet, mely szintén halálos lett volna.

Akkor mitévő legyen? Sokat nem tehetett: együtt kellett úsznia az árral, el kellett rejtenie kiábrándultságát, undorát, közönyét. Habár nem akart harcolni, nem akart ölni, mert íme, értelmetlen minden ölés, még ha a háború kötelékeiben is történik, akkor is gyilkosság. Kénytelen lesz a frontra menni, kénytelen lesz tovább gyarapítani az áldozatok számát. Immáron mintegy negyven ember életét oltotta ki. Ki tudja, még hány halál lesz számláján, mire mindennek véget ér?

Meghúzódott. Sodródó homokszemnek érezte magát a hömpölygő folyó fenekén. Hamarosan azonban rámosolygott a szerencse, nem kellett többé fegyvert fognia a frontokon, nem kellett többé embert ölnie.

1940. szeptember huszonhetedikén Berlinben Németország, Japán és Olaszország megkötötte a háromhatalmi egyezményt. November huszadikán Magyarország csatlakozik az egyezményhez (három nappal később Románia is, rá egy napra pedig Szlovákia). Ekkor Khajmor hadtestét visszavonták Norvégiából, hogy Magyarországra küldjék. Itt felosztották a hadtestet, kisebb csapatokat alkottak belőlük, és szétszórták azokat Magyarország és Románia minden sarkába.

Khajmor ötven emberrel együtt Budapestre került. Tiszti iskolába küldték őket, altiszti kiképzésben részesültek, hogy aztán különböző, kisebb-nagyobb feladatokat lássák el őket, melyek nagyrészt a magyar csapatok kiképzésére és irányítására vonatkoztak. Khajmor ekkor megkapta az altiszti rangot. Feladatát automatikusan, minden hév nélkül teljesítette. A közkatonáktól nem követelt sem többet, sem kevesebbet a szükségesnél, nem bánt velük sem kíméletesen, sem kíméletlenül. Gúnyosan nevetett magán: íme, az lett, mit apja mindig is akart tőle, a Reich olyan katonája, aki minden gondolkodás nélkül teljesíti a rábízott feladatot. Szabadidejében hosszú sétákat tett Budapest belvárosában, hosszasan elidőzött a Duna partján, nevetve hallgatta a magyar beszédet. S habár kezdetben barbárnak, durvának találta a nyelvet, hamarosan megragadta annak dallamossága, végül pedig azon kapta magát, hogy néhány tucatnyi szót, teljesen önkéntelenül, elsajátított. Ekkor elhatározta, hogy pusztán érdeklődésből megtanulja a magyar nyelvet. Egyik alárendeltjét, aki valamikor helyettes tanító volt egy falusi iskolában, kérte meg, hogy segítse tanulását. Cseh László közkatonája kezdetben roppant bizalmatlanul fogadta altisztje kérését; semmi kedve nem volt ahhoz, hogy azért tanítson meg egy német tisztet magyarul, hogy az hatékonyabban tudjon ölni. Végül nem más győzte meg, mint Teleki Pál miniszterelnök öngyilkossága. A fontos esemény hatására Cseh úgy döntött, hogy teljesen értelmetlen attól félnie, hogy Khajmor miért is akar magyarul tanulni, hiszen a nemzetiszocialisták amúgy is kezükben tartják Magyarországot, és azt tesznek vele, amit éppen akarnak. Elkezdődhetek tehát az órák, melyeket Khajmor úgy tett lehetővé, hogy katonáját különböző megokolásokkal felmentette a szolgálatok alól. Iskolának meg nem mászt használtak, mint az egész várost, hiszen az oktatás legtöbbször úgy folyt, hogy sétálás közben Khajmor rámutatott a különféle tárgyakra, dolgokra, Cseh pedig megnevezte azokat magyar nyelven. Bizonyos idő után pedig arra bízta Khajmort, hogy szerezzen néhány irkát, mert aligha lesz tökéletes magyar nyelvismerete, ha nem ismeri meg a nyelvtant. Ekkor néhány hét fáradtságos időszaka következett. Khajmort megdöbbenette a magyar nyelv és annak nyelvtanának bonyolultsága, de örömmel töltötte el minden kis előrehaladást. Négy hónapja tanulta már a magyar nyelvet, és eljutott odáig, hogy segítség nélkül tudott olvasni újságot, kis ráfigyeléssel pedig tudott beszélgetni is magyar nyelven. Cseh bámulta ezt a gyors előremenetelt, és elmondta tanítványának, hogy a magyar nyelv az egyik legnehezebb a világon, nyelvtanát bizony még a magyar anyanyelvűek is hibásan használják.

- De nekem szerencsém van igazán ügyes tanítómmal - nevetett fel Khajmor, és Cseh vállára ütött.

Ekkorra már minden egymással szembeni bizalmatlanságuk feloldódott. Meghittek lettek egymással, s ahogy a hetek múltak, Cseh beavatta élete történéseibe Khajmort, aki sóvárogva hallgatta ezeket a történéseket. Cseh a Hortobágyon született, gyerekkorát szarvasmarhák mellett töltötte. Tíz éves korában kezdett el iskolába járni, tanítója roppant elégedetlen volt a pusztai gyermekkel, már le is mondott róla. Holott a fiúval nem volt semmi probléma, csak képtelen volt veszteg ülni napi három - négy órát, hiányolta a szarvasmarhákat, a kutyáit; alig bírta elviselni, hogy olyan dolgokat tanuljon meg, melyek szerinte semmiben sem fogják segíteni. A tanító felkereste az apját, hogy beszéljen vele fia lustaságáról.

- Apám pedig amolyan magyarosan oldotta meg a dolgot - nevette Cseh. - Előbb alaposan elvert - ott rohangáltunk a tanya körül, ő pedig nem szégyellt utánam szaladni vizes kötővel a kezében -, aztán fülön fogott, leültetett, ő is leült velem szemben, és elmagyarázta, hogy miért is kell tanulnom. Sokkal tartozom neki - komolyodott meg egy kissé -, hiszen nem nagyon érdekelte a parasztokat az, hogy gyermekük többet is tudjon, mint írni és olvasni. Apám pedig okos embert akart belőlem faragni. Maga is írástudó volt, gyakran hívták hivatalos ügyben tanúskodni, jegyzőkönyvet vezetni. Igaz, ennél többre tudása nem vitte. De nagyon erős volt hite Istenben, naponta olvasgatta a Bibliát, s azt hiszem, ez vezette rá őt, hogy okos embert

neveljen belőlem. Na, szóval leült velem beszélni, s elmagyarázta, hogy az élet nem csak a szarvasmarhákból áll. Szavai szíven ütöttek, mert először beszélt velem úgy, mint felnőttel, addig csak olyan kölyök voltam neki, aki segíti a tanya körüli bajos ügyekben. Legalábbis én ezt hittem... - emelte meg poharát Cseh, s tette vissza az asztalra anélkül, hogy húzott volna a vörösborból -, aztán meg kiderült, hogy nem úgy volt az. Ezek után komolyan nekiláttam a tanulásnak. Sokat kellett bepótolnom, úgyhogy nyáron a csorda mellett is forgattam a könyveket, de volt is eredménye. Kecskemétre kerültem gimnáziumba, letettem az érettségit, aztán hazamentem tanítóskodni. Az egyetemre nem futotta már pénzből, meg aztán az öreg is betegeskedni kezdett. Vízkóros volt.

- Volt? - kérdezte Khajmor.

- Igen, már meghalt. Ahogy hazamentem és elhelyezkedtem, még azon az őszön. Úgy gondolom, megvárta azt, hogy lássa: a fiából embert faragott, aztán már nem kínlódott többet az étellel. Isten áldja ezért! Én meg kiadtam a tanyát bérbe, azzal a gondolattal, hogy a tanítóskodás mellett nem nagyon jut idő a gazdálkodásra. Nagyot tévedtem, bizony, mert egy pusztai tanítónak nem sok dolga akad. Úgyhogy olvasni kezdtem, sokat, ismerkedtem más nemzetek költőivel, íróival. Sok útleírást olvastam... Szeretnék utazgatni... Most itt az esélye - mosolyodott el Cseh, nagyon kesernyésen. - Anyám, testvérem nincs, egyedül vagyok ebben a nagyvilágban. Az anyám akkor halt meg, mikor én a világra jöttem. Mikor felnőttem, csak akkor értettem meg, hogy miért olyan szótlan olykor az apám. Mert ő sohasem nősült újra. Nem is járt más asszonyhoz, pedig férfi volt a talpán, amíg a kór meg nem támadta. Bármelyik asszony szívesen tudta volna maga mellett az ágyában. No, de elég legyen. Beszélj te is valamit magadról, te német.

És Khajmor is beszélt. Mesélt apjáról, a nemzetiszocialista ideákról, a Harmadik Birodalomról, anyjáról, nővéréről. Életében először mondta el élete történetét, bár nem teljesen, mert kihagyta a Bécsben történeteket. És Cseh megrázta a fejét, és azt mondta:

- Te szegény! Hiszen te azt sem tudtad, hogy mi az élet. Még gyermekkorod sem volt, csak pártod, hited a pártban, Németországban. Mindez talán jó is, hiszen ez azt bizonyítja, hogy erős hittel rendelkezel, de aztán mi van az étellel? Te nem is éltél, ember.

Khajmor hallgatott. Mit mondjon? Azt, hogy nincs igaza Lacinak? Élt ő, élt, érez is már egy jó ideje, de erről még nem szabad beszélnie. Egyszer talán, de addig még hosszú időnek kell eltelnie. A látszatot meg kell őriznie: ő egyelőre még német katona, s a jóisten tudja, hogy meddig lesz még az.

- Aztán meg mit teszel, ha vége lesz ennek a nagy háborúnak, ennek a világháborúnak? Hazamész apád mellé? Tudod azt, hogy neked esélyed az élethez, a továbbéléshez akkor van, ha Hitler megnyeri a háborút? És nyíltan megmondom neked, hogy nincs olyan emberi számítás, mely szerint a Führer megnyerheti ezt a nagy háborút. Csoda kell oda, a pokol minden csodája.

Néhány percnyi hallgatás következett. Khajmor maga elé nézett, pohara fenekét bámulta. Nagyon, nagyon szomorú lett. Csehnek mindenben igaza van: a történetek után aligha tudna az apja szemébe nézni. Aligha tudná elviselni a közelségét is annak az embernek, aki képes volt őt is feláldozni a nagy német eszméknek. Szeretettel családja iránt egyáltalán nem érzett, valójában az sem érdekelte, hogy élnek-e vagy halnak. Élnek, gondolta, mert a hátszországban biztonságban vannak. Aztán mindjárt el is hessegettette családjáról a gondolatait.

- Lesz valahogy... - mondta később. - De te miért vagy itt, Cseh? Miért lettél katona?

- Hát kérdezték-e tőlem ezek a kutyák, hogy akarok-e katona lenni? Kérdezte a fészkes fene. Csak jöttek, aztán vittek is, néhány nap leforgása alatt itt találtam magam Budapesten. Ennek egy kicsit örültem is, mert még nem jártam ebben a szép városban, de közben esz meg a fene, hogy otthon mi történik a gazdasággal. Bérló ide vagy oda, nem árt, ha az ember a dolgok gyökerén van, mert akkor tudja, hogy mit kell tenni, mit lehet tenni. Ha vége lesz mindennek, haza akarok menni, s egy kicsit gazdálkodni. Kell majd a kenyér, az élelem a sok kiéhezett népeknek. Aztán amíg lábra áll a tanítás, valamit kell csináljak. S az is lehet, hogy többet nem fogok tanítani... Ki tudja, hogy mit hoznak az idők. Ki tudja, hogy hazamegyek-e vagy sem. Adja Isten... - kezdte a mondatot, de inkább ivott egy kortyot és rágyújtott egy cigarettára.

Barát. Igen, Laci igazi barát lett. Két személy, aki befolyásolta az életét: Ingrid és Laci. Mindkettőért sokat utazott, sokat szenvedett. S mindkettőre nagy szüksége van: az egyik megfosztott hitétől, a másik szót kínál fel neki, örült neki. Első ízben merült fel benne a kérdés: miért mondta el neki Ingrid a látomást? És nem tudta a választ, nem, nem tudta.

1941. június huszonkettedikén Németország megtámadta a Szovjetuniót, huszonhetedikén pedig Magyarország is csatlakozott. Lacit ekkor a frontra vitték, úgyhogy Khajmor kapcsolata teljesen megszakadt vele. Ismét egyedül érezte magát. Laciban volt valami különleges. Tudott az égben is lebegni, de ha a dolgok úgy parancsolták, akkor azonnal a földre ereszkedett és alaposan belekapaszkodott a talajba. A túlélést tűzte ki célul maga elé: úgy tekintett a háborúra, mint egy kellemetlen történéssorozatra, melynek egyszer majd vége kell, hogy szakadjon, s akkor élete visszatérhet a normális kerékvágásba. Addig is hallgatni kell, amikor hallgatni kell, tenni kell, amikor tenni kell, beszélni kell, amikor beszélni kell. Nem, nem gyávaság ez, ezt Khajmor világosan érezte. Inkább olyan ember, aki aláveti magát a dolgoknak mindaddig, amíg erkölcsi értékei ezt megengedik, amíg becsületébe nem ütköznek. Aligha lehet hibáztatni azért, hogy majdnem mindent megtenne, csakhogy visszakerüljön a hortobágyi tanyára, a gyermekek és a jószágok mellé. Több nem is kell neki. Később egy család: asszony, néhány gyermek.

- Mert mi kell több az élethez? - tette fel a kérdést Khajmornak, de választ sohasem várt rá. Khajmor nem tudott volna mit válaszolni: ő csak most került ki az izgalmak, az ideák világából, s hajtásai túl gyengék, zöldek ahhoz, hogy gondolhasson a jövőre. Most csak a jelen van, semmi más jóformán nem is számít. Mielőtt elment volna a frontra, Khajmor kezébe nyomott egy csomag könyvet.

- Magyar könyvek, persze - mondta. - Valahogy becsempésztem ide, meg aztán itt is szereztem egyet-kettőt. Olvasd, ha már meg akarsz ismerni minket. Lásd, hogy miként gondolkodunk, hogyan érzünk. Mert érezni aztán tud a magyar, az biztos, talán senki sem tud jobban érezni nálunk az egész világon. Szép a ti német világotok is, az bizonyos, nagyon szép, de a magyar láng, nos, az bizony másféle. Talán nem hibázok, ha azt mondom, hogy emberibb, sokkal emberibb. De ennek eldöntése inkább rád tartozik, nem reám. Csak olvass, ahogy időből kitelik.

Khajmor habozott. Nem akarta elfogadni a könyveket, de aztán Laci érvelése meggyőzte: magával a frontra aligha viheti.

- De én is adok valamit, egy könyvet - mondta.

Elment, pár perc múltán visszatért, kezében Friedrich Nietzsche Imígyen szólá Zarathusztrájának egy német nyelvű példányát szorongatta.

- Tessék.

Cseh kacagott, jóízűen.

- Hiszen egy szó nem sok, annyit sem tudok németül, te. Érettségim is alig engedtek át, azóta meg elfeledtem azt is. Csak tartsd meg a könyvet... - látta, hogy megbántja Khajmort -, de ne... add csak ide. S add csak ide azt a pennát is... - vette kézbe barátja írószerét, s írt néhány sort a könyvbe. - Így ni. Most aztán tudod, hogy mit kell tenni vele.

Khajmor elolvasta a néhány sort: „*Hallo-d-e! Aztán vigyázz erre a könyvre, mert ha visszajövök a frontról, akkor még elkérem tőled! No, vigyázz magadra, te félbolond német, éld túl ezt a nagy háborút. S tudd azt is, hogy kicsit sem haragszom rád, nem te kezdted.*” A két sorok alatt pedig ott a dátum és Laci neve.

- Na menjél innen... ne nehezítsd a dolgomat, mert az már amúgy sem könnyű... Vár a nagy Szovjetunió, s Isten tudja, hogy valaha hazarokom-e a lábamat. De Isten aztán megsegél, eddig is mellettem volt, hát ezután sem megy sehová...

Miután Cseh elutazott hadosztályával, Khajmorra roppant magány szakadt. Rótt a budai utcákat, olykor pedig felkeresett egy-két zugkocsmát, itta a háborús kávé, a vörösbort, azt a förtelmes keveréket, ette a rossz ételeket. Nem mintha a kaszárnyában nem részesült volna kitűnő ellátásban, inkább próbált minél távolabb maradni a német közösségtől. Éjszakánként nem aludt pillanatnyit sem, csak forgolódott ágyán. S olykor könny lepte el szemét, ha az eddig történetekre gondolt. Most már világosan tudta: helye a német világban már nincs, ám nincs a háborúban sem. Nem, nem a német mivoltát tagadta meg. Sok német körülötte ugyanígy érzett: Hitler politikája tönkreteszi Németországot, tönkre a német népet. Viszolygott a nemzetiszocialista ideáktól, a Führer beszédeitől, örült, üvöltöző gondolataitól, szavaitól. Még nem döntötte el, hogy megszökjön, nem, erre álmában sem gondolt (viszont évekkel később felismerte, hogy tudatalattijában már régen vágyott arra, hogy kilépjen a háború világából). Élete - úgy érezte - nem volt más, mint egy nagy pusztulás, folyamatos elszemélytelenedés, öröm a rendkívül erős érzelmekben, izgalmakban, egyfajta kommunizmus, de a tömegek kommunizmusa: feloldódás egy adott tömegben, lenni a tömegben, egó, értelem, ész nélkül. Hitben tobzódni - fogalmazódott meg benne egy éjszaka, hitben tobzódni, a nemzetiszocialista hitben, a nemzetiszocialista ideában, ideavilágban. És ez a felismerés kissé megdöbbenette: rájött, a hitet tudatosan szét lehet választani a kifejeződéstől. Megmarkolta takaróját, hogy beleroppantak ujjai: ezek szerint minden ember úgy jön a világra, hogy van egy adott mennyiségű hite, ám tőle függ, hogy hite mibe kapaszkodik, mit fogad el a hit, miben fejeződik ki a hit. És lehet ez anyagi vagy szellemi. Lehet hinni asszonyokban, italban, ennivalóban, lehet hinni természetben, fáknak, forrásokban, a Napban és a holdban, lehet hinni Istenben, lehet hinni az istenekben, lehet hinni különféle rendszerekben, így az oligarchiában, a demokráciában, a kommunizmusban, a nemzetiszocializmusban. És a hit alapján osztályozni is lehet az embereket - folytatta a filozofálást -, mert tulajdonképpen mindenkinek a hite dönti el, hogy miféle ember lesz belőle. Illetve... illetve ő maga is eldönti, mert az ember a hitét irányítani tudja.

Elborzadt mikor arra gondolt, hogy azért hitt a nemzetiszocializmus által felkínált eszmerendszerben, mert úgy tűnt, hogy nem volt lehetősége másban kifejezni hitét. Elborzadt, mert tudta, csupán részlegesen van igaza. Igaz az, hogy eddigi életét nagyrészt a nemzetiszocializmusban töltötte, együtt vonult a barnaingesekkel, csodálta az SS nagyságát, Hitler Mein Kampfját, Himmlert, a fajtisztogatást, és abban az időszakban, akárcsak a jelenlegiben is, nem nagyon volt lehetőség arra nézve, hogy a német ember más dologban fejezze ki a hitét. Hiszen kérdés az, hogy azok az államok, melyek csatlakoztak a háromhatalmi egyezményhez, mit éreznek. Mit érez a magyar, a román, a bulgár nemzet fia? Mit? Hiszen vezetőik rákényszerítették a német hitet, legalábbis részben. Ám pontosan e nemzetek körében meglehetősen erős a hit Istenben és az egyházakban, a történelmi egyházakban, ugyanakkor egyfajta barbarizmus is

keveredik hitükbe, mely megmaradt több mint ezer esztendőn keresztül, igaz, elvegyült a Szentírás tanításaival, interpretálásaival. És ha Csehre gondolt, márpedig gondolt minden egyes nap, akkor világosan tudta, hogy barátja nem akarta ezt a háborút, ő oktatgatni akart, gazdálkodni akart. Megvolt már neki a hite: hite nemzetében, egy családban, hite az iskolában. Tehát lehet azt mondani, hogy ő, Khajmor azért hitt a nemzetiszocializmusban, mert nem volt lehetősége arra, hogy másban gyökereztesse hitét? Másban fejezze ki hitét, és másban alkossa meg önmagát? Ám a gondolat nem csupán jelenlegi körülményeire vonatkozott. Bizonyos idő után felismerte azt, hogy a hit rossz utakra vezet, bizonyos formában, mert a hit - kötöttség. Aki hittel rendelkezik, az semmiféleképpen sem szabad. Nincs, ahogy szabad legyen. S mindannyian hittel születünk a világra, és íme - hitünk által vagyunk megkötöttek. Ám mégis, miként lehet előnyé varázsolni a hitet? Miként lehet alávetni a szublimálásnak? Úgy, hogy ajándékként fogjuk fel a hitet, ajándékként, mely erőt ad nekünk ahhoz, hogy belekapaszkodjunk Istenbe, avagy más létezésbe, illetve létezés felettibe. Ám ha csupán hit által létezik a nacionalizmus, a vallás, mindenféle ideológia, akkor hit nélkül mi történne mindezzel? Egyszerűen megszűnnének, elveszítenék valós alapjukat. A világ hit által létezik, másként azonnal elenyészne. Azonnal, talán szempillantásnyi idő sem kellene ehhez.

A hit ajándék és rabság. Így már teljesen bizonyos, hogy fölösleges a szavak, a gondolatok helyzete: más formában léteznek ugyan, más rendszerben találhatóak, más rendszert alkotnak, de egyetlen dologról szólnak: a létről. A hit által megvalósul a lét, legyen annak a legszebb vagy a legborzalmasabb formája.

Vallás, hit, eszme, ideológia, nemzet, állam, közösség: hit nélkül fölöslegesek. A hit következtében pedig rabság. Rabság, mert fel kell vállalni, ha meg egyesek nem vállalják fel jósszántukból, akkor rájuk kényszerítik mások. Ez a társadalom: a hit bizonyos formájának kényszere. Ez a hit, ez a nemzet, ez az ideológia. A tömeg ideológiája, a politika ideológiája. Az übermench létezik, az, aki hit felett áll - ám teremtésnek kénytelen alávetni magát. Mert még az emberfeletti ember sem tud teremteni. Ha meg úgy tűnik, hogy teremt, akkor Isten teremt általa, és íme, az übermench pontosan azzá változik, amitől a legjobban reszket: eszközzé. Csoda-e tehát, hogy az übermench retteg Istentől? Retteg azért, mert tudja: a tömegek úgy látják, hogy ő teremt. Ám az emberfeletti ember tudja: csupán Isten nyilvánult meg általa, és nincs benne annyi alázat, hogy ezt maradéktalanul el is fogadja. Az emberfeletti ember történelmet akar alkotni, s ez részben sikerül is neki, hogy aztán az eseménysorozat végén rájöjjön: mindvégig eszköz volt, csak eszköz. Az übermench sohasem fogja megérteni azt, hogy micsoda nagyszerű dolog az, hogy Isten megnyilvánul általa. És ezért az übermench mindig elbukik.

És a kérdés nem hagyta nyugodni. Ha mindeddig magányos volt, akkor azután úgy érezte, hogy egy kóválygó örülthez kezd hasonlítani, aki semmiben sem tudja megtalálni önmagát, akinek semmi tennivalója nincs e világban, nem tartozik sehová, hiszen egyetlen barátja a Szovjetunióban harcol, talán már életét is vesztette egy örült hitért, minden józansága ellenére. Minden múltbéli hite démonná változott, és íme, már nincs amibe kapaszkodjon, hiszen Istent túlságosan távolinak érezte, ugyanakkor önmagát meg túlságosan is bűnösnek ahhoz, hogy szóljon hozzá, könyörögjön, imádkozzon sorsa javulásáért. És végül ott találta magát, hogy pisztolyát homlokához szorítja, visszaszámol tiztől, hogy amikor kimondja az egyes számot, fejébe röpítse a golyót. A kettes számnál letette a hideg fegyvert. Nem... már használtam, ártatlan emberek életét oltottam ki. Többé nem teszem meg... És ha nem is oldotta ki a ravaszt, akkor is golyó röpítette darabokra már amúgy is szétzilált elméjét: igen! Ingrid! Ha ő nincs, akkor soha... igen, talán soha... sohasem ismerem fel hitem tévességét. Hideg verejtek öntötte el testét, a pisztoly kiesett kezéből. Embernek kellett meghalnia azért, hogy hitem megváltozzon. Hogy másba kapaszkodhassak, ám hogy mibe, magam sem tudom.

Jaj, Uram, esett térdre, s könnyek lepték be az arcát. Jaj Uram, most hálás legyek vagy gonosztevő... gyilkos, életet szaggató...

Ezen az éjszakán papírt és írószert fogott, s részletesen leírta a Bécsben történeteket. Hajnali hat óráig írt, míg odakint fel nem rivallt az ébresztő kürt. Este hét óráig végezte szokásos teendőit, majd visszatért kopott, zöld szobájába és tovább folytatta az írást. Mit megírt előző éjszaka, darabokra tépte, és újra leírta. Sokkal kifejezőbben, sokkal részletesebben, sokkal őszintébben. Másnap, harmadnap, negyednap, ötödnap szintén. A hetedik éjszakán aztán úgy érezte: igen, most már elmondhatja magának, hogy igaz vallomást tett önmagának. Igaz vallomást tett lelkének. Hajnali öt óra volt, kitárta az ablakot, s a csípős októberi szél belecsattant arcába, végigszúrt testén. De ő ezt valamiféle átszellemültséggel tűrte. Hónapok, évek óta először volt nyugalom a lelkében, ha némileg törekeny, pillanatnyi nyugalom is, de azért olyan érzés, melyen már meg lehet pihenni. Vezekelt, ezt világosan érezte. Vezekelt, egy héten keresztül, egy olyan gyilkosságért, melyért hibás is volt meg nem is. Nyugalmat hozó gyilkosság, hitet hozó gyilkosság, csuklott fel lelkében, de uralkodott magán. Lefeküdt, mély álomba merült, s egy órai alvás után eléggé kipihentnek érezte magát ahhoz képest, hogy egy héten keresztül összesen tíz órát aludt.

Viszonylagos nyugalomát arra használta fel, hogy belekezdett Cseh könyveinek olvasásába. Nagyon, nagyon nehezen jutott előre, olykor percekig kénytelen volt kínlódni egy-egy szóval vagy kifejezéssel. Megpróbált úgy olvasni, hogy a cselekményre és a mondatok, a szöveg szerkezetére is figyeljen, s ez meglehetősen fárasztotta. Olykor azon kapta magát, hogy fennhangon silabizálja a szavakat, akár egy kisiskolás. Ilyenkor nevetett, és lelkesen tovább olvasott. Alvási idejét öt órában határozta meg, szabadidejét pedig azzal töltötte, hogy olvasott, illetve hosszú sétákat tett. Három hónapig élt így. Lenyűgözte a magyar nyelv szépsége, kifejezőkészsége, dallamossága, költőiessége. A harmadik hónap végén, 1942 januárjában már tudta, mihelyt lehetősége lesz, megszökik. Tudta azt is, hogy a túlélésre esélye alig van: ha a németek kezébe kerül, azonnal agyonlövik, mint katonaszökevény, ha a németek szövetségeseinek kerül a kezébe, sorsa ugyanaz. Ha meg az ellenség keríti hatalmába, szintén agyonlövik, mint német katonát. Tehát várnia kell. Várnia kell, és ez a várakozás valósággal lángolt lelkében: hiszen akár a következő pillanatban is elhagyhatja a kaszárnyát, elhagyhatja a várost. Ám tudta: ha a várost elhagyta, s nincs elbocsátó levele, azonnal egy őrző kezébe kerül. Ugyanakkor pénze sincs, tehát valahonnan pénzt kell kerítenie. Pénzzel tud szert tenni hamis papírokra, igaz, így sem lesz sokkal nagyobb esélye a túlélésre, hiszen egyelőre nem nagyon van ország, ahová menni tudna. Csaknem egész Európa Hitler kezében van, több száz, sőt, ezer kilométert kell megtennie ahhoz, hogy biztonságos helyre érkezzon. Gondolkodott azon is, hogy Amerikába szökjön, de ezt a tervet, mint örültséget, csaknem azonnal eldobta. Múlt esztendő decemberében az Amerikai Egyesült Államok is belépett a háborúba: és akkor valóban világháborúvá terebélyesedett ki a Harmadik Birodalom által megkezdett „életér megszerzése”. És ez még csak a kisebbik ok lenne: miként jut el Spanyolország vagy Franciaország partjaira, s miféle hajóra üljön, hogy eljusson az Államokba? Nem, örület...

Tehát várni, és pénzt szerezni, ezt kell tenni, semmi egyebet. Attól nem kell tartania, hogy a frontra küldik, hiszen itt, Budapesten, mint oktató, kiképző van jelen, ezért egyelőre megmenekült a csaknem biztos haláltól. Túrni, túrni, túrni önmagamat és a körülöttem uralkodó gondolatokat, az önelégült embereket, az ijedt újoncokat, a nemzetiszocialista elméket, s mi több, látszólag egyet is érteni velük. Komoly problémái támadtak azon gondolatoktól, hogy az általa kiképzett emberek a csaknem biztos halálba mennek. Néhány hónapos nyugalma ismét felborult, s egyetlen dolog, ami enyhülést nyújtott lelkének, elméjének, az írás volt. Egész irkákat töltött meg emlékeivel, nagyrészüket elégette, hogy később újraírja. Ám eredménye is volt a kínlódásnak: nem más, mint a nyugalom. Ez ugyan mesterséges nyugalom volt, s ezt jól

tudta ő is, de mást nem tudott tenni. Az emlékek megszerkesztésében, helyre tevésében nyert nyugalmat. Élete lassan-lassan kialakult előtte, most már rá tudott nézni a történetekre, számtalan módon össze tudta kapcsolni azokat. Lassan megértette, hogy teljes mértékben nem hibáztathatja magát azért, hogy hitt a nemzetiszocialista eszmékben, hitt a purifikálás folyamatában, a német eszmék terjesztésében. Megszabadult attól, hogy undorral tekintszen magára. De fájdalma a történetek hatására ez által növekedett, egyre növekedett. Uralkodott magán: pisztolyt fejemhez többé nem szorítok, s vége kell, hogy legyen, egyszer vége kell legyen ennek a nagy vérzivataroknak, ennek a nagy viharoknak, mikor az égből milliárdnyi emberi végtag zuhan alá. Érezte, fájdalma egy bizonyos idő után már nem fokozódhat, hanem megtörik, darabokra szakad szét - és ez egyfajta tisztulási folyamat lesz majd; ha évek múltán visszatekint a most történetekre, akkor majd jobban megérti önmagát, és akkor majd sokkal csöndesebb lesz és sokkal érettebb.

„Mert az én hitem útja most már a fájdalomon keresztül vezet, és vagy végigmegyek ezen az úton, vagy golyót engedek a fejembe, más választásom nincs” - vetette papírra. S mikor ezt leírta, csak akkor érezte és értette meg igazán, hogy mily hosszú utat megtett már eddig.

„Örömem nem telik magamban - írta -, de már hibáztatni sem tudom magamat. Tudom, mire véget ér ez az egész, addigra már világválság lesz. Immáron biztos vagyok abban, hogy Ingrid minden egyes szava valóra válik. Örökké hálás leszek ennek a lánynak, hogy felnyitotta szemem. Bár akár azt is írhatnám, hogy egyik áldozatomnak vagyok hálás. De talán nem is tévedek nagyot, hiszen a kereszténységnek is van egy áldozata, s azt Jézus Krisztusnak hívják. Mert bebizonyosodott előttem: vér nélkül aligha lehet gyökeresen más kapaszkodót keresnie a hitnek.”

Uram, bárcsak lehetne másként is, fohászkozott.

Ezek voltak azok a hetek, napok, mikor Khajmor számára a világ legalább annyira elveszítette értelmét, mint mennyire szépnek találta azt. Mert szépnek találta, oly szépnek, hogy az már lelket hasogató: egy bogár a fűszálon, miként a szél lebegtetni a fűszálat, s imígyen himbálja a bogarat, a kaszárnya udvarának macskaköve, azok a titkos, megmagyarázhatatlan, ám mégis rendszerezett vonalak, melyekben elhelyezkednek akkor is, ha az ember csupán egyetlen centimétert mozdult odébb... Avagy a bokrok, miként zizegtek, moco-rogtak, mint rosszul felöltözött vénasszonyok, akik egymás oldalba bökdösve pletykálnak; egy nevetés a gyermek arcát, mely oly ritka volt azokban az időkben, hiszen a gyerekeket messze eltávolították a városokból; de még a katonabakancs kemény csattanása is, avagy a fegyverek szigorú csattogása, avagy a kinyújtott kar, mely a Heil Hitler kiáltás mellett emelkedett ritmikusan a magasba, igen, még ebben is volt valami szép, valami csodálatos. Egyáltalán maga a mozgás, a mozgás megmagyarázhatatlan jelensége nyugözte le Khajmort, s szerzett neki minden mérhetetlen gyötredelme ellenére nagy, nagy örömet. Olykor sírt, titokban, elrejtözött irkái között, s nem mozdult ki szobájából, csak egy pakli dohányért, mert tiszt létére még azt sem tudta megtenni, hogy egyik alárendeltjét dohányért küldje.

Vér nélkül gyökeret keresnie, kapaszkodót találnia a hitnek. Ó, Uram, miért? - kérdezte csak úgy magában, oly sokat, hogy a végén már elfáradt, belefásult a kérdésbe. Végül a megváltás részben onnan jött, ahonnan maga sem gondolta: egy kis antikváriumból.

Eleinte alig, alig mert bemenni a könyvesüzletekbe, lévén, hogy német katona, aki magyarul olvas, ám később rájött, hogy ezzel a kutya sem foglalkozik, csak nem kell túl gyakran járnia egy adott helyre. Minden bizonnyal azt gondolták az emberek, hogy szuvenírt keres családjának, hiszen a katonák elég gyakran vásároltak össze különféle tárgyakat, legyen az könyv vagy zsebóra avagy pipaszár.

Hamar rájött, hogy nagyobb könyvesüzletekbe hiába teszi be a lábát. Egyrészt a nagy könyvmennyiség alaposan kifárasztja, nincs elegendő ereje a koncentrációra, hogy minden címet elolvasson, latolgasson, esetleg belekukkantson a valamit ígérő fedőlapok mögé. Ezért inkább kisebb üzleteket választott, nagy fáradtsággal felkutatta azokat, s örömmel vásárolgatott. Végül már nem múlt el hét, hogy ne vett volna legalább két könyvet. Ennek következtében sokat haladt a magyar nyelv tanulásában. Immár folyékonyan tudott olvasni, csupán egy-két szó okozott olykor fejtörést. Kénytelen volt elismerni: az a szigorú nevelés, mit kapott Franz igazgató iskolájában, többek közt azt is megerősítette benne, hogy olykor erejét meghaladó feladatokat is képes legyen hosszabb idő elteltével megoldani. S ezek egyike volt a magyar nyelven való olvasás, s olvasás közben a magyar nyelven történő gondolkodás.

Könyvkereső útjai egyikén talált rá egy sikátorban meghúzódó kis antikváriumra. Részleges antikvárium, állapította meg, mihelyst belépett, hiszen újabb kiadványok is sorakoztak az egyik apró szekrénykében. Öreg, fehér szakállas bácsika köszöntötte, s látszott arcán, hogy felettébb örül a potenciális vásárlónak. Khajmor ismerte már ezt a mosolyt: a nagyobb könyvesüzletekben a mohóság mosolya, itt pedig nem más, mint a mindennapi kenyérnek való örülés. Odalépett a polcokhoz, válogatni kezdett. Az öregember hagyta, s ennek a katonára roppant örült, hiszen csaknem minden üzletben az eladó ott tüsténkedik a válogató sarkában, s ezáltal elrontja a könyvvásárlás ízét. Mert egy könyvet kiválasztani és megvenni olyan, mint meginni apró cseppekben egy pohár húszesztendős bort, gondolta Khajmor, miközben a könyvek között válogatott. Fél óra után két könyvvel a kezében a kissé poros pulthoz lépett.

- Ezek lesznek... - mondta, miközben zsebében kutató börtárcája után.

- Hát maga tud magyarul? - kérdezte az öreg, miközben kék papírosba csomagolta a könyveket. Mindegyiket külön. - Akkor ezt el is fogja olvasni, nem? Mert úgy hiszem, nem ajándéknak viszi...

Khajmor kissé félszegen mondta, hogy igen. Az öreg bácsi meg bólogatott. Aztán azt mondta:

- Azért még lenne itt valami, amit el kéne olvasni. Csak aztán ne törrel jöjjön vissza, ha elolvasta. Nem is drága könyv, nem. S a szerző magyar. Mert magyarnak kell lennie az embernek, hogy jó könyvet írjon - magyarul. De egyéb nyelven is... - legyintett, s a katonára nézett. Hozzátette: - Nem azért mondtam, hogy... tudja maga is.

A háta mögött lévő szekrény ajtaját kitérte, onnan előhúzott egy olcsó kivitelezésű könyvet. Khajmor elé tette.

- Latin? - kérdezte a katona, miután elolvasta a címet.

- Nem latin az, most mondtam, hogy magyar könyvet adok.

- Akkor miért Scientia Sacra a címe? - kérdezte Khajmor, s ekkor már maga is látta, hogy magyar a könyv szerzője, hiszen a neve Hamvas Béla.

- Azt jelenti, hogy szent tudomány - sodorta meg szakállát az öreg bácsi. - S aztán latinul igazabb. Talán azért. De jó dolgok vannak benne. Nagyon jó dolgok. Kell egy csepp lélekmelegítő ezekben az időkben. Olvassa csak - mondta, miután látta, hogy a katona kinyitja a könyvet, s beleolvas.

„Az emberi történet időszámításunk előtt körülbelül hatszáz esztendeig folyamatosan összefügg; ekkor egy vagy két, de semmi esetre sem több mint három nemzedék alatt az idő megváltozik. A hatszáz éves megelőző és követő kort csaknem kézzel kitapintható függöny választja el; hogy mi az, ami a függöny előtt, mifelénk van, világos; azt, ami a függöny mögött van, találgatni kell” - olvasta a katona. Felnézett, az öregember világoskék szemébe:

- Azt hiszem, ezt is megvásárlom.

- Na ugye... csak aztán vissza ne jöjjön, késsel... Mert vannak abban erős dolgok is, nagyon erős dolgokkal. S nyíltan a maga szemébe mondom, hogy maga német, s lesznek olyan gondolatok, melyeket aligha tud majd megemészteni. Mint egykoron az egyház a kopernikuszi elméletet... Na, de adja ide, becsomagolom.

Khajmor nézte az öregember fúrge ujjait.

- Mondja, hány esztendő maga?

- Eljárt már az idő felettem... hetvennyolc esztendőt számlálnék.

- És miért dolgozik még mindig?

- Nem fiam, én már nem szoktam... Csak néha kell. Jutka lányomnak is dolga van olykor. Ő szokott itt árulni, én csak ülök fenn a szobába - mutatott felfele, a mennyezetre -, újságot olvasgatok, pipázgatok, könyvet olvasgatok.

- Hányan vannak?

- Ketten, fiam, ketten.

- S meg tudnak élni a könyvekből?

- Azt már nem. De az én édes gyermekem nagy fel tudja találni magát. Nem szenvedünk szükségét jóformán semmiben. Hozza haza a lisztet, a kenyeret, a rizst, a pipadohányt, még húst is, ruhát, lábbelit is. Apuka, mondja, mikor megkérdem, hogy honnan vannak ezek a drága dolgok ezekben a rettenetes időkben, maga csak ne törődjön semmivel, ne kérdezze. Vannak, és kész. Örüljön neki. S édes fiam, az én koromban bizony már túl kell lenni az efféle kérdéseken... Hát van, hát van, örülök neki. Édes drága gyermek...

A lány eladja magát, gondolta Khajmor, miközben fizetett. Eladja magát, mint oly sok más nőszemély. Elköszönt, kilépett az utcácskára, ott folytatta tovább a gondolatsort. Eladja magát, mint sokan mások. Mert kell a betevő falat, vagy egy pakli dohány. Elmennek néhány pakli cigarettáért, két kenyérért, egy kevés konzervért, egy lábbeliért is. Akkora szükség... S elmennek még a nemesasszonyok is. Akiket a háború, avagy a háború előzményei megfosztottak minden vagyonuktól, minden bevételüktől, így nem maradt más választásuk. Nem egy katonatársa azzal dicsekedett, hogy előző este X. grófnéval hált, húsz pakli cigarettát adott ezért neki.

- Nagy tarifát fizettél neki, öreg - kacagták a többiek. Mire az:

- Hát grófnő az, mit akarsz?

- És a gróf addig mit tett?

- Átment a másik szobába.

- Tényleg?

- Tényleg így volt, esküszöm. Húsz pakli cigaretta egy grófnőért. Nem volt nagy a tarifa, az biztos.

Nem, nem volt nagy tarifa. Khajmor tudta, hogy a katona által elbeszéltek tökéletesen megfelelnek a valóságnak. Mikor az emberek mindent eladtak, nem maradt hátra más, mint tulajdon lányukat, feleségüket prostituálják. Ahogy haladt az utcákon, elméjébe ötlöttek a bolhapiacokkal kapcsolatos képek: hogy mekkora kacathegyek voltak ott, az csaknem elképzelhetetlen. Ám a kacathegyek közt igaz értékek is voltak: könyvek, ritkaságszámba menő

lemezek (Khajmor itt vásárolta meg Beethoven összes szimfóniáját, Strauss jó néhány művét, és néhány Brahms lemezt is, mindössze néhány pakli cigarettáért és öt konzervért, s további három konzervért meg egy pakli cigarettáért jutott a lejátszókészülék tulajdonába), ezüst-, olykor aranytárgyak, festményeket, hangszereket, s ha valaki ismerős ajánlotta be az eladónak, akkor még rádió is. Utóbbiért pedig csaknem biztos volt a halálbüntetés. Ám az emberek ki voltak éhezve a hírekre, és aligha lehet őket hibáztatni abban, hogy nagyobb hitet adtak a külföldi híreknek, mint a náci avagy a magyar, román propaganda által hangoztatott információkra.

A kaszárnya szobájába érve az asztalra helyezte a könyveket, ki sem csomagolta azokat, hanem elment vacsorázni. Mikor az estebédnek vége lett, csak utána fogott neki a bontogatásnak. Összegyúrta a papírosokat, eldobta. Majd egyenként vette a könyveket. Szándékosan hagyta utolsóinak a Scientia Sacra-t.

Az első két könyv meglehetősen közönséges volt. Az egyik valami banális szerelmi történetről szólt, úgyhogy mosolyogva félretette (jó lesz az a pihenés óráiban), a másik meg a magyarok történetéről szólt. Ezt a könyvecskét már alaposabb megfontolással vásárolta: Cseh ugyan mesélt olykor e nemzet történetéről, de ez messzemenően nem elégtette ki. Ezért vásárolta meg Horváth Mihály könyvét, A magyarok történetét, melyet dr. Marczali Henrik dolgozta át, alakította a magyar diákok tantervéhez. Cseh egyszer megemlítette a könyvet, mint forrás, melyből meg lehet tudni a magyarokról egyet s mást.

Végül a Scientia Sacra. Kissé elbabrált a könyvvel, mintha nem merné kinyitni, aztán belelapozott. Szeme átszaladt a tartalomjegyzéken, s fintorogva vette észre, hogy az ottan felsorakoztatott szavaknak mintegy felét egyáltalán nem érti. De nem tette le a könyvet, hanem olvasni kezdte. Ekkor már egészen besötétedett, ezért elsötétítette az ablakokat, lámpát gyújtott, tovább olvasott. Nehezen, roppant nehezen ment. Nemegetszer már azon volt, hogy abbahagyja, lefekszik, vagy írni fog valamit emlékeiből.

Ám mintegy ötven oldal után örvény kaptá el, melyből nem tudott szabadulni. Az oldalak, a szavak roppant súlyosak lettek, s bár Khajmor érzése az volt, hogy e szörnyű könyv minden egyes mondata ugyanazt mondja, jóformán a szavak vannak csak másként behelyezve a rövid mondatokba, mégis minden szónak, minden mondatnak, gondolatnak más és más értelme volt, más súlya, más fénye. Csöndes fény ez, szomorú fény ez, gyalázatos fény ez, nihilista fény ez. Olyan, mint egy semmi: mégis markolható, sőt, ütlegetni lehet vele, ölni lehet vele, sírni lehet vele. Barát, mely nincs, ám mégsem ereszt, s ez által már-már ellenséged.

Kürtszó. Szemeit megdörzsöli, s most veszi észre, hogy arca egészen nedves, mi több, zubbonya is, melyet le sem vetett magáról. A hajnal pislákol az ablakban, megvilágítja a poros párkányt, pirosra festi a fehér, koszos, penészes falakat. Az udvaron egyre rivall a kürt, ébresztőt fúj. Khajmor leteszi a könyvet, automatikusan kioltja a lámpát, feláll, megmosakszik, nedves ronggyal letörli csizmáját, kiegyenesíti testét, végigsimít zubbonyán, megigazítja övét, pisztolytáskáját. Határozott léptekkel megy az ajtóhoz. Megbotlik a vaságy lábában. Elesik, fejét beveri. Eszméletét veszíti.

A laktanya kórházában tér magához. Ápolónő áll ágya mellett, kedvesen mosolyog. Khajmor látja, hogy ajkai mozognak, érzése az, hogy az ápoló beszél hozzá, de hangot nem hall. Kábult, nagyon kábult. Fél szemét kötés takarja, s érzi, hogy a kötés egész tarkóját beborítja. Kérdezni akar valamit, de elalszik. Mélyen, nagyon mélyen alszik, több mint tizenöt órát. Mikor felébred, csak akkor tudatosul benne, hogy a kórteremben van. Körülnéz, s a húsz ágyas teremben alig lát valakit. Rajta kívül még négy beteg van. Süket csend. Füléhez nyúl, megigazítja a sértő kötetést, nem hallja a motoszkálást. Pedig kellene, hiszen a fülén mozgatja a gyolcsot. Ekkor

megkopogtatja a vaságy korlátját. Nem, még mindig semmi. A kopogtatásra felnézett három beteg, a negyedik meg sem moccan.

Khajmor nem érti, hogy mi történik vele. Pár percbe beletelik, míg ismét füléhez mer nyúlni. Ekkor erősebben motoszkál a kötéssel, de semmiféle hangot nem hall. Kétségbeesetten körülnéz, látja, hogy két beteg beszélget, de ő egyetlen szót sem hall a beszélgetésből. Ekkor tudatosul benne:

- Megsüketültem - mondja ki hangosan, s kicsit reménykedik is. Hátha... de még saját hangját sem hallja.

A három fekvő ránéz, arcukon semmiféle érzelm. Pár pillanat múltán tovább folytatják a beszélgetést.

- Doktor! - kiáltja Khajmor, mire ismét ránéznek. De egyikük sem moccan.

- Doktor! - ordítja Khajmor, s ekkor az egyik beteg feláll, az ajtóhoz sántikál, kinyitja. Pár perc múltán jön a doktor. Ezalatt Khajmor megragadta az ágy korlátját, s úgy szorította, hogy belefehéredtek az ujjai.

A beteg Khajmor ágyára mutat, majd visszafekszik. A doktor odamegy Khajmor ágyához, beszélni kezd, hevesen gesztikulál. Khajmor ökölrel csak a korlátra:

- Nem értek semmit! - ordítja németül.

A doktor tovább beszél, mintha ügyet sem vetne a katona kifakadására. Khajmorban ekkor tudatosul: az orvos előbb magyarul beszélt, most németre fordította a szót.

- Nem hallom, hát nem érti?

A doktor abbahagyja a magyarázást, a gesztikulálást, feltámasztja állát kezével. A katona elkeseredetten nézi. Majd papírt és ceruzát vesz elő, ír valamit, Khajmor elé tartja. Maga beverte a fejét - olvassa.

- Ezt magam is tudom - mondja. Valami szörnyű hidegség uralkodik lelkében, hogy még saját hangját sem hallja.

Hallása ideiglenesen ment el, valószínű, hogy pár napon belül fog hallani - írja tovább az orvos.

- Úgy gondolja? - kérdezi Khajmor, s csaknem röhög az idegességtől, a dühtől. De meg is könnyebbült valamennyire.

A doktor igent int. Nem túl meggyőző igent.

Néhány nap múltán kiengedték a kórteremből, csak kötözésre kellett visszajárnia. Tarkójától homlokáig hasadt fel feje bőre, jobb halántéka mellett meg be is tört koponyája. Mikor visszament szobájába, akkor látta, hogy a vaságy matractartó vasszalagainak egyike nincs jól lerögzítve, a kiálló rész hasította fel fejbőrét, koponyája pedig az eséstől tört be. Két hét szabadságot kapott felettesétől.

Az első napokon feküdt ágyán, tompa, letargikus állapotban. Olykor hangosan beszélt, hátha meghallja hangját, persze hiába. Fülére szorította kezét, imádkozott, könyörgött Istenhez, ne engedje hallását végleg elveszíteni. Vagy könyvekhez nyúlt, de tüstént le is tette azokat, képtelen volt szavakkal foglalatostkodni úgy, hogy tudja: voltaképpen csak szeme olvassa azokat, füle képtelen hallásukra.

A későbbiekben pedig hosszú utazásokat tett fektében. Ismét eszébe jutott nagyanyja, aki két szelet kenyeret egymásra tett, s úgy aprította bele a levesbe, apja, aki a nemzetiszocialista elméleteket egyszerre tárgyalta az Evangélium tanításaival, anyja, akinek anyyi ereje sem volt,

hogy akár egyszer is szembeszálljon apja erőszakos magatartásával. Vagy nővére, akinek hallgass volt a neve. S döbbsen fedezte fel, hogy a lehető legszemélytelenebb családi életet élt: együtt voltak, de nem voltak egyek, csak a név, a családnév fogta össze őket, semmi egyéb. Hiszen a közös otthon a kis falucskában vagy Münchenben semmi egyéb nem volt, mint négy fal s egy tető, mely közé, alá összehúzódtak. Melegedtünk egymás sánya melegénél, mint elázott, megfagyott vadállatok, ettünk az ételből, mint a Német Birodalom isteni áldása által juttatott porcióból, s melyért oly hálásak kellett legyünk: íme, Hitler, a német nemzet gondokat viseli. Hányingere támadt, mikor eszébe jutott, hogy az iskolában a nem árja fajú gyermekek eltávolítását kérte, s Franz igazgató megintette: ne legyen türelmetlen.

Zavaros álmai voltak éjszaka: Ingriddel szeretkezett. A történetek mintha más vonalon szaladtak volna tovább, az ő akaratától teljesen függetlenül: felmennek a vendéglő szobájába, leülnek az ágyra, rágyújtanak, ő mohón nézi Ingrid harisnyás lábát, a lány meg felhúzza szoknyáját, kilátszik combja, megvillan alsóneműje; ő lehúzza csizmáját, a lány kikapcsolja övét, kabátját, s maga mellé húzza a nyikorgó, kissé nedves ágyra. Magához öleli, előbb durván, kéjesen, körmei belemetsződnék bőrébe, aztán simogatni kezdi, egyik pillanatról a másikra, megcsókolja: ajkai puhák, nedvesek, érintésük tiszta, nyugtató és érzéki, izgató, de nem mohó vágyat ígérő. És ezután szeretkeztek, hosszasan, testüket előntötte a gyönyör, egymásba kapaszkodtak, minden mozdulatukkal a másiknak próbálták igaz örömet szerezni. Majd elfeküdtek a kielégülés hamvain: egymás testén. Khajmor úgy fúrta arcát, fejét Ingrid vállához, hajába, mint gyerek, aki megpihen anyja ölében egy kiadós, játékban oly fárasztó nap után.

Minden ébredés süket volt, hangtalan, csaknem értelmetlen. Nem is volt ébredés, hanem a szemek felnyitása, egy hangtalan világra. Órák hosszat feküdt ágyán, olykor megtapogatta a kiálló vasat, mely felhasította fejbőrét, vagy a kötést simogatta végig, ért füléhez bátortalanul minden reggel: hallok? még mindig nem... jaj, még mindig nem... Uram...

Ám a hetedik nap estéjén felszökött: mintha hangot hallott volna: kürt hangját. A kötéshez kapott, mint annyiszor az elmúlt napokban: és igen, hallotta, amint ujjával megérinti a kötést. Megszólalt: hallotta saját hangját. Halkan ugyan, elmosódottan, szakadozottan ugyan, de hallotta. Ismét megszólalt: visszhang keletkezett koponyájában, fájdalmas visszhang, kénytelen volt leülni és füleire tapasztani, nyomni a kezét. Mikor ismét megszólalt, a hang előntötte: valósággal tombolt benne, sajgó fájdalmat idézett elő fülében és koponyája belsejébe. Nem tudta megállni: felkiáltott, ám a kiáltás olyan fájdalmasan hasogató, görcsös hangorkánt ébresztett benne, hogy eszméletét veszítette. Pár perc múltán magához tért, s a nagy fájdalom ellenére mosolygott: nem veszítem el hallásomat. Megszólalt, halkan, és ekkor tisztán hallotta hangját.

Felállt, kinyitotta az ablakot, kinézett a kaszárnya udvarára. Odalent az esti sorakozó szertartása: tisztán hallotta a katonabakancsok dőrejét, a névsorolvasó szavait, a válaszokat. Még ha fájdalmat is okoztak a hangok, ott ragadt az ablakban, képtelen volt betelni a hallás szépségével. S ahogy múltak a percek, egyre kisebb lett a fájdalom, hallása kissé tompa volt ugyan, de már hallott, hallott. Aztán becsukta az ablakot - ekkor már lenyugodott a nap, az elsötétítés végett koromsötét uralkodott a környéken, sehol semmi nesz, csak a denevérek éles csipogása.

Ráhúzta a fekete redőnyt az ablakra, lámpát gyújtott, leült az asztalhoz. A fiókból előszedte az irkákat, belelapozott. Vegyes érzelmekkel olvasta emlékeit, végül félrelökte az egészet. A könyvekhez fordult, meglátta Hamvas Béla könyvét. Elvette, beleolvasott. Kis idő után rájött, hogy egyetlen gondolatra, sorra sem emlékszik. Valamiféle örvény kerítette hatalmába, s ennek következtében mintha nem is az elméje, hanem a tudatalattija itta volna a gondolatokat, különös szavakat. Ugyan a sorok ismerősnek tündek, a szavak ismerősnek csengtek, de maga

az értelem csaknem teljesen idegen. Feljebb srófolta a petróleumlámpát - a kaszárnyában csupán a vezetőség használhat villanyvilágítást -, és ismét olvasni kezdett. Hamarosan ismét hatalmába kerítette a különös örvény. De most tartóztatta magát attól, hogy teljesen belekeveredjen, maradéktalanul átadja magát. Megpróbált úgy olvasni, hogy az értelmén is átsűrje a mondanivalót. És roppant nehezen ugyan, de sikerült. Nagyon sokat kínlódott a különös szavakkal, de annak ellenére, hogy nem értette mindig azokat, továbbmegy, tovább olvas. Több mint kettőszáz oldalon rágta át magát. Félreteszi a könyvet. Nem bírta tovább ezeket a gondolatokat. Értelme teljesen kimerült, de lelkében valami frissesség leledzik: hit? bizalom? olyan erő, melynek következtében az ember bizonyos fanatizmusra hajlandó. Maga sem tudta, ám érezte: ez így, igen, így van jól.

Hogy a könyvet többször is el kell olvasnia, az nem vitás. S hogy értelme meg tudjon birkózni az idegen szavakkal, hogy magáévá tehesse azokat, az sem vitás: szótárra van szüksége. Eszébe jutott a kedves öregember abban a lepusztult, de nyugalmas könyvesboltban, ő minden bizonyal segíthet. Khajmor sajnálta az öregembert. Lánya prostituálja magát, hogy a háborús időkben megélhessenek, s erről apja mit sem tud. Bár ekkor csodálni kezdte a lányt, hiszen meglehetősen kevesen képesek arra, hogy olyan embert lássanak el, aki már semmire sem használható, semmiben sem segíthet hozzá az élelem megszerzéséhez. Nemezszer tanúja volt, hogy családtagok lökték az utcára az öregeket, csakhogy maguknak elegendő enivalójuk legyen. Vagy éppenséggel az öregemberek hagyták ott családjukat, s mentek neki az utcáknak; nem volt ritka alkalom az sem, hogy öngyilkosságot követtek el. A telt gyomor elmélete most fontosabb minden hitleri eszménél, gondolta, és dühösen csapott öklével a szoba falához.

Másnap néhány konzervet dugott a zsebébe, egy kevés dohányt is, s elment megkeresni a kis üzletet, hogy egy értelmező szótárt vásároljon. Jó óra elteltével vette észre, hogy csaknem lehetetlen dologra vállalkozott: elfeledte az utcácska nevét, helyét, s a budai sikátorok zűrzavaros világában aligha kérdezhet meg valakit arról, hogy tud-e a könyves üzletről. Több mint hat órát bóklászott fel-alá, járt abban a rosszul megszerkesztett labirintusban, míg végül rábukkant az antikváriumra. Nagyot sóhajtott. A fene, jutott eszébe, hiszen szótárt máshol is vásárolhattam volna. Megrázta a fejét: na, de itt szükség is van a pénzre meg az élelemre, nem úgy, mint a nagy üzletekben.

Odalépett a barnára festett ajtócskához, melyről már pattogni kezdett a festék, kopogtatott, s belépett.

- No, hát adjon Isten - kapta fel a fejét az öregember. - Maga az ismét? S aztán bajonettel vagy pisztollyal jött vissza?

Khajmor mosolygott. Köszönt, majd zsebébe nyúlt, s elővette a pipadohányt.

- Ezt magának hoztam - mondta.

Az öregember megcsóválta a fejét.

- Van nekem is, fiam, van nekem is. Nem szorulok a németek dohányára. Már megbocsáss...

Khajmor megrázta a fejét.

- Magyar dohány... - hazudta.

- Hogy a szó ne érje el a ház elejét... - mondta az öregember, s elvette a dohányt. - Aztán mondja, mivel szolgálhatunk most? S tetszett-e a könyvecske? Meg mi történt a fejével? Tíz nap alatt már megjárta a frontot?

- Nem... - Khajmor szégyellte bevallani, hogy elesett, s beverte a fejét. De végül elmondta, hogy elesett, fejbőre felhasadt, hallását is elveszítette.

- Hát akkor most hogy hall?

- Ideiglenesen... Tegnap estétől hallok ismét.

- Hát mondja... Mit keres most itt?

Khajmor elmondta, hogy örömmel olvasta a Scientia Sacra könyvet, de oly sok idegen kifejezés van benne, hogy nem tudta egészen megérteni.

- Valami magyarázó szótár kellene - fejezte be.

- Hát... hát olyan nincs... - mondta az öregember. - Hacsak...

Ekkor nyílt a boltocska ajtaja, belépett egy lány. Huszonöt, huszonhat évesnek látszott, gondosan öltözött, kezében két szatyor.

- Jó napot - mondta kellemesen zengő hangon.

- Jaj, kedvesem - mondja az öregember. - Hát megjöttél.

Khajmor áll, nézi a lányt. Németül köszönésfélét motyog, közben meg átkozza magát, hogy képtelen fiatal lányok előtt erőt venni magán, képtelen megőrizni önbizalmát.

- Az úr egy idegen kifejezések szótárát keres.

A lány németre váltja a szót, elmondja, hogy nem rendelkeznek ilyen szótárral. Jöjjön vissza néhány nap múlva, akkorra majd rendelnek.

- Beszélj csak magyarul Jutka - inti az öregember. - Ismeri a magyar nyelvet a katona úr, mi több, magyarul is olvas.

- Igen?... - kérdezi a lány. Odaadja a két szatyrot az apjának: - Ezeket vigye fel apuka. Én majd segítek az úrnak.

- Na látja? - veszi át a csomagokat az öregember. - Gondoskodik rólunk a lányom... többet ne hozzon nekem pipadohányt. No, a viszontlátásra.

Elballagott. Az üzletecske végében van egy ajtó, melyet Khajmor eddig nem is látott, azt kinyitja, felmegy az emeletre. Léptei alatt megreccsentek a fából készült lépcsőfokok.

- Tehát - mondja Jutka, s a német katona szemébe néz merően, - jelenleg nincs ilyen szótár. Majd jövő héten szívesen látjuk. Jöjjön vissza akkor, kérem.

- Köszönöm... - mondja Khajmor, s már indul is kifelé. Az ajtóból visszafordul.

- Kérem tisztelettel - mondja, - kedves édesapja éppen mondani akart valamit, mikor Ön belépett. Merek arra következtetni, hogy azt akarta mondani: talán mégiscsak akad egy ilyen szótár. Igazán nagy szükségem lenne rá - nyúlt zsebébe, s tette ki a konzerveket az apró pultra.

Jutka elvörösödött. A konzervekre pillantott, visszaadta Khajmornak.

- Ezeket tegye el, kérem, nincs szükségünk rá. Kérem, mondja el, miért lenne oly nagy szüksége egy ilyen könyvre.

Khajmor belsejében ott motoszkált még a zavartság, de erőt vett magán. Nyíltan elmondta, hogy nagy hatást tett rá Hamvas Béla könyve, ám nagyon zavarja az, hogy nem tudja tisztán megérteni a könyvet az idegen szavak miatt. Ahogy beszélt, Jutka arcára visszatért a nyugalom, ezt látván pedig Khajmor egyre bátrabb lett. Már a könyv értelmét, gondolatvilágát kezdte fejtegetni, elmondta azt is, hogy az első olvasás alkalmával akkora hatással volt rá a könyv, hogy teljesen eltompította, s ennek következtében elesett, elveszítette hallását.

- De most már minden rendben van, azt hiszem... - fejezte be jó negyedórás beszédét.

- Nézze - mondta kedves, meleg hangon Jutka, - valóban van szótár, csak hogy az a személyes könyvtárunk része. Ám ha Önnek valóban akkora szüksége van rá, mint milyennek lefestette, boldogan átengedem önnek. Majd pótoljuk.

- Köszönöm - mondta a német katona.

- Kérem, maradjon itt egy percig, mindjárt jövök - azzal felment apja után.

Khajmor magára maradt. Örült az idegen szavak szótárának, persze, aztán zsebre tette a konzerveket, kissé csodálkozva, hogy a lány nem fogadta el azokat. Hiszen ez a néhány konzerv minden bizonnyal megmentette volna legalább egy éjszaka kellemetlenségeitől. Bár ezek után kissé nehezen fogadta el, hogy a lány prostituálja magát. Ám ezekben a nehézségekben, a nincstelenségben minden abszurd és tiszteletlen és mocskos tett, gondolat a valóságban minden magyarázat nélkül létező nyerhet, mi több, meggyőző igazsággá alakulhat át, és ezt ő is jól tudta.

Jutka visszajött, az asztalra tette a nehéz könyvet.

- Tessék.

Khajmor pénztárcája után kotorászott.

- Hagyja, kérem - mosolygott a lány. - Tekintse ajándéknak részünkről. Feltételes ajándéknak: majd máskor is vásárol nálunk.

- De... igen... köszönöm. Legalább a konzerveket fogadja el, nagyon kérem. A könyv helyett... kérem.

- Rendben, bár nincs szükségünk rá... illetve vannak emberek, akiknek van - mondta Jutka. - Adja csak nyugodtan.

Khajmor átadta a dobozokat, közben hideg ujjai a lány meleg tenyeréhez értek. Borzongás futott végig hátán.

- Köszönöm. Jöjjön máskor is.

- Igen. A viszontlátásra - lépett ki a nyikorgó ajtón.

A szótár kitűnő segítőeszköznek bizonyult. Szabadsága hátralévő részében semmi egyéb nem foglalkozott, mint Hamvas Béla könyvének olvasásával. Hosszú jegyzeteket készített az olvasás mellé, megjegyzéseket, melyeket később visszaolvasott, hogy felfedezze: lassan már kezdett kialakulni hite, hite Istenben, a világ értelmében, sőt, még a nemzetiszocializmust is el tudta fogadni. Undora, haragja maga iránt sokat, nagyon sokat csökkent. Kedélye kiegyensúlyozott, gondolatai határozottabbak lettek. A rendszeres jegyzetelést most már tudatosan művelte: akár csak az emlékek megfogalmazásában, a gondolatok megfogalmazásában is elérte azt, hogy tanítsa önmagát. Korrigálás, és újabb korrigálás: igyekezett minden hibáját emlékezetében tartani, hogy még egyszer ne kövesse el azokat. Hallását teljesen visszanyerte, csak a kötés emlékeztette arra, hogy súlyos balesetet szenvedett. Végül levették a kötést is, maradt egy borotvált csík fején, csúnya öltésekkel barázdálva. Később kiszedték a varratokat is, dús haja hamarosan ellepte a sebhelyet.

Gyakran eszébe jutott a kis antikvárium, az öregember és lánya. Szívesen félkereste volna őket, de úgy érezte, semmi mondanivalója, semmi oka arra, hogy keresse a velük való érintkezést. Hiába próbált koholni valamiféle nyomorult kis okot, képtelen volt magának hazudni. Bosszúsán nevetgélt ezen: pedig mily szívesen viszontlátta volna a békés kis üzletet!

Újra megkezdte sétáit a városban. Ide-oda ment könyveivel, olykor füstös zugkocsmákban, máskor meg fényes vendéglők teraszán ült le, rendelt vörösbort, esetleg valami harapnivalót. Figyelte az embereket, a mindennapi kis történéseket, olykor elképesztette a nyomor, a

nincstelenség, az erkölcstelenség, melyet a háború kényszerít az emberekre. Sajátos ítéletet fogalmazott meg magában: háború azért van, mert az emberek így akarják. A köznép akarja így. Ha engedelmeskednek vezetőiknek, menetelnek a frontokra, ontják egymás véré, akkor bizony maguk is akarják, nem csupán Hitler vagy Mussolini, vagy más vezetők. Ha felállnának a vezetők ellen, ha nem engedelmeskednének nekik, akkor talán más lenne minden, nem lenne háború. Később rájött, hogy tévesen gondolkodott: az emberekben inkább a hallgatáshoz van erő, mint az ellenszegüléshez, a tudatos, önálló gondolkodáshoz.

„Nem vagyunk birkák, az teljességgel bizonyos. Emberek vagyunk. Csak emberek. Ha valakit megkérdezel, hogy akarja-e a háborút, nemmel válaszol. Ha viszont felteszed neki a kérdést, hogy miért nem tagadta meg a katonai szolgálatot, szemedbe nevet: hogy kivégezzenek? Vagy mocskos frontmunkára küldjenek? Akkor már inkább a katonáskodás.

És itt vannak az asszonyok. Férfi már alig maradt az országban, a hátszágokban. Habozás nélkül megcsalják távoli férjeiket. Miért? Nem is kérdés ez. Azt tapasztalom, hogy a halál közelségének érzése fokozott nemi aktivitásra serkenti az embereket, legyen az asszony vagy férfi. A prostitúció természetes, azon hallgatólagos bűnök közé tartozik, melyeket csaknem kötelező elkövetni az életben maradáshoz. A katonáktól pedig egyenesen elvárják, hogy erkölcstelenek legyenek. Habár nem állnak úgy a dolgok, mint a Nagy Háború idején, mikor a hadsereghez bordélyházak is tartoztak, melyeknek működését, a prostituáltak normáját és tisztálkodását a parancsnokság határozta meg, azért félhivatalos formában léteznek ilyen jellegű házak, melyek csaknem az intézmény szintjén működnek. Nem egyszer tanúja voltam, hogy a tisztek a katonák figyelmébe ajánlották ezt és ezt a nyilvánosházat, mi több, olykor kötelezték embereiket, hogy igénybe vegyék az ott található lányok szolgálatait. Ennek magyarázata roppant egyszerű: a lányok bevételéből a tisztnek is jut valami, mert a tiszt egyfajta szerződést kötött a nyilvánosház tulajdonosával.

Akár azt is mondhatnám, hogy a háborúnak két olyan feltétele van, mely hozzásegít az életben maradáshoz: a golyó, hogy védekezz - a férfiaknak; és a nyilvánosház - a fiatalabb lányoknak, asszonyoknak, ám férfiaknak is, hiszen furamód ritka az az alkalom, hogy bordélyházra hulljon a bomba. Azt is írhatnám, hogy még az ellenség is megkíméli a prostituáltakat: ki tudja, mikor lesz szüksége rá” - jegyezte fel irkájába.

„Miként lehet ezt önön valójában megmagyarázni - folytatta tovább -, miként lehet ezt önön valójában felfogni? Nem tudom, sohasem fogom megtudni. Múlnak a hónapok, és a háború egyre szélesedik, egyre több áldozatot követel. Igaz, mi, németek mindeddig nyertünk. Ám előbb vagy utóbb veszíteni fogunk. Nincs olyan Isten, aki megengedhetné, hogy megnyerjük ezt a nagy háborút. Immár annyi könyörgő lélek, csonka lélek, megnyomorított lélek fekszik az Úr lábainál, hogy ennek hamarosan vége kell legyen. Egy háborúnak sincs semmiféle purifikáló jellege, miként tanítják a németek, vagyis mi magunk, nincs semmiféle darwini jellege, mert az erőset éppúgy szétveti a golyó, sebesíti meg a gránátszilánk, robbantja szét a bomba, mint a gyengét.

Mi németek semmi egyebet nem szültünk a világra mint halált, egy idealista halálnemet. Mert igen, vannak honfitársaim, akik mélységesen meg vannak győződve a nemzetiszocialista elmélet igaz mivoltáról, Hitler szent mivoltáról. Keserűen nevetve írom: miként tud az SS Istenre hivatkozni esküjében, mikor mi, németek Istent halottnak tekintjük - persze nem más után, mint Nietzsche szavainak, gondolatainak rossz értelmezése következtében. És most ténylegesen az ő szavaival vagyok kénytelen szólni: emberiek vagyunk, túlságosan emberiek. Tagadhatatlan az, hogy semmi heroikus nincs bennünk. Egy háborúban valaki vagy bolond, vagy szerencsés, vagy fél, ezért, ennek következtében cselekszik - és ezért még ki is tüntethetik.”

Letette a tollat, tünődve nézte az előtte lévő borospoharat. Nyúlt a kancsó után, hogy megtöltse az üres ivóedényt, de alig egy kortynyi ital csordult ki a kancsóból. Becsukta az irkát, a könyvek mellé helyezte, majd kancsóval a kezében a pulthoz ment, hogy teletöltse. Kisebb sor volt ott, ezért türelmesen várakozott, gondolataiba mélyedt. Mintegy tíz perc után visszament asztalához a teletöltött korsóval. A földet seprte tekintete; letette a korsót az asztalra, leült. Észre sem vette, hogy Jutka ott ül vele szemben. Akkor kapta fel fejét, mikor a lány köszönt:

- Jó estét. Látom, írogat is.

Khajmor felkapta fejét, elmosolyodott, elpirult.

- Észre sem vettem... Igen... Jó estét Önnek is... Hogy kerül ide?

Jutka letette kezéből az irkát.

- Már jó ideje ott ülök a szomszédos asztalnál. Elnéztem, ahogy jegyzetel... - kezdte, kissé akadozva. Hirtelen kirobant: - Nézze uram! Mikor apám elmesélte, hogy eladott önnek egy példányt Hamvas Béla könyvéből, roppant megharagudtam rá. Alaposan megszidtam. Bizonyos voltam abban, hogy Ön... Ön kém! S mikor másodszor is üzletünkben járt, és én beléptem, és megláttam a kötést a fején, biztos voltam abban is, hogy alaposan elverték valahol, mert olyas valamibe dugta az orrát, ami nem Önre tartozik. De az, ahogy Ön a könyvről beszélt, meggyőzött arról, hogy Ön nem kém. Ám megláttam Önt a másik asztaltól, ahogy itt ír, s ebből arra következtettem, hogy Ön vagy levelet ír, vagy jelentést. Kénytelen voltam felhasználni az Ön távollétét, és írásaiba belepillantani. Tévedtem... ezért bocsánatát kérem. Ön nem kém, kedves...

- Khajmor... a nevem Khajmor - motyogta a katona.

- Kedves Khajmor... Jutka vagyok, Demeter Jutka...

- Tudom, édesapja mondta...

- Hagyjuk, kérem, engedje, hogy befejezzem, bocsásson meg... Tehát Ön nem kém, kedves Khajmor, hanem egyike a világ legérzékenyebb embereinek, ha ugyan használhatom a kifejezést egy olyan emberre, aki a német nemzet gyereke... Használhatom poharát? Bocsásson meg, Khajmor, de szokásommal ellentétben kénytelen vagyok arra kérni Önt, hogy töltsön már abból a borból, igazán szükségem van rá...

- Köszönöm... - mondta pár mohó korty után a lány. - Tehát Ön egy roppant érzékeny ember, Khajmor, roppant érzékeny... és igazán szeretném, ha megbocsátja, hogy kémnek néztem, egy aljas kémnek... Ugyanakkor hadd fejezzem ki tiszteletem, hogy ilyen nagyszerűen elsajátította nyelvünket... Uram, Ön hihetetlen...

És beszélt, egyre beszélt a lány, Khajmor pedig örömmel hallgatta, nézte a lány csillogó szemeit, heves mozdulatait.

- Érti tehát, hogy miről beszélek? Nem mondtam el túlságosan gyorsan, túlságosan érthetetlenül, kedves Khajmor?

- Értettem... s ha már Ön ily őszintén megfogalmazta gondolatait, nem lehetek ismét adósa - válaszolta a katona. Mély lélegzetet vett, és feltette a kérdést:

- Mondja, Ön is prostituált? Nem azért, mintha nem tudnám megérteni, hiszen ez a tevékenység napjainkban az egyik megélhetési forrás... Nem fejezem ki magam jól, bocsásson meg... Ám szükségem van válaszára... Nem tudom, miért. Bár érzésem az, hogy Ön nem bocsássa áruba testét... Még egyszer bocsássa meg merészségem...

Jutka pár pillanatig mosolyogva nézte Khajmort.

- Nem, nem vagyok örömlány, vagyok abban a szerencsés helyzetben, hogy nem lettem azzá. Hogy megnyugtassam, megértem kérdését, és ennek fontosságát az Ön számára. Bizonyára édesapám szavaiból vonta le téves következtetését...

- Igen, valóban így van...

- Nos, erről majd a későbbiekben bővebben beszélhetek, egyelőre azonban okosabb dolog hallgatnom. Kérem, értse meg. Most pedig szeretném, ha beszélne néhány percig magáról, az életéről. Igen, jól tudom, meglehetősen furcsa kérés ez, de leküzdhetetlen vágyat érzek arra nézve, hogy minél többet megtudjak Önről. Egészen biztos vagyok abban, hogy történt valami életében, ami ekkora változásra készítette. Írásaiból erre következtethetek. Beszélne erről? Igen, idegen kérés, egy idegen személy szájából, mégis arra kérem, hogy teljesítse.

Khajmor beszélni kezdett. Előbb akadozva, majd lassan-lassan uralkodni kezdett gondolatain. Ám némi idő múltán tűz lepte el, s elveszítette mondandójának fonalát. Összevissza beszélt, nem is vette észre, hogy több mint egy óra is eltelt. Önkéntelen vallomást tett, mindent, mindent elmondott Jutkának. Racionalitása teljesen helybenhagyta: ügyet sem vetett arra, hogy megokolja tettét, tetteit, csak beszélt, beszélt, beszélt. Egymás után dobta le magáról a terheket, végül már ott tartott, hogy a Bécsben történeteket mesélné el. Ám ekkor elhallgatott, és arcán könnyek jelentek meg. Egész testében remegett, valósággal úszott a verejtékben, egyszerre fázott, volt melege. Megtámasztotta homlokát, az asztalra bámult, hallgatott.

Jutka teljesen csöndben volt. Egyetlen szót sem szólt a sokáig tartó vallomás alatt, csak mozdulatlanul ült, mérően nézte a német katonát.

- Tovább... - mondta aztán, mikor látta, hogy a katona megtorpant mondandójában.

És Khajmor, mint valami kötél, dróton rángatott bábú, engedelmeskedett. Teljesen öntudatlanul peregtek szájából a szavak, mint vulkáni hamu, mint súlyos kődarabok. Jutka hallgatta, egyre hallgatta ezeket a súlyos szavakat, ezeket a roppant történeteket, s mikor úgy tűnt, hogy Khajmor befejezte, ennyit mondott:

- Te szegény...

Az 1942-es esztendő most oly távolinak tűnik, mégis, oly közelinek. A kis pad a ház előtt, most ez minden, ami valódi értékkel bír; az eperfák, a gyümölcsös, a kis kert, a kút, a zöld kerítés, mely kissé kopott, de kopottsága inkább szelíd, kellemes, időt mondó, mesélő, mintsem zavaró, igen, most ez minden ami van, ami kell, hogy legyen, és ennél több semmi, de semmi nem fér bele - mert nem is kell, hogy beleférjen. A vágyak nem lettek ugyan nevetségesek, de minden izzásukat elveszítették; itt ülni a kis padon teljesen vágytalanul, lenni a valamiben, igen, ez született meg, s honol most lelkében, örökkön örökké.

„Ingrid... hálás vagyok, de ugyanakkor kételkedem is... nem, nem benned, kedvesem, nem benned. De itt, az 1979-es esztendőben fel kell, hogy tegyem a kérdést, remélem, nem haragszol: megérte neked egy náci katonát megmenteni? Mit tettél ez általa? Mit tettél általam? S bocsásd meg merész kérdésem: de ha tudad, hogy meg foglak gyilkolni - hiszen tudnod kellett, ez bizonyos, tudnod kellett, mert tökéletesen ismerted a háború minden állomását, pillanatát, időpontját, s talán áldozatát -, miért jöttél fel velem a szobába? Nem hiszem, hogy halálod elé siettél, s most, hogy innen, oly sok év távlatából gondolkodom, azt kell mondanom: bízva jöttél fel... S talán nem is magadban, Istenben, hanem bennem, az emberben bíztál. Tévedtél? Nem. Mindössze az időpont... tudod... az időpont...

Megmentettél? Nem, kedvesem, nem mentettél meg. Nézd, ötvenmillió ember pusztult el abban a háborúban, ötvenmillió. Hittel vagy hit nélkül, nem fontos, igaz, nem lényegtelen. Ám mindet küldtek, erről megbizonyosodtam. Hit... miként is mondja a nagy Anzelm, a skolasztika mestere? Azt mondja, hogy a hit keresi a belátást, igaz? Jaj, mily sok kétséget jelent ki általa, mily fájdalmas kétséget. Én meg tudod, hogy mit mondok? Igen, tudod... azt mondom, hogy mindannyian hittel jövünk a világra, hittel, a hitünk az egyik tulajdonságunk, talán az egyetlen olyan tulajdonság, mely emberé tehet bennünket; a hitnek kapaszkodót kell találnia, Ingrid, a hitnek forrás kell, a hitnek tó kell, melyben alámerülhet. Igen... S hiszem azt, hogy bármilyen lehet az a forrás: lehet isteni, ha ugyan írhatom ezt, lehet emberi, vagyis nemzetiszocialista, kommunista, etatista, bármilyen lehet ez a kifejeződés, ez a kapaszkodás. És a hit formálni kezd bennünket, miként te ezt pontosan tudtad is. Emlékszel? - felkiáltottál, mikor leköttem a feszületet. A te hited.

Nem, most sem hiszek a feszületben, Ingrid. Nem tudok hinni egy megkínzott, rémületes körülmények között kivégzett, kereszten függő holttestben. Talán ha annak az embernek az igéit úgy hirdetnék, mint reményt, akkor igen. De a keresztt az a halál. Ötvenmilliót kellene ebben az esetben imádnunk: mind az ötvenmilliónak megvolt és megvan a maga keresztye. Ha úgy tetszik, még most is egyházellenes vagyok; egyházban nem leltem utat az én hitemnek.

Az érintésben hiszek, Ingrid. Mert mikor látok, hallok, tapintok, ízlelek, szagokat érzek, járkálok, lélegzem, nem mást teszek, mint érintek. Gondolataim meg ahhoz segítenek, hogy megérintsem emlékeimet, történéseimet: s mindez eltölt a legtökéletesebb érzéssel, mit - hitem szerint - ember érezhet. Oly sok szépség van ebben a világban, hogy csak lenni tudok benne: ha megmozdulok, máris zokogok, máris elönt ez... ez... ah... jaj...

Tudod, már azon is gondolkodtam, hogy számtalanszor kellene meghaljal ahhoz, hogy számtalan ember hitét megváltoztasd. De ez túl sok lenne, túl sokat kérnék tőled.

Kedves, már azt is tudom, hogy nem kell haragudnom magamra: nem vettem el az életed, te adtad nekem. Igen, sokan nagyon különösnek találnák, hogy itt írok neked, beszéllek hozzád: gyilkos beszél áldozatához. Nevetnem kell: tévednek, nagyot tévednek.

Egyelőre nem maradt más, mint ezt írjam le: köszönöm.

Hiszem, hogy nem tévedtem túl sokat.

Igen. Itt ez a kis falevél. Mondjatok nekem csodálatosabbat. Mutassatok nekem olyat, ami szebb egy falevélnél. Mutassatok nekem olyat, ami nem múlik el soha, csupán azért, mert nem fél az elmúlástól.

Nem kell más, csak e kis falevél, mely szélein kissé száraz és töredezett. De mindez itt örök.

Higgyétek el nekem: még a hang is örök.

A találkozások egyre gyakoribbak lettek, s néhány hét után úgy keresték egymás társaságát, mint elrejtőző szerelmesek. Elrejtőzni... Ha kiderül, hogy Khajmor, oktatótízt léte, magyar lánnyal enyeleg, súlyos büntetés várt volna rá: azonnal a frontra küldik, le is fokozzák.

De a rejtőzésnek is megvannak a maga előnyei: így talán édesebb az a kézérintés, édesebb a mosoly, hiszen titokban történik. Ilyenkor minden egyes jelnek, mely szerelmet ígér, ereje meghatványozódik, halvány fehér fény gyúl ki körülötte, melynek színe lassan-lassan aranylóvá változik. Szerelmesek voltak egymásba, s egyiküknek sem volt elég ereje ahhoz, hogy ezt nyíltan ki is mondja. Pedig mily közel álltak ehhez a pillanathoz, s mily sokszor álltak közel... De minden ilyen pillanat ugyanakkor csapda is. Igaz, minden csapdák egyik legédesebbike.

Ám a szerelem beláthatatlan következményekkel is járt. Ha Khajmor mindedig valahogy elviselte a katonáskodás kötelekeit, most már dühödtt ellenkezés lépett fel benne mindennel szemben, ami nemzetiszocialista szellemben történt. A háborút már régóta elítélte, megvetette (és nem volt már egyedül, hiszen Hitler népe kezdett belefáradni a véget nem érő világkáoszba), nem tudta elviselni, hogy embereknek tartozik felelősséggel, százakat kénytelen kiképezni, hogy azok majd a biztos halálba meneteljenek. Nyomorúságot nevelt, halált fakasztott, ha nem is volt fegyver a kezében, ha nem is evickélt az orosz sártengerekben, merült alá a tengeralattjárókkal; ha nem is volt már nemzetiszocialista, továbbra is ezeket az elveket adta tovább, ezen ideák szellemében volt kénytelen oktatni. Döbbenetes, marcangolta a gondolat, Hitler olyan rendszert hozott létre, mely attól függetlenül működik, hogy gondolkodnak, avagy nem gondolkodnak az emberek.

Többször is megintették felettesei, hiszen már nem végezett alapos munkát a kiképzés alatt. Ekkor gondolt arra, hogy *mégis* kénytelen jól kiképezni alakulatait, különben a biztos halálba küldi őket. Két tűz közé került, mindkettőben a biztos halál leselkedett.

Jutka... ha a lányra gondolt, mindig megnyugodott, furamód eltűntek a zavaró gondolatok, az ördögi csapdák. Ritkábban megtörtént, hogy a lány napokig nem adott életjelt magáról, s ilyenkor aggódott: valami őrjárat kötött bele, börtönbe zárták, ki tudja, talán ki is végezték. Feltűnt az is, hogy Jutka sohasem beszélt arról, hogy hová megy, mit tesz ez a néhány nap alatt. Ő meg nem vette a bátorságot, hogy nyíltan rákérdezzen.

Sokat, nagyon sokat meséltek egymásnak. Khajmor újra meg újra feldolgozta a történeteket, s most, hogy segítőtársa is akadt, aki egyfajta tükröt tárt tettei elé, így önön tükörképét is láthatta, értelmezhetette, feldolgozhatta: imígyen valósította meg magában a nyugalmat, melyet sohasem veszített el többé. Megértette élete történéseit, Ingrid halálát. Igaz, utóbbit csak remélte, hogy megértette. Bár azt elérte, hogy a hangok elhalkuljanak, az emlékek lecsituljanak, a teljes megnyugvás messze volt még.

Jutka által életében először nyert bepillantást valaki életébe. A lány elmondta, az 1800-as évek végén még meglehetősen nagy vagyonnal rendelkezett családjuk, de a századelőn több csapás is sújtotta őket. Akkoriban nem Budapesten laktak, hanem Pusztaszabolcson. Hatalmas gazdasággal rendelkeztek, több száz hektár földdel. Az 1900-as évek elején egymást követték a száraz esztendők, ezért birtokuk egyre többet veszített értékükből. Nagyapja eleinte a béresek számát csökkentette, helyettük cigányokkal műveltette a földeket, később már a cigányokat sem voltak képesek megtartani. Apránként eladták a birtokot, a szárazság végett olcsó áron. Mikor Jutka 1915-ben megszületett, már alig ötven hektár földdel rendelkeztek. Születése után még súlyosabbak lettek a gondok: a nagy háború többek közt éhínséggel is sújtotta Magyarországot. Alig volt ember, aki megművelje a földet. Ezért nagyapja úgy döntött: eladják mindenüket, és Budapestre költöznek.

- Nagyapám egész életében a föld mellett volt, annak ellenére, hogy nemesi ranggal bír családjuk - ingatta fejét Jutka. - Úgy szerette a földet, mint tulajdon gyermekeit. Mégis megtette azt a hatalmas lépést. Meg kellett tenni, különben éhen vesztünk volna mindannyian. Így történt az, hogy a nagy háború végén, 1918-ban Budapestre költöztünk. Nekünk, gyermekeknek sem jelentett nagy örömet ez. Odalett a hatalmas udvar, az erdő, csak Baka kutyánkat hozhattuk magunkkal. Őt is láncon tartottuk egy kis udvarban. Csak három éves voltam, Khajmor, de már felfogtam, hogy mi történt családjunkkal. Úgy gondolom azért, mert a nagyon nagy gondokat a kisgyerek is pontosan érzékeli tudja, fel tudja fogni, ha ugyan nem is érti meg miértjét.

Azért előnye is volt ennek az ugrásnak. Apám leérettségizhetett, ekkor már jócskán betöltötte az ötvenedik életévét. Kissé furcsa, nem? De meg kell érteni az apámat. Egész életében a könyveket bújta, ebben hasonlít is rád. Az ő ötlete volt az is, hogy könyvkereskedéssel foglalkozzon családunk. Nagyapám vasáruüzletet akart nyitni, de apám azt mondta, elég vasat láttak az utóbbi négy esztendőben az emberek, mostantól szellemi táplálékra van szükségük. Nagyapám meg ráhagyta. Akkorra már elege volt mindenből, azt hiszem. Habár városba jövetelünkig vaskézzel tartotta a családot, ellentmondást nem tűrt semmiben, Budapesten néhány hét alatt teljesen összetört. Az egykori büszke öregúr alig néhány hónap alatt tőpörödött vénemberré változott. 1920-ban halt meg, vagy miként ő mondta, követte a feleségét.

- Késő gyerek vagy... - jegyezte meg Khajmor.

- Igen... - nevetett kissé szomorúan Jutka -, igen... Apám is késői gyermek, nagyapám negyvenöt volt, mikor megszületett. S az orvosok azt mondták, nem is marad életben. Rólam is azt mondták... de itt vagyok. Hát Demeterek vagyunk, a szó szoros értelmében. De mind ilyenek voltunk, vagyunk: későn születettek. Ilyen a fajtánk, talán valamiféle betegséggel rendelkezünk, mert közülünk egyetlen családtag sem képes fiatalabb korban gyermeket nemzeni. És közülünk senkinek sem tanácsolták az orvosok, hogy gyermeket akarjunk. Édesanyám négyszer vetélt el megszületésem előtt. S mikor én a világra jöttem, ő életét vesztette. Majdnem minden esetben így történik - mosolygott Jutka, kék szemében az anyját sohasem látó gyermek homályos árnyékával.

- A könyvkereskedés bevált - folytatta pár pillanat múltán. - Megéltünk belőle, ha nem is engedhettünk meg magunknak különféle dolgokat. Iskolába járhattam, érettségizhettem. Apám mindent megtett nevelésem, oktatásom érdekében, de egyetemre nem tudott járatni. Inkább maga mellé vett, az üzletbe. Különböző könyvekre hívta fel figyelmem, sokat olvastatott velem, ő tanított meg latinul, németül, sőt, egy kicsit ógörögül is. Bár utóbbit maga sem tudja valami jól.

1936-ban férjhez mentem. Attila már három esztendeje udvarolt nekem, apám is megkedvelte a nagydarab, barna szemű fiút, igaz, titokban kinevette esetlenségét. Így ő is támogatta házasságunkat. Magam valahogy nem voltam biztos ebben a lépésben, de mégis megtettem. Alig egy év után véget ért minden. Attila értésemre adta, hogy nem bír elviselni engem, személyiségem. Azt mondta, sokkal egyszerűbb lányra vágyik, és én igazat is adtam neki. Nem voltam az a személy, aki az ő igényeit kielégítheti. De nem haragudtunk egymásra, egyetlen pillanatig sem. Sőt, még most is találkozunk, olykor. Bizony, nagy segítségemre van... De a többről majd később...

Sorsunk a világválság után nehezedett meg. Érdekes az, hogy a nagy nyomorban az emberek vásároltak könyveket, de 1933 után, amikor már több pénzük volt, egyre kevesebbet. Néhány évig nagyon nehéz körülmények között éltünk. Távoli rokonaink olykor kisegítettek, anélkül, hogy kértük volna őket. Elfogadtuk a segítséget, ha nem lettünk volna abban a helyzetben, mi magunk is segítettünk volna másokon. Mikor Magyarország belépett a háborúban, akkor kezdett javulni helyzetünk. Később ezt is megérted.

Édesapám... sokban hasonlítasz rá, Khajmor. Ő is idealista, akárcsak te. Nagy a tudásszomja, s ezt olvasással próbálja enyhíteni. Akárcsak neked. Egyszer megkérdeztem tőle, bántja az, hogy nem tudta elvégezni az egyetemet, válasza nemleges volt. Hozzátette, így legalább megőrizhette szabadságát a tudásban. Így mondta: szabadságát a tudásban. Ő hisz a szabad akaratban, ugyanakkor hisz a sorsban is. Csaknem minden nehézségünket mosolyogva fogadta, mondhatni, hittel. Édesanyám halála sem ingatta meg hitében. Egyedül nevelt fel engem, akkor

már öregemberként, és nem morcosan, bogaras, szeszélyes, mogorva módon, hanem gyöngéd szeretettel. Olykor megintett, olykor megdicsért, egyiket sem vitte túlzásba. S arra is megtanított, hogy miként álljak meg a saját lábamon.

Rá is nagy hatással volt egy ember. Szellemi társát találta meg egy magyar íróban, gondolkodóban, akinek egyik művét már te is olvastad.

- Hamvas Béla? - kérdezte Khajmor.

- Igen, igen ő - Jutka nevetett. - Könnyű volt kitalálni, nem?... Kapcsolatuk nem nevezhető barátságának. Nem, inkább mindketten tudják egymásról, hogy vannak, léteznek, bizonyos dolgokban hasonlítanak egymásra. Igaz, vitathatatlan, hogy a Hamvassal folytatott beszélgetések következtében apám kissé megváltozott. Többet kezdett olvasni, sőt, még az írással is megpróbálkozott, utóbbit hamarosan abba is hagyta. Nem neki való, ezt teljességgel tudatosította, maga Hamvas is mondta neki.

Tudod, az a különös, hogy apám már túl volt a hatvanon, mikor mindez megtörtént, Hamvas Béla meg mindössze negyven éves volt. Ritkaság az, hogy hatvan esztendő emberre így tudjon hatni egy húsz évvel fiatalabb ember. De ehhez meg kellene ismerned őt - rázta meg fejét Jutka. - Látnod kellene, miként beszél, többet kellene olvasnod tőle.

És így tovább, tovább... Beszélgetés, öröm, találkozás a kis üzletben, eldugott vendéglőkben. Aztán elcsattant az első csók, megszületett az első ölelkezés, az első örömkönnny, az első csalódás, mikor Jutka nem jött el egy találkájukra. És megtörtént az első szeretkezés, kínok közt, de végtelen öröm közt is.

A szerelem könnyítette a háború kínjait, még ha ez olykor egyfajta illúzió is volt. Lassan elmúlt az 1942-es esztendő. Előző esztendő végén több csapás is érte a német hadsereget, ezekről azonban a náci propaganda mélységesen hallgatott; november ötödikén Afrikában, El-Alamein-nél verességet szenvedtek, ugyanez hónap végén Sztálingrádnál a szovjetek körbezárták a német hadsereget. 1943 elején a 2. magyar hadsereg megsemmisült a szovjet fronton. És az emberek erről mit sem tudtak. Csupán annyit érzékeltek, hogy kisebbek lettek a fejadagok, több bomba hull le városaikra, a Führer beszédei szenvedélyesebbek, egyre örvényesebbek, a Gestapo ereje növekedett, egyre több titokzatos vonat száguldott emberekkel zsúfolt marhavagonokkal valamiféle cél felé. Hogy hová, azt senki sem tudta bizonyosan. Sejtették: halálukba küldik ezeket a nyomorultakat, de nem sokat törték magukat ez felett, sőt sokan helyeselték is mindezt. Ugyanebben az esztendőben február másodikán a németek elvesztik a sztálingrádi csatát, Paulus megadja magát, annak ellenére, hogy Hitler kifejezetten az öngyilkosságot követelte tőle. S amit végképp nem tudott senki sem a Harmadik Birodalomban, az az, hogy a szovjet hadsereg Sztálingrád után megindult Nyugat felé. Február tizennyolcadikán totális mozgósítást rendelnek el a birodalomban. Mindenkinek kötelessége fegyvert ragadnia. És ekkor indult el útjára a rettegett gondolat: a háborút elvesztették. És egyre erősödött ez a gondolat, egyre fenyegetőbb, nyomorítóbb lett ereje, hatalma. Ráfeküdt az agyakra, a lelkekre, nem tűrt mást, mint automatikus engedelmisséget, melynek végső célja a biztos halál, a legteljesebb pusztulás.

Februárban, a mozgósításkor Khajmor már nem tartozott a német hadsereghez. Megszökött. Ingrid jóslata beigazolódott. „Te már nem harcolsz akkor”.

Alig egy héttel a mozgósítás előtt váratlanul kihallgatásra rendelték. Este hét órakor tért vissza a kaszárnyába, alighogy belépett a kapun, azonnal vizsgálóbizottság elé vitték. Kissé nyugtalanul, ugyanakkor valamiféle megvetéssel is hallgatta a vádakat.

Távollétében kutattak szobájában; miként ezt megokolták, rutinvizsgálatot tartottak ott, akárcsak a kaszárnya minden tisztjénél. Megtalálták írásait, lefordították, elolvasták. S néhány óras távolléte alatt meghozták az ítéletet: azonnal a frontra kell mennie. Holott ő már felkészült: nem éri meg a hajnalt.

- Erkölesi magatartásának köszönheti azt, hogy nem állítjuk puska elé - mondta nyersen az SS-Hauptsturmführer, akit a katonák ideológiai oktatásával bíztak meg, és jobb karja elvesztésének következtében rendelték kaszárnyai szolgálatra. - Soraiból az tűnik ki, többek közt, hogy ön hitét veszítette meggyőződéseinkben. Vélem, mindez a kényelmes kaszárnyai szolgálat következtében történt. Önnek frontszolgálatra van szüksége.

Khajmor megkönnyebbülve hallgatta, hogy a vizsgálóbizottság csupán feljegyzéseinek kisebb részét olvasta el. Ritka nagy szerencséje van.

- Írásait már megsemmisítettük, ne keresse azokat - folytatta a tiszt. - Készüljön. Holnap pontban tizenegy órakor egy csapattal a frontra megy. Leléphet.

Khajmor tisztelgett, kilépett az ajtón.

Hajnali három órakor távozott a kaszárnyából. Úgy ismerte az épületet, annak környékét, mint a saját tenyerét, ő szabta ki valamikor az őrszolgálatok útját is, melyeket az óta nem változtattak meg, úgyhogy majdnem gyerekjáték volt a szökés.

Négy órakor már a kis könyves üzletnél volt. Halkan kopogtatott. Halkan, egészen halkan. Néhány perc után a lány megjelent, beengedte. Khajmor elmagyarázta idejövetelének okát. Közben felébredt az öregember is, hálósípkásan jelent meg a lépcsőn. Jutka megnyugtatta.

- Ne aggódj - mondta, miután apja visszatért szobájába. - Tudok segíteni neked. Úgy gondolom, most el is jött ennek az ideje. Most feküdjünk le.

Megágyazott a szőkevénynek, majd maga is lefeküdt. Khajmor hamarosan elaludt. Akár egy gyerek; évek óta először aludt ilyen mélyen, nyugodtan, tisztán.

Hitetlenkedve rázta meg fejét, mikor reggel kávé illatára ébredt. Jutka hozta is a tálcát, az ágy melletti éjjeliszekrényre helyezte, miután odébb tolta a díszes olvasólámpát. Nevetett.

- Nem is tudom, mit mondjak - kezdte Khajmor, s jó szorosan magára csavarta a takarót.

- Először is azt, hogy jó reggelt - Jutka felemelte a fiú kezét, magához szorította. - Egy kicsit boldog vagyok... vége a katonáskodásnak.

Khajmor elkomorodott.

- Ne... nem lesz semmi gond, meglátod - sietett Jutka. Majd halkan hozzátette:

- Ha Isten is velünk van.

- Szőkevény vagyok - mondta a fiú. - És tudod, mi a sorsa azoknak, akik szőkevényt fogadnak be. Azt is tudod, mi lesz az én sorsom, ha elkapnak.

A lány egyre magához szorította a kezét, mosolygott. Pár pillanat után:

- Tisztában vagyok mindezzel, Khajmor, tisztában vagyok. Mégis, valami azt súgja nekem, hogy a dolgok rendben lesznek, ezért nem is nyugtalankodom. Meg aztán vannak kapcsolataim, vannak összeköttetésem, melyek veszélyesek is ugyan, de ebben a háborúban biztonságot is adnak.

- Számomra nincs mentség. Számomra nincs menekvés. Német katona vagyok, nem vetkőzhetem le bőrömet, nem változtathatom meg lelkemet. Hallod?! *Német* katona vagyok... Illetve voltam. Most hazaáruló vagyok. Sikerült magamat előreléptetni, ráadásul mindenféle felsőbb kinevezés nélkül. Ritka alkalom - Khajmor nevetett is, de még a takaróba is beleharapott dühös félelmében.

- Hagy abba, kérlek, hagyd abba.

- Mit? Miért hagyjam abba? Talán örültséget tettem.

- Ó, a fronton talán jobb lenne. Vagy esetleg fogságban. Sőt, halottan még jobb lenne. Akkor minden gond megoldódna.

Khajmor hallgatott. Szíve hevesen vert, képtelen volt csillapítani félelmét.

Jutka felállt, az ablakhoz ment. Elhúzta a sötétítőket.

- Istenem, mit teszel? Mit teszel? Meglátnak! Végünk.

A lány rákiáltott:

- Fejezd már be! Azt hiszed, hogy az egész hadsereg téged üldöz? Fejezd már be és hallgass meg.

Odament a kis szekrénykére helyezett tálhoz, Khajmor kezébe adta a kávé.

- Kóstold meg. Kérlek, kóstold meg.

- Hagyjuk ezt - rúgta le Khajmor a takarót.

- Tedd, amit mondok, és jobb lesz minden.

- Persze, egy csésze kávé már többször is megmentette a világot - de azért elvette a csészét és belekóstolt.

- Tessék, itt... - mondta, ám a csodálkozástól elakadt a szava.

Jutka mosolygott.

- Hiszen ez igazi kávé! Ez nem helyettesítő! Ez igazi kávé! Honnan? Honnan van?

- Ül le, kérlek.

Khajmor leült, a csészével kezében. Jutka melléje telepedett, megfogta a kezét.

- Voltál olyan kedves, hogy sohasem kérdezted, hová megyek el olykor, miért mondok le különféle találkákat. Nos, ez a csésze kávé is pontosan azért van, mert mi ketten olykor nem tudtunk találkozni. Tudom, kissé furcsán hangzik, de így van...

A fiú hallgatott. Aztán megszólalt:

- Mégis prostituálsz magad... Uramisten...

- Nem, nem, dehogy! Szó sincs itt erről, szó sincs. A dolgok egy kicsit bonyolultabbak. Hallgass végig, csak hallgass.

- Hallgatlak...

- Beszéltem már neked Attiláról - folytatta, miután elengedte Khajmor kezét. - Mondtam azt is, hogy még mindig tartjuk a kapcsolatot, olykor szükségünk van egymásra, kisegítjük egymást. Hogy titokzatos legyenek: eljött az ideje annak, hogy megtudd, honnan is van ez a kávé.

Khajmor hallgatott, dühe, kétségbeesése valamelyest alábbhagyott. Égő szemekkel nézte a lányt. Féltekeny lett, életében először. Sokáig nem tartott.

- Nos, ez a kávé ennek a kapcsolatnak az eredménye, így is fogalmazhatok. Kereskedést folytatok, Khajmor. Illegális kereskedelmet, bizony olykor olyan dolgokban is részt veszek, melyek nagyon kockázatosak.

- Nem értem...

- Még nem mondtam eleget. Magad is tudod, hogy a háború elsősorban elfogyaszt mindent, emberéletet, készleteket, kulturális értékeket, mindent. Nagy lomha dög, mely mindent felemész, mi útjába kerül.

- Igen.

- Bizonyos erőfeszítéssel azonban beszerezhetőek különféle javak. Elsősorban azért, mert sok embernek már nincs szüksége ezekre a javakra. Inkább eladja azokat, csak hogy életben tudjon maradni. Másodsorban ott vannak az állami készletek. Fegyverek és élelmiszer, ruházat, minden, amire a katonáknak szüksége van. Mi ezeket a készleteket felkutatjuk - Jutka kissé megnyomta az utolsó szót -, és megfelelő körülmények közt értékesítjük.

- Mi felkutatjuk? Mit jelent ez?

- Azt, hogy egyfajta partizánok vagyunk, Khajmor. Több százan dolgozunk együtt, ha ugyan ez a pontos kifejezés. Vannak köztünk gyermekek, öregemberek, asszonyok, férfiak, minden korosztályból... Te belső ellenállásnak neveznéd ezt, holott nem az. Tény és való, hogy olykor fegyvert kell fogunk, de megpróbáljuk elkerülni a halált. Nem ölünk meg senkit sem, mi is megpróbálunk életben maradni.

Elhallgatott. Khajmor csaknem türelmetlenül intett:

- Tovább!...

- Készletszállító teherautókat, vonatokat támadunk, térítünk el, erőszakkal vagy más úton elveszük ezeket, nagy részét értékesítjük. Fizetségül csak aranyat fogadunk el.

- Egy kicsit lassabban... Partizán vagy... Te a partizánokhoz tartozol.

- Nos, nem. Nem vagyok a szó szoros értelmében vett partizán.

- Vagyis rabló vagy...

- Ha úgy tetszik, igen... - rázta meg fejét a lány. - Én inkább azt mondanám, hogy a magunk módján próbáljuk vívni a magunk háborúját. Embereken segítünk, mindenkin segítünk. Ott vagyunk bizonyos helyeken, odacsapunk, mikor tehetjük... Éhezőket etetünk, titkos kórházakat létesítünk, kulturális értékeket próbálunk megmenteni, és így tovább. Megpróbáljuk legalább kis részét visszaszerezni annak, amit tőlünk elrabolnak. Attila pedig...

- Attila pedig?

- Harminc-nyolcvan személyből áll egy csapat, mindegyiknek van egy vezetője. A mi csoportunkat Attila irányítja. Olykor találkoznak a csapatok vezetői, különféle megbeszélések végett. Olyan személy, aki az összes csoportot irányítja, nincs. Hiszen nincs szükség rá.

Khajmor sápadtan hallgatott, több kérdése nem volt. Bántotta bizalmatlansága, Jutka szavai pedig teljesen védtelenül érték: sohasem feltételezte, hogy Jutka ellenállókhoz tartozik. Hallgatott azért is, mert nem tudta eldönteni: helyesen cselekszenek ezek az emberek, avagy nem.

- Most öltözz fel - intette a lány. S mintha kitalálta volna gondolatait: - Később lesz időd eldönteni, hogy kik, mik vagyunk. Hoztam neked civil ruhákat, azokat öltsd magadra. Ezt eltesszük másoknak - mutatott a német katonaruhára. - A hajadat is be kell fessük, dióbarnára. Nem ajánlatos szőke hajjal, kékes-barna szemmel mászkálnod mostanában. Nem bolondság, amit mondok? - kérdezte nevetve. - Fegyvered tartsd meg, csak tanuld meg jól rejtegetni. Civil vagy mostantól, Khajmor, nem katona. S főként nem német katona: ők mostantól kezdve az ellenségeid. Nem is annyira a te ellenségeid, mint életed ellenségei. Ha befejezted az öltözködést, gyere reggelizni.

Reggeli közben Jutka elmondta, igazolványt fognak számára kiállítani, magyar személyazonossági igazolványt. Továbbá szüksége lesz olyan iratra is, mely katonai szolgálatra való alkalmatlanságát bizonyítja. Utóbbira azért, mert gyanús az olyan férfiember, aki épp, egészséges, az illet az őrzékekkel azonnal ellenőrzik, igazolják. Khajmor bólogatott, fogalma sem volt, honnan tesz szert ilyen iratokra.

- Az igazsághoz tartozik az is, hogy ezek az iratok már készen vannak. Én már megterveztem szökésed, ezért nem ért váratlanul. Fel akartam ajánlani a lehetőséget neked, hiszen annyira akartad, de mindeddig azért nem tettem, mert nem voltam bizonyos benne, kész vagy-e rá.

- Már régen kész vagyok rá...

- Igen is, meg nem is. Még mindig képtelen vagy eldönteni, hogy helyes volt-e cselekedeted. Viszont ezt most tegyük félre. Később épp elég időnk lesz gondolkodni, beszélgetni róla.

Többet nem szóltak egymáshoz.

- Most el kell mennem - mondta étkezés után Jutka. - Mintegy két óra múlva hazajövök. Addig foglald el magad valamivel. Nehogy utcára menj! Lehetőleg kerüld el az ablakot is. Ha kopognak, ne nyisd ki az ajtót, inkább próbáld meg elrejtőzni. Nem hinném, hogy ide jönne valaki, de biztos, ami biztos.

Imádkozni? Nagyon jó dolog lehet, de én szükségét sohasem éreztem, még akkor sem, mikor egyetlen lépés választott el a haláltól. Igen, Isten nevét vettem ajkamra, de ennyi... Különös ezt leírni, de így van. Mégis, hazudnék, ha azt írnám, hogy nem hiszek Istenben. Hiszem Őt, aki valahol alkotja a világmindenséget, és értelmet ad annak, hogy figyelmem képes elgyönyörködni egy kicsiny kis kavicsban, levélben. Öröm ilyenkor nekem minden pillanat: ám már nincs is pillanat. Egyfajta egység van: én vagyok a kavics, a kavics meg Khajmor.

Imádkozni? Csöndesen, ébren kérni Istent arra, hogy valami jobb legyen? Nem, az ima olykor nem elegendő, s ennek számtalan példáját láttam. Olyan példákat, melyeket soha többé nem akarok látni. Mintegy ötven ember közvetlen gyilkosa vagyok, s ki tudja, hány száz embert öltem meg közvetett módon. Ima itt nem segít. De talán kezdetnek jó... Nem, nem tudom.

Tudod, Ingrid, mikor a szépségben vagyok, világosan érzem, hogy ez Isten. Vagy valami hasonló, melyet Istennel magyaráznak. Nem hiába írom ezt így: ilyenkor isteni jelenlét van, nem pedig Isten. Ez nagyon, nagyon nehéz. Inkább legendákkal, mítoszokkal tudom megmagyarázni. Ott van például az orleansi szűz esete. Őt állítólag Isten küldte a franciák közé. Nos, ha nem is az Atya küldötte, akkor is erőt támasztott. Jó erőt, jogos erőt.

Miben különbözik ő Hitlertől? Nos, attól, hogy Hitler ereje nem volt jogos. Senki sem tagadja, legkevésbé én, hogy vér kell a hit megvalósításához. Hitler nem a jogot követte, hanem az étvágyat. Ez a különbség közte és az orleansi szűz között.

Tudod, százazrek hitték azt, hogy a Führer Isten küldötte, s maga Hitler sem tagadta ezt, igaz, nem is támasztotta alá. Számptalan vénasszony helyezte ki képét oltárként lakásában, olvasta könyvét bibliájaként, számptalan egészséges, józan elmével rendelkező ember hitte, hogy ő az Isten küldötte. Mi történt ezen emberek hitével? Alighanem megváltozott, igen, nagyrésüknek megváltozott: megkapták áldozatukat.

Kétezer esztendővel ezelőtt elegendő volt egyetlen ember halála ahhoz, hogy a világ része-süljön a megváltásban. Manapság mindenkinek szüksége van egy Jézus Krisztusra. Tulajdonképpen ezért is tettem fel neked a kérdést: megérted, hogy feláldozd magam érted?

Miért nem inkább egy idegen? Miért nem inkább egy idegen ember egy távoli, idegen országban, akinek nem látom arcát, nem érintem testét, halálsikolya talán fülembbe sem jut, mert elnyomják a bombák robbanásai? Miért nem történt így, kedves Ingrid?

Olykor úgy érzem, tudom, miért értelmetlen ezt a kérdést feltenni. Meg is ígérem neked, hogy többé nem teszem fel.

Most ingatom a fejem, iszom egy pohár vizet. A hőség óriási, szerencsére nekem van hova húzódnom előle.

Megöregedtem. Pontosan hatvanegy évet számlálok, múlt héten töltöttem be. A második világháború után úgy múltak az évek, hogy észre sem vettem. Nem történt semmi sem. Igaz, magam fektettem a nem történésre a hangsúlyt. Nem akartam többé cselekedni, nem akartam emberekkel kapcsolatot tartani, nem akartam az élet felett fáradozni. Egyetlen fáradságom az írás. Néhány novellát, tanulmányt írtam az elmúlt évek alatt; ez idő alatt hozzád egyetlen sorban sem szóltam. Nem éreztem szükségét, nem volt, miért. Persze, kérdeztem, kerestem, kutattam, de mostanság ezt nem művelem, ezt már nem teszem. És ekkor kezdél el hiányozni, igen, hiányozni. Különös érzés ez.

Mondják, hogy az öregember bölcs, érett, nem tesz semmi mást, mint elfogyasztja az élete fáján beértett gyümölcsöt. Senki sem tudja előre, hogy ez a gyümölcs édes lesz, vagy savanyú.

Nekem nincsenek gyümölcseim, én csak kertem, ágyásaim, fáim termésének örülök. És nem érzem öregnek sem magam. Még sokáig fogok élni, talán az ezredfordulót is megérem. Nem, nem akarok krónikás lenni. Krónikásnak lenni roppant hálátlan dolog, a krónikásnak ítékeznie kell.

Ezt tette a világ is utánunk.

Nem voltunk gyilkosok, Ingrid, nem. Inkább állatok voltunk, kiket lehetett vezetni. Voltaképpen meg sem tudom magyarázni ezt.

Német katona voltam. Hittem a nemzetiszocializmusban, egyes kitételeit még manapság is elfogadom. Nem tagadom Hitlert, nem, csak nem akarom.

Érted már, hogy miért nem tudok imádkozni? Azért, mert akkor szólnom kell valamihez, valakihez. Holott a világ sokkal több, teljesebb annál, semhogy szólni lehessen benne. Igen, furán hangzik. Persze vannak emberek, akik tudnak imádkozni. Ironikusan írom, hogy Hitler is megtanított egy-két embert imádkozni.

A valóság az, hogy mi magunk sem tudjuk az igazat. Én a magam részéről annyit mondhatok: nem lehet csak egy eszmerendszert, csak egy ideológiát hibáztatni.

Az átváltozás sokkal könnyebben ment, mint Khajmor gondolta. Hamis iratait Jutka rövidesen meg is hozta. Ügyesen elkészített iratok, jóformán semmiben sem különböztek az eredetiektől. Immáron utcára léphetett, civil ruhájában, csaknem tökéletes magyar beszédével teljes biztonságban volt. Habár Jutka óvta attól, hogy hosszabb időre elhagyja a lakást, Khajmor nem sokat törődött a lány tanácsaival, figyelmeztetéseivel. A későbbiekben pedig arra kérte a lányt, hozza kapcsolatba csoportja tagjaival.

Meglehetősen hideg fogadtatásban volt része. Tudta, hogy még mindig nem múlt el az emberek gyanúja: ő kém, nem katonaszökevény. Jutka elmondta, többször is figyelmeztették, hogy az első gyanús jeleknél azonnal kivégezik. Ám telt-múlt az idő, s Khajmor nélkülözhetetlen tagja lett a csoportnak. Katonai, stratégiai, és szervezői képességeit felismerték, ezért gyakran felkérték: szervezzen meg különféle támadásokat, zavargásokat. Sokat habzott: saját népe ellen cselekedik. Tudatában volt annak, hogy a kiskatonák közül már meglehetősen kevesen hisznek a nemzetiszocialista tanokban, kiváltképp most, hogy a német hadsereg többször is vereséget szenvedett. Végül az aktív részvétel mellett döntött: egyrészt úgy érezte, ezen erkölcsi gondolatok nem eléggé erős érvek azzal szemben, hogy a csoport végül is jót cselekedik, hiszen általuk sok ember menekült meg az éhhaláltól. Másrészt pedig azt gondolta, ezeknek az embereknek joguk van az ellenálláshoz: bármennyire is áll a magyar kormány a Harmadik Birodalom mellett, a köznép nem osztja ezt a politikát.

Sok készletszállító vonatot, teherautó-konvojt támadtak meg, fosztottak ki szó szerint. A fegyvereket és az élelmiszer egy részét szétosztották a fegyveres ellenállók között, egy részét az éhezőknek juttatták, egy részét megtartották maguknak. Értékes dolgok is jutottak birtokukba: arany- és ezüsttárgyak, különféle művészeti alkotások, megannyi érték, melyet a németek gyűjtöttek be a megszállt országokban fosztogatásuk során.

Minden ilyen alkalommal négy-öt ember a csoportból életét vesztette. 1943 végén Khajmor súlyosan megsebesült, három hónapig ágyba kényszerült. Combján puszkagolyó fűrődött keresztül, s mindamelllett, hogy combcsontját is megsértette, csaknem szétzúzta, ahogy hátul távozott, magával vitte bőrének mintegy kétfelényrnyi részét. Gyógyulása alatt sokat olvasott, kommunistákkal beszélgetett, akikkel Jutka tartotta a kapcsolatot. Elgondolkodtatta a marxista ideológia, úgy érezte, nagyon szép megvalósítás lenne, ha a háború után létrejöhetne Németországban egy ilyen államforma.

1944 elején már teljesen biztos volt abban, hogy elveszítették a háborút. Futótűzként terjedt el a hír: januárban a német hadsereg kénytelen volt felhagyni Leningrád ostromával: 900 napos blokád után a város felszabadult. Olykor belelapozott abba a felhívásba, melyet Hitler intézett 1944 január elsején a német néphez és a védőerőhöz: világosan érezte, maga a Führer is tudja, hogy a németek elveszítették a háborút.

Betegsége alatt érezte először életében a hontalanság sivár érzését. Fogalma sem volt, mit fog tenni a háború végén. Jutkával való kapcsolata arra a gondolatra juttatta, hogy ha mindennek vége lesz, összeházasodnak, nyugalmas életet élnek, nem vesznek részt semmiféle tevékenységben, inkább a családnak szentelik magukat. Nem kíváncozott vissza Németországba, soha többé nem akarta látni családtagjait. Azt sem tudta róluk, élnek-e vagy halnak. Olykor mintha hiányoztak volna, de ez az érzés pillanatok alatt elenyészett. Nem lehetek hálás szüleimnek, gondolta, nincs amiért hálásnak lennem: igaz, apámat hitéért nem hibáztathatom... Habár... neki ott volt a lehetősége egy másik hitre, Istenben, mégsem abban teljesítette ki önmagát. Anyám meg bábbá lett az apám mellett eltöltött esztendő alatt, érzéstelen, teljes apátiában leledző élőlényé változott. Sohasem részesültem az anyai szeretetben, nem is tudom, mi az. Holott olykor mintha hiányozna.

Február végére teljesen felépült. Tovább folytatta tevékenységét a csoportban. Valami könnyel végezte feladatait, iparkodott ugyan, hogy sikeresen elvégezze azokat, de nem kereste a siker örömét, az elégtételt. Csupán Jutka gyöngéd szeretete jelentett egy kevés menedéket az érdektelenségből. Néhány aranytárgyat félrerakott, ki tudja, majd a későbbiekben majd hasznát látja, legalább addig, amíg valami szakmát nem tanul ki és munkába nem áll.

Március tizenkilencedikén a német hadsereg megszállta Magyarországot, megbuktatva, hátraszorítva ez által Kállay kormányát. Az ellenállók nehéz sorsa még jobban megnehezedett: állandó készültségben kellett lenniük. Napirenden voltak a fegyveres összecsapások, a legkisebb figyelmetlenség is a halálba torlódott. De az emberek többsége már belefáradt a háborúba: az is előfordult, hogy egyesek úgy mentek a halálba, önként. Mások idegösszeroppanást kaptak, többen is megőrültek. A nincstelenség sohasem látott mértéket öltött, a magyar pénznem rohamosan értéktelenedett. A következő hónapban megkezdődött Magyarország bombázása. Már az első budapesti bombázás több száz ember életét oltotta ki, az anyagi károk felbecsülhetetlenek voltak. Általános rettegés uralkodott az országban. Egyfelől az amerikaiak támadtak négymotoros liberátoraikkal, másfelől a németek tartották rettegésben, örületben az országot. A légvédelem csaknem teljes kudarcot vallott: ha egy gépet lelőttek, másnap kettő jött helyette. S nem csupán a főváros volt a célpont, hanem a nagyobb városok is: Győr, Székesfehérvár, Szombathely... A bombázó repülőgépek legtöbbször a Duna nyomvonalát követték, úgy haladtak Magyarország belsejébe.

Június hatodikán megnyílt a második európai front: angol és amerikai csapatok szálltak partra Franciaországban. Ezt követően az egész ország fellázadt a német uralom ellen. Július huszadikán sikertelen merényletet követte el Hitler ellen. Az eredmény: a terror fokozása, több ezer ember kivégezése, köztük magas rangú katonai vezetőket is. Augusztus tizennyolcadikán fellázadt Párizs lakossága. Szeptember tizenkettedikén pedig megtörtént a hihetetlen: az angol és amerikai hadsereg átlépte Németország határát. Huszonharmadikán Magyarország határát átlépte a Vörös Hadsereg. Az ország keleti fele hadszíntéré lett, emberek tízezrei menekültek a szovjet katonák elől. Október közepén megtörtént a nyilas puccs Magyarországon. Szálasi vette kezébe a hatalmat, és ez végzetes következményekkel járt. Az ország gazdaságilag teljesen tönkrement, Szálasi csaknem minden anyagi és kulturális értéket a németek kezére juttatott. Kormányának hatalma Magyarország nyugati részére korlátozódott.

Megalakult az úgynevezett Nemzeti Számonkérő Szervezet, mely csak fokozta az addig is elviselhetetlen terrort. A szervezet kivégeztetett minden olyan személyt, akár hamis vádak alapján is, aki szólni merészelt, szembe mert szállni a rendszerrel. Egyetlen óvatlan megjegyzés a biztos halált jelentette, ha az a besúgók - vagy a haragosak fülébe jutott. Számptalan személy használta fel ezt az állapotot, hogy eltessen láb alól azokat, akikre haragudott vagy éppenséggel az adósa volt.

Khajmort apátiája védte meg attól, hogy a kakastollasok kezébe kerüljön. Többször is feltartóztatták, iratait kérték, ő meg roppant higgadtan nyújtotta át aktáit. Nemtörődömsége imponált a csendőröknek, nem feltételezték, hogy katonaszökevényel van dolguk, így minden alkalommal útjára engedték. Egyszer megtörtént, hogy a járőrök részeg vezetője arcába sújtott, miután belenézett az irataiba.

- Bestia, rohadt disznó! - kiáltotta az ütés után. - Becsületes férfiak ezrei hálnak hősi halált, te meg itthon tartod az üleped, mondják rólad, hogy alkalmatlan vagy? Ha tőlem függne, azonnal a frontra mennék veled, közben úgy vezényelnék, hogy lángra kapna a lábad! Takarodj innen, mocskos disznó - szegezte pisztolyát Khajmorra. - S úgy kerülj ismét szemem elé, hogy keresztül lölek!

Karácsony előtt néhány nappal kockázatos ötlete támadt, ötlet, mely hetek óta első ízben csalt mosolyt arcára. Tekintettel a közeledő ünnepekre, elhatározta, hogy néhány társával együtt megpróbálnak fenyőfákat hozni Budapestre, hadd legyen a nyomorgó embereknek egy kis örömük.

Összesen négy teherautónyi karácsonyfát szállítottak a város központjába, ahol az emberek pillanatok alatt szétkapkodták. Akkora tömeg rohant össze, hogy ez azonnal felhívta az őrzékek figyelmét. Szerencsére nem tettek semmit: csak álltak és hümmögtek, tanácstalanul toporogtak a vastag hóban. Ki tudja, talán ők is arra gondoltak, hogy otthon családjuk van, s nekik is elkelve egy-két fa, hadd örvendezzenek a gyermekek. De arra már nem vetemedtek, hogy maguknak is fenyőt kérjenek.

Khajmor ott állt az egyik teherautó mellett. Világosan látta, hogy mi játszódik le a katonák lelkében. Közben meg mindenhol jöttek az emberek, hogy fát kapjanak. Hoztak magukkal cserébe konzerveket, cigarettát, ékszereket, különféle szükségleti tárgyakat, pénzt kevesen. Egyrészt azért, mert meglehetősen kevés embernek volt pénze, másrészt pedig azért, mert a pengő már csaknem teljesen elveszítette az értékét. A nyomorultabbaktól, a szegényebektől nem fogadtak el semmit a fákért cserébe, csupán a tehetősebbektől fogadtak el ezt-azt.

Alig fél óra múltán csaknem teljesen megürült a négy teherautó, csupán néhány csenevész fenyő maradt. Az emberek lassan szétszéledtek. Khajmor ekkor a megmaradt karácsonyfákat a letaposott hóra fektette, intett a katonáknak, jöjjenek, vegyék el, vigyék haza. Azok nem mozdultak. Csak mikor begyűjtötték az autókat, és szerre elhagyták a teret, akkor bújtak elő. Akár a kutyák, gondolta Khajmor. Akár a kutyák. Akik most ez egyszer még harapni sem mertek.

Elmúlt karácsony, a bizonytalanság, a terror karácsonya. Magyarország egyik részén a szovjetek, a kommunisták uralkodtak, a másik részt Szálasi kormánya, és a kakastollasok tartották rettegésben. Néhány nappal az újesztendő előtt Khajmor egy szórólapot olvasgatott, az Ideiglenes Nemzeti Kormány kiáltványát: „Az ideiglenes nemzeti kormány kijelenti, hogy a háborút a Szovjetunió és szövetségesei oldalán az ország összes erőforrásainak mozgósításával mindaddig folytatni fogja, amíg a szövetséges hatalmak ki nem vívják a teljes győzelmet Németország felett, mert csakis ez a győzelem biztosíthatja Magyarország függetlenségét”. A szórólap közepén pedig nagy betűkkel szedett szöveg: „HADAT ÜZEN NÉMETORSZÁGNAK”.

Megrázta fejét. Magyarországon akkora zűrzavar uralkodik, hogy az már felfoghatatlan. Több tíz ilyen állami szerv alakult már, s a valóság az, hogy senki sem tudja, hogy mit is tegyen. A nyilasok inkább egytől egyik a halált választanák, semhogy a szovjetek kezébe kerüljenek, jobban félnek a Vörös Hadseregtől, mint a tüztől. Az ország keleti része képtelen arra, hogy hadsereget hozzon létre, készletek - fegyver, élelmiszer, nyersanyag - hiányában. És nem utolsósorban az emberek miatt is.... Immáron mindenki elveszítette kedvét ebben a nagy gyilkolásban, senki sem akar fegyvert ragadni.

Ő sem fogna fegyvert. Ez a háború már nem az ő háborúja. Már nem hisz a kommunistáknak sem, nevetségesnek tartja azt, hogy minden az állam kezében legyen. Németországban pontosan ez történt, történik, s a közösködés, a diktatúra nem szült mást, mint több millió ember halálát, több tízmillió nyomorúságát, örületét, az értékek csaknem teljes pusztítását. Nem. Elég volt. Elég.

Élni akart, csak élni, semmi egyebet. Nem akart háborúzni, teherautókat, vonatokat kifosztani, eljátszani a jótékonykodó nagy szerepét, könyörgő pillantások keresztüzében lenni. Elég volt. Nem. Elég gyereket láttam felemás cipőben, koszosan, fésületlenül, mocskos rongyokban,

kezükben egy darab kötéllel, madzaggal, egy kis állattal, gyerekeket, akik már sírni sem tudnak, mert mindez nekik természetes. Éppen elég értéket tettem félre, hogy a háború után elboldoguljak valahogy.

Megszöktem a háborúból, hogy egy másik háborúba kerüljek, a kenyér és a nyomorult lélek, a lelkek háborújába. És ez még gyalázatosabb, mint a fegyverek háborúja. Itt a halál nem csak természetes, hanem kötelességszerű: ölni kell. A fronton még emelheted az égnak a fegyvert: itt puha húsba kell röptened a golyót. A szétfröccsenő vér életet jelent: elvehetem szakadt, foltos ruháját, talpnélküli lábbelijét, kiszakíthatom kezéből azt a darab száraz, barna, penészes kenyeret.

Jutka értetlenül nézte ezt az átváltozást. Ő továbbra is lelkesen segítette az ellenállókat, napokra elment otthonról, hogy sebesülteket kötözzön, meleg ételt, ruhát osztogasson. Olykor hetekig nem szóltak egymáshoz. Csak az öreg Demeter szortyogta elmélyülten pipáját, s mondta Khajmornak:

- Hát elég volt, édes fiam, ugye, elég volt? No...

És Khajmor alig tudta visszatartani könnyeit. Akárcsak egykoron, a menedéket most is a könyvek jelentették. Újra kezdte a jegyzetelés, az emlékezést. Néha órákig folytatott vitát az öregemberrel, akinek nyugodtsága, nagy tudása lenyűgözte. Egyszerű lélek volt az öreg Demeter, de vágott az esze, s főként mentes volt mindenféle akadémiai fennköeltségtől. Ha Khajmor spekulációba kezdett, megintette:

- Ez nem vezet sehová.

S ha mégis megpróbálta tovább folytatni, az öregember ezt mondta:

- Eldugtad a füled, hogy nem hallod? No, akkor mondd csak, mit érsz el ezzel a fitogtatással, ezzel a lázas beszéddel?

Ha ezek után is folytatta a gondolatlabirintust, az öregember egyszerűen elaludt, pipával a szájában. A maga egyszerű módján vetett véget a lényegtelen beszélgetésnek.

1945 április negyedikén fejeződött be Magyarországon a németek kiűzése. Másnap a Szabad Nép címet viselő újság, amely a Magyar Kommunista Párt központi lapja volt, öles betűkkel közölte: EGÉSZ MAGYARORSZÁG FELSZABADULT. S az újság minden cikke valóságos himnuszt zengett a Vörös Hadseregről. Arról a hadseregről, mely bizonyos számítások szerint 4 millió tonna gabonát, kukoricát, mintegy 500 ezer lovat, több mit 2 millió disznót, 1,5 millió juhot, csaknem ugyanennyi szarvasmarhát, 13 millió szárnyast, továbbá 10 millió liter bort és egyéb szeszestalt rekviált a lakosságtól magyarországi tartózkodása alatt. Hadisarcot vetettek ki a községekre, s ha nem teljesítették azokat, fegyverrel csikarták ki. Csaknem minden városban fosztogattak, különösen a tisztek, akik a különféle értéktárgyak után kutattak. Cserébe hiányos, rossz felszerelést adott át a magyar kormánynak, hogy megvalósítsa a német katonák kiűzését az ország területéről. Sok ember mondta: a német katonák akkora kárt nem okoztak, mint a szovjetek. Vagy: amit meghagytak a németek, amit meghagyott Szálasi, azt elvitték a szovjetek.

Az egész ország romokban hevert. Budapest nem főváros, hanem egy romhalmaz, tele nyomorúságos körülmények között tengődő, leledző emberi árnyakkal.

Khajmor ekkor, Jutkáékkal együtt, egy pincébe lakott, közel a Dunához. Meglehetősen nagy szükségben, a teljes országot uraló nyomorúság őket is elérte. Jutka ekkor már lelkesen politizált. Tagja lett a kommunista pártnak, különféle bizottságokban működött, az újjáépítést tervezgették fáradhatatlanul. Khajmor a betűkkel foglalkozott. Hálás volt ugyan Jutkának,

hogy több esztendő alatt menedéket adott neki, s ez által az életét - és alighanem a lelkét is - mentette meg, de képtelen volt elfogadni azt a politikai irányzatot, melyet a lány követett. Már nem is szerelmesek voltak, nem is egy pár, hanem két olyan ember, akiket a háború alatti történések, nehézségek kötöttek össze.

1945 április harmincadikán Hitler és több főbb embere öngyilkosságot követtek el. Ekkorra már Németországot elfoglalták a szövetségesek, csak Berlinben folytak még a harcok - gyermekek, öreg emberek védik Berlint, utcáról utcára -, de az elkövetkezendő hónap elején a védők leteszik a fegyvert, nyolcadikán pedig a német hadsereg feltétel nélkül megadja magát.

A világ a háború végét ünnepli. Csak Japán folytatja még a küzdelmet, melynek néhány hónapon belül a nagaszaki és a hirosimai tragédia vet véget. Az atombombák ledobását követően az utolsó fasiszta ország is feltétel nélkül adja meg magát.

Milyen legyen a világ? - teszik fel a kérdést az emberek. Milyen lesz a világ? Mi történik most, a világháború után? Khajmor sejti, tudja a választ. Két részre szakad a világ: nyugatra és keletre, az egyik demokratikus világ, a másik kommunista világ lesz. Isten tudja: ez talán egy újabb világháborút, vagy egy másfajta háborút jelent majd. De most örülnek az emberek. Most, hogy a halál elmúlt, és csak az éhezés maradt, már lehet dolgozni. El lehet kezdeni az újjáépítést.

Másfajta terror telepszik a szovjet megszállás után Magyarországra. Sztálin emberek tízezreit küldi Szibériába, koncentrációs táborokba, hogy ott pusztuljanak el. Az okok: az értelmiségieket, a vagyonosokat, az ellenállókat, helyesebben szólva a *mást akarókat* nem tűri meg Sztálin birodalma. Ugyanígy történik más országokban, többek közt Romániában is, ahol a helyzet talán még súlyosabb.

Ekkor Jutka is megállt, lelkesedése tovatűnik. Őt is megvádolják: a háború előtt könyvesbolttal rendelkeztek, vagyis kizsákmányolók voltak. Szerencsére nem veszik fel őket a feketelistára.

Khajmor megpróbálja vigasztalni, de szavait inkább gépiesen mondja, becézgetései mechanikusak. Ilyen helyzetben nem lehet embert vigasztalni, megnyugtatni. Jutka hetekig fekszik az ágyban, semmivel sem foglalkozik. Ha ismerősei olykor nem hoznak némi ennivalót, még nehezebb helyzetbe kerülnének. Az öreg Demeter még a pipáról is leszokott: dohány sincs már.

Elkövetkezik 1948 nyara. Jutka állást kap egy gyárban, Khajmor meg papírokat nyújtott be a német kormányhoz, hogy tisztázza: élőként avagy halottként tartják számon. Kiderül, hogy már régen halottnak nyilvánították. Több hónapos hercehurca után megkapta a papírokat. Késő ősszel meghalt az öreg Demeter. Álmában, csendesesen, minden betegeskedés nélkül. A temetésen Khajmor magához ölelte Jutkát. Másfél esztendeje először. A lány sírt, hosszasan sírt. Magához szorította Khajmort, órákba telt, míg engedte.

A kommunizmus, mint lomha dög, ül Magyarországon. Napirenden vannak a deportálások. Khajmor mintha isteni védelem alatt lenne: megkapja a tartózkodási engedélyt. Ez voltaképpen Attila érdeme, de erről ő mit sem tud. Attila mindent megmozgatott, hogy az iratok elintéződjenek, többször is elmondta a bürokrátáknak, hogy milyen nagy szolgálatot tett ez a német katona egykoron az ellenállóknak. A kommunistáknak bizonyos idő után kapóra jön ez: Khajmort propagandafilmekben akarják mutogatni. Alig-alig tudja kijátszani őket, alig tudja elhárítani ezt a „felkérést”.

1949 elején közli első novelláját. Szépen fizetnek érte. Ezen túl azért ír, hogy ne vállaljon munkát, ne kelljen órákig gürcölnie a gyárban, nyomorúságos fizetésért. Eszébe sem jut, hogy elővegye az ellenállás éveiben félretett vagyont (mert az évek alatt bizony sok érték került a rejtékhelyre), homályosan érezte, hogy arra majd máskor lesz szüksége. Jutkával együtt

tömbházlakásba költöztek. Kapcsolatuk az öregember temetését követően melegebb voltugyan, de már nem a régi. Talán csak újra elkezdett szeretkezéseikben lehet fellelni azt a lázas örömet és gyöngédséget, amely egykor életmentő szerepet is játszott életükben.

1950 végén mindketten tudják: el kell válniuk egymástól. Khajmor nem bírja a magyarországi rendszert, írásaiért már keveset fizetnek, bizonyos Lukács György nagyon erős bírálatban részesít, többek közt azt állítja, hogy „dekadens, imperialista művek, melyek még csak az irodalmi értékeket sem közelítik meg”.

Elmenne, csak a pénz hiányzik. Ekkor jutott eszébe, hogy elővegye az elrejtett vagyonkát. Egyik este több órás késéssel jött haza, egy bőrönd volt kezében. Jutka nyugtalanul fogata:

- Hol voltál? Merre jártál? Már aggódtam...

Khajmor nem szól semmit, csak szelíden mosolyog. Kinyitja a bőröndöt, nehéz vasládikót vesz elő, a konyhában az asztalra teszi. A ládikó tele van ékszerekkel.

- A háború alatt tettem félre. Tudtam, hogy egyszer szükség lesz rá. Még a németektől vettük el. Elástam, jó helyre, szerencsére nem találták meg.

Jutka a rázza. De Khajmor egyetlen szava meggyőzi:

- Kérlek.

S annyi fájdalom, keserűség, megvalósulatlanság, tehetetlenség, kiábrándultság roppan ebben a szóban, hogy a nő megérti: innen már valóban nincs visszaút, el kell válniuk egymástól. Igen, ez így van rendjén.

Jutka a mosdóba megy, Khajmor ott marad a konyhában. Kiégett, most először érzi, hogy minden sajnálat nélkül mennie kell. Csak ezt a nyomorúságot tudjam leküzdeni, csak ezt a nyomorúságot. Jutka visszajön. Megteríti az asztalt, vacsoraidő van. Khajmor nézi a gyárban megkeményedett, eres kezeket, és szeméből könnycseppek folynak le az arcán.

Másnap már készülődik, harmadnap szintén, de mégsem akar elmenni. Végül negyednap Ausztriába utazik, hadd válassza ki a helyet, hol lakni akar. Früstenfeld városkája - a térképen már kinézte. Oda utazik egyenesen. Szobát foglal egy szegényes hotelben. Még éjszaka bejárja a települést. Tetszik neki. A reggel ott találja az egyik kis vendéglőben, tükörtojást rendel pirított kenyérral, de hozzá sem nyúl, csak forró kávéját iszogatja, melléje sok cigarettát füstöl el. Kilenc óra körül megelevenedik a kis vendéglő, reggelizőkkel lesz tele. Mindenki csendes. És neki pontosan erre van szüksége. Többé nem akar mozdulni, nem akar cselekedni.

Még aznap megtalálja a házikót. Potom pénzért veszi meg: a jelenlegi lakók Amerikába készülnek. Khajmor mosolyog.

Délután eladja az ékszerek egy részét, kifizeti a házikó árát. Másnap a papírokat intézi, harmadnap, negyednap is. Közben néhányszor körbejárja a kis települést.

Két hét után hazautazik. A vámnál sokat szemtelenkedik a határőr, de aztán továbbengedi. Este Budán van. Hazamegy. Kopog, Jutka ajtót nyit. Megöleli.

- Köszönöm - mondja csöndesen.

- Hallgass te... - könnyezik a lány.

Vacsora. Khajmor előveszi a magával hozott sajtot, édességeket, Jutkának adja, aki fel is tálalja. Étkezés közben mondja:

- Még az idén itt maradnék. Legyek itt karácsony és újév alatt.

Most Jutka mondja:

- Köszönöm.

A hónapok csendesen, egyszerűen múlnak. Néma búcsú van köztük ezen időszak alatt. Ott vibrál a levegőben, mint egy rossz, szürke madárféleség.

Februárban elmegy. Jutka elkíséri, a határig. Ott leszáll. Két óra múlva vonatja indul, vissza Budapestre. Khajmor csendes, fogalma sincs, mit mondjon. Aztán mindent belesűrít egy mondatba:

- Amikor virágot viszel az öreg Demeter sírjára, vidd az én nevemben is. Tudod, hogy nagyon szerettem.

Jutka igent int fejével. Többször is egymásután. Khajmor keze után nyúl, megszorítja.

- Milyen jó, hogy többé nem kell vigyáznod magadra, kedvesem!... - mondja búcsúzóul.

A früstenfeldi házacska hideg, hideg, mint a pokol. Több napos tüzelés után melegszenek ki a falak. Ez idő alatt Khajmor elrendezgeti a bútorokat, itt-ott fest is. Az udvaron bókászlik, belenéz a kútba, megszagolja az eperfák törzsét, megtapogatja azokat. Néhány hét múltán végleg elintézi a papírokat is, rövidesen megkapja a letelepedési engedélyt.

Az alvás, mint szükséglet, eltűnt, Ingrid. Nem tudom, hová lett. Olykor nekiállok, és felforgatom az egész házat, hogy megtaláljam, felmászok a padlásra, bekukucskálok a régi ládába, melyeket még a régi lakók hagytak itt üresen. Sőt, még a kéménybe is bekukkantok. Aztán lemászok a létráról, folytatom a mosdóban - még a fürdőkád alá is benézek -, a konyhában, a hálószobában, mely egyben a dolgozószoba is. Kinyitok minden szekrényt, végiglapozok minden könyvet, kéziratot. Azt sem tudom, milyen formában rejtőzhetett el az álmom, az az álom, mely eltűnt, de nem hagyott űrt maga után.

Folytatom az udvaron, vizet merek a kútból, belenézek a vederbe, hátha ott van. Mikor felásom az ágyásokat, remélem, hogy egyszer majd csak előbukkan, igen, mindegyik mozdulatnál erre várok. Végül kiülök erre a kis padra itt az udvaron, főként este, s majdnem tudom, tudni vélem, hogy a következő pillanatban előjön rejtekhelyéről és lekuporodik eléem.

Mit gondolsz, megtalálom?

Utóhang

Több mint két esztendőn keresztül kísértett, foglalkoztatott az a gondolat, hogy mindannyian már a hittel születünk a világra. Emberi mivoltunkhoz, az emberi lélekhez hozzátartozik az, hogy hittel bírunk. Hogy ajándék-e a hit, avagy éppenséggel rabság? - nos, ennek eldöntése éppúgy nem tartozik rám, miként nem tartozik senkire sem. Mindenki csakis önmaga számára képes eldönteni azt, hogy miként foglalkozik a hittel, miként fogadja el azt, vagy éppenséggel miként ellenzi.

Az viszont teljességgel ránk tartozik, hogy mit kezdünk hitünkkel, ha már elfogadtuk létezését. Hiszen a hit számtalan formában megmutatkozhat, számtalan dolgot, gondolatot, ideát ölelhet fel, melyeket lehet hibásnak vagy megfelelőnek, ha úgy tetszik, lehet jónak vagy rossznak bélyegezni.

Khajmor talán valamivel nagyobb hittel született erre a világra, mint az átlagember. Hogy ez miatt szerencsésnek, vagy éppenséggel szerencsétlennek mondható, nos ezt magam sem tudtam eldönteni. Mindenesetre annyiban szerencsésebb, hogy sokkal könnyebben fel tudja fedezni a világ szépségét, mint bárki más.

Khajmor voltaképpen az én hitem szüleménye. Sőt, hogy teljesebben fejezzem ki magam, Khajmor képviseli azt, ami hitemnek egy bizonyos része, mert bizonyos dolgokban nagyon távol áll tőlem, ám bizonyos dolgokban helyettem sokkal jobban cselekedne - és ezt el is várom tőle.

A műben fellelhető történések közül nem mindenik felel meg a valóságnak. Khajmor nem létező személy, ez nyilvánvaló, ezért minden olyan valós személy, aki neki írt levelet, róla fogalmazott, nem tette ezt.

A Budapesten zajló eseményekre ez fokozottan áll. Különféle okok következtében a város második világháborús történetét részben kihagytam, részben megmásítottam.

Köszönettel tartozom Jancsó Árpádnak, aki sok elfoglaltsága mellett felvállalta azt is, hogy könyvem kijavítsa, átnézze annak történelmi - és nemcsak - részeit. Bár nézeteimet nem mindig osztotta - és ez természetes -, nagyon hálás vagyok neki.

Túlságosan hosszú lenne felsorolni mindazokat, akiknek még hálával tartozom. Sokan nem is tudják, hogy egyetlen - számukra talán véletlennek tűnő - szavuk, arckifejezésük, tettük hozzájárult a kötet elkészítéséhez, megírásához. Így hát a felsorolás helyett ezt írom: köszönöm nektek, a véletleneknek és a tudatosoknak.

Némileg keserű szájjal vagyok voltam kénytelen megállapítani azt, hogy a történelmet valóban a győztesek írják. Félreértés ne essen, itt nem a fasiszmus „áldásairól” írok. Szomorú volt felfedezni azt, hogy bizonyos könyvben egy adott eseményről teljesen másként írnak: itt valaki hősnek van feltüntetve, amott pedig gyávának. Szerencsére Khajmor nem gyáva és nem is bátor.

2003. 04. 27.

A szerző